

Protestáns Közlöny

Az erdélyi egyházkerület hivatalos közlönye.

XXVII. Évfolyam.

Kolozsvártt, 1897. Május. 6.

18. szám.

MEGJELENIK MINDEN CSÜTÖRTÖKÖN EGY IVEN.

Előfizetési ára: Egy évre 6 forint, félévre 3 forint, negyed-
évre 1 forint 50 kr.

Szerkesztőségi iroda, hová a kéziratok és előfizetések bérmentve
küldendők: *Külmagyarutca 9. sz.*

Kontemplációk.

(Három közlemény.)

I.

Némely állambölcsészek azt állítják, hogy az emberiség ismét az abszolútizmus felé halad. Ez állítással természetesen nem csupán az államfői kórlátlanságra céloznak. Emlegetik ugyan a fejedelmi abszolútizmust is, de gyakrabban szólnak más tényezőknél: a parlamentnek, egy osztálynak, egy pártnak egyeduralmáról.

De hát, lehet-e manap abszolútizmusról beszélni, mikor, kezdve a társadalmi lét legtökéletesebb és leghatalmasabb fejleményétől, az államtól, le az utolsó községig, egyetelig, a társulati formák mind a legszélesebb képviselői, sőt tömeg-uralmi alapra vannak fektetve?

Lehet. Ha beszélhetünk köztársasági formák mellett a régi Rómában Cézári uralomról; ha mondhatjuk, hogy Lengyelország választott királya mellett egy király-árnyékkal betetözött köztársaság volt: akkor szólhatunk alkotmányos formák, képviselői intézmények dacára is abszolútizmusról.

És valóban, ma a széles alapokra fektetett jogszervezkedések mellett, a való élet mindenfelé visszatükrözi ez egyeduralmi jelenségeket.

E jelenségek közvetlen indokául a legkisebb körben is előttünk áll az, hogy a köztevékenység tekintetében közöny rozsdázta be a lelkeket, az ember nem kíván jogával élni, a közdolgokat egyesek, a tisztviselők, vagy önként vállalkozók kezébe teszi le. A közdolgok pedig nem tűrik az elhanyagolást s jog ellenére is odatapadnak ahhoz, a ki foglalkozik velük, a ki híven kitartott mellettük. Így áll be az a helyzet, hogy nagy államtestületek mellett viszik az ügyeket az egyesek, pld. nagyban a szenátus helyett Cézár, kicsinyben a gyülekezet helyett a

pap, a falu helyett a jegyző. Szóval, kis körök és nagyhatalmu fejlemények ez idő szerint alkotmányuk mellett is, megengedett, jóváhagyott, vagy éppen rátukmált autokráciában élnek. E miatt a közdolgokban van rend, de nincs érdeklődés; van szakszerűség, de nincs lelkesedés; van fentartás, erőgyűjtés, de nincs mozgalmasság, élet.

Valami oly időt élünk, mintha csak az lenne feladatunk, hogy fentartsuk a társulás kereteit a jövő feladataira. Az állam, némely elméletek szerint, betöltötte hivatását azzal, ha mint öncélú intézmény teljesítette, a mi saját léte biztosítására feltétlenül szükséges. Mintha minden körben ez a sekélyes felfogás érvényesülne. Hogy minden intézmény az önfentartás céljáért áll fenn: a család, a község, az egyház s a társulás sok egyéb alakja,

És itt az önfentartás fogalma élénk helyez egy másik magyarázatot. Miért végzik többnyire egyesek, a mit valamikor közösen végeztek? Azért, mert ma minden cselekvés rugója az önfentartás elve. Nem eszmék, nem jogok hozzák mozgásba az embert, hanem a megélhetés, az anyagi érdek. Az ember csak pénzért dolgozik, pénzért gyűlésez, pénzért szavaz. Mindazon munkakörből, melynél nincs anyagi haszna, szívesen kimarad. Népünknek eléggé vérében van az alkotmányosdi szenvedély, s mégis, ha az ugynevezett alkotmányos költségek is hiányzanának, még követválasztási jogával sem élne.

Egy további okadat, a mely az előbbivel rokon, hogy az ember le van foglalva. Nincs üres ideje, nincs felesleges munkaereje. Nincs időm, tul vagyok halmozva: többé nem üres kifogások. S a mai életbe egy hallgatagon beköltözött elv az is, hogy tegye tisztét kiki a maga körében. Munkálja azt, a miből él, a miért fizetik, s ne ártsa magát a

mások dolgába. Ha bíró, ítéljen; ha tanár, tanítson; a községi tisztviselő csinálja a község, a pap csinálja az eklézsia dolgát, és egyik se akarjon hangadó lenni ott, hol szereplése alkalmatlankodásnak, zavart-okozónak, személye előtérbe tolásának minősítettik.

Nem csoda, ha ily tapasztalatok és elvek következtében, minden téren egyesek kezébe ment át a közügy, hogy abszolutisztikus színezete lett a közdolgok vitelének: hogy mindent készen, elintézve kell a közhatalom elébe adni, melynek szankciója csak formáság. Sőt a közhatalom egyenesen elvárja az ügyek vezetőitől a fait accompli. Elvárja a kényelmesség, rövidség, a szakértelem hiánya okából. Ha nem foglalkozunk egy intézmény dolgaival, elveszítjük a kapcsolatot, a tiszta látást, és az érdeklődést.

Érdektelenség minden téren. Hallgatás és belenyugvás, vagy félrevonulás. Gyérek a fórumok, gyérek a gyülekezések, gyérek a templomok.

Ez az irányzat érezteti magát egyházi alkotmányos és gyülekezeti életünkben is. Két-három ember intézi el az egyházak alkotmányos ügyeit, mert az idő drága és az alkotmányos játék nem jövedelmez. A hol munka foly, szembetűnő a haladás, az rendszerint egy-két ember műve.

Ne legyünk követelők a világ folyásával szemben. Kevesen vagyunk munkások a szőlőben, de minden téren nagy a megfogyatkozás. Ugynevezett népes összejövetelek, nagy érdeklődések a közügyben ma már ritkaságok és ha elő is fordulnak, a sokaság csak passzív közreműködést tanúsít. az érdeklődést pedig nem a fődolog, hanem a mellékes, excentrikus, vagy személyes kérdés szokta fölkelteni.

Hogy mindez így van, ahhoz még egy sejtetem is járul, egy pszichológiai sejtetem. Régi mondás: quot capita, tot sensus. De régebben az emberek hasonlíthatatlanul egyezőbbek voltak, mintha az emberi lélekből az oly szükséges homogén részecskék mind kivesztek volna. Ma már mindenki annyira másként érez, gondolkodik, hogy ha a közdolgokban nyugalmat akar, annak egyedüli expediense az eltéréseket álcázó közöny. Az ember csak a közmunkásság terétől való tartozkodással tud békeességben élni. Minden dologra mintha ezt mondanák: nincs úgy, a mint akarom, de mondjuk, hogy jól van.

Szóval, a társadalom apró egyedekre van szakadozva. Nem gránit, hanem bazalt-sziklához hasonlít. Oszlopok, rétegek, törmelékek egymás mellett és felett. Mi sem nehezebb, mint ily társadalomban alkotmányosan végezni a dolgokat; és mi sem következik be hamarabb egy széparált társadalomban, mint az egyesek kormánya, akár mert kezükbe ragadták s így a sokaságot vezetik, akár mert önkint oda engedték s így magukra maradtak.

A piétizmus.

(Láng Henrik után.)

E levelemben a piétizmust akarom felmutatni önnek; azt a vallásos jelenséget, a melyet alaposan tárgyalnunk, annyival inkább szükséges, mert a legtöbbben, kik róla beszélnek, valódi lényegével nem igen vannak tisztában. Lássuk mindennek előtt alapítójának személyében.

(Az eredetiben itt Spener élet- és jellemrajza következik, a melyet lapunk szűk terére való tekintettel, sajnálattal, mellőzni vagyunk kénytelenek. Szerk.)

És ha már most áttekintjük a Spener gondolkozásmódját és működését, a mennyire az, a most bevégzett élettörténeti vázlat alapján áttekinthető, azt kell mondanunk, hogy Spenerben az igazi protestantizmus azon lényeges alapeszméi éledtek föl ismét, melyet a 16-ik és 17-ik század egyházi orthodoxiája mintegy eltemetett volt. Mindenek előtt: a hit, mint az isteninek személyes elsajátítása, felvétele az egyénbe, az egyén kedélyébe és akaratába. Ebből következett a szelidség, a hittételek felfogásában mutatkozó eltérésekkel szemben; a szimbolumok megkötő tekintélye elleni harc; a tiltakozás az egyház és papság azon képzelet joga ellen, hogy az isteni igazságról való felfogásukat az egyénre nézve kötelező szabálylyá tegyék; az egyén jogainak és a gyülekezet autonómiájának elismerése és az általános papságról szóló alaptételnek felújítása. A hitnek e helyesebb felfogásával együtt járt a keresztyén szeretet fölébredése és a kettő ismét egyesítette magában a keresztyénség világalakító hatalmát. A szeretetnek az életbe mélyen belenyúló cselekedetei és munkái, melyek a pietizmusból indultak ki, elég ismeretesek.

És ha ez a pietizmus eredeti formája, a mint az a Spener személyében nyilvánult; ismét felmerül az a kérdés, mely egy hasonló esetben az egyházi orthodoxiának a reformációból való előállításánál is felmerült, az t. i. hogy ez eredeti formából hogy jöhetett létre a pietizmusnak az a későbbi alakja, a melyet, fájdalom, mindnyájan elég jól ismerünk a tapasztalásból? Az a »kicsenyekedő, szorongó és aggodalmaskodó, az a zavaros, másokért remegő, kesernyésen édes, szeretetlen és türelmetlen, külsőleg alázkodó, de belsőleg fennhéjázó kegyeskedés«, a mire rendszeren gondolni szoktak, ha a pietizmust emlegetik? Itt sem ad kielégítő feleletet az a tapasztalati igazság, hogy »mindig kisebbek a tanítványok, mint a mester!« hanem a későbbi pietizmus nyilvánulását is, magának az iránynak lényegéből kell levezetnünk, kimagyaroznunk. Vizsgáljuk hát közelebbről azokat az elemeket, a melyek már a Spener piétizmusában egymás mellett benne vannak.

A piétizmus azt kívánta, hogy úgy a bibliában, mint az egyházi dogmatikában foglaltató hittételek tartalmát mélyebben és bensőbben sajátítsa el az egyén, mint a mennyire az az akkori egyházban történni szo-

kott; hogy az egyén husává és vérévé változtassa azt. Ezen kivánalomban közvetlenül benne foglaltatott annak elismerése, hogy a hittételeknek csak annyiban van értékük, a mennyiben azokat valaki saját belső tulajdonává teszi és csak annyi értékük van, a mennyiben ilyenekké tehetők. Csakhogy, vajjon ez a két elem, melyet a piétizmus magában egyesített, megfér-e állandóan egymás mellett ily békés egységben és felolvadhat-e egyik a másikban? Vagy, mi lesz akkor, ha valaki a bibliának, vagy a hagyományos egyházi hittannak egész tartalmát többé már nem tudja magáévá tenni, mert egész valója ellentmond annak, vagy nem osztja már az azokban foglalt képzeteket, vagy mert fölfedezte azt a sok mindenféle nyílt ellentmondást, tévedést, helytelenséget, a mely a szentírás különböző könyveiben feltalálható? Mi lesz akkor? Protestáns álláspontnál ily esetben az következik, hogy kövesse mindenki az Istent úgy, a mint keblében magát kijelenti, és hittelt ragaszkodjék szilárdan ahhoz, a mit lelkiismeretes vizsgálata folytán igazság gyanánt ismert föl, és ne engedje, hogy lelkiismeretét semmi eltérítse attól, mit igaznak és istennek ismert meg; hogy kinek-kinek üdvössége és boldogsága nem a hittételek minőségétől függ, hanem lelkének ahhoz való viszonyától, a mit istennek ismert meg és talált: nem a hittételektől, hanem magától a hittől. A pogány, ki szerette az istent, a mint a lelkiismeretben és természeti törvényekben magát kijelentette, üdvözült az ő hite által; és »szegény királynak kellene az istennek lenni, ha más alattvalói nem volnának, csak az a pár lutheránus«, azt mondja Spener. Egyáltalán, nincs tehát semmi egyedül üdvözítő dogmatika és egyedül üdvözítő pozitív vallás. Ez a protestáns felfogás, és a piétizmusnak is ezt a következtetést kellett volna kivonnia, ha következetesen érvényesítette volna az eddigi egyházzal szemben ujnak tekintendő elvét, az egyéniség érvényesítését. Csakhogy, a mi a történeti jelenségeknél történni szokott, az történt itt is; hogy t. i. új elvét az egyháznak éppen azon előfeltételeihez kapcsolta, a melyek ellen harcolt; ahhoz, hogy az erkölcsi újjászületés lehetősége és azzalegyütt az ember üdve és boldogsága a dogmatikai tanok és történeti tények elismeréséhez van kötve, a melyek a szentírás alapján, az egyház lényeges hittartalmát teszik. Azok a következmények, melyek ezzel a felfogással mindig és mindenütt össze vannak kötve, itt sem maradhattak el. Ezek pedig a következők:

1. Ha az ember üdve és boldogsága az írásban és egyház-tanban foglalt hittartalom elfogadásához van kötve: akkor az egyénnek ez előtt feltétlenül meg kell hajolnia, ha az egészséges emberi értelem még egyszer úgy tiltakozik is, és ha az ész még egyszer úgy harcol is ellene.

2. Ha valaki a vallásos életet nem akarja ezen előírt tételekhez kapcsolni, azt csak hitetlennek fogják tartani és tagadják, hogy annak valóságos vallásos élete és törekvései volnának, hanem az illető dogmatikai eltéréseinek okát mindig lelkiismeretére viszik vissza és alapját csak erkölcsi fogyatkozásaiban tudják megtalálni. Ha az ember erkölcsi megújulása, újjászületése, az írás, vagy az egyház tanának elfogadásához van kötve, akkor a kinél az utóbbi hiányzik, annál az első sem lehet.

3. A hol a belső vallásos élet az írás és egyház tana által meghatározott formában nem nyilatkozhatik, tehát az emberi élet mindazon körében, a melyben az újjászületett szívnek istenhez és Krisztushoz való közvetlen viszonya nem nyilatkozhatik szembetűnően, ott az ilyenek csak bűnt és világot látnak, mint pl. a társadalom örömeiben (színház, mulatság), a profán művészetben és tudományban.

A piétizmus kíséretében mindig ott találjuk ezt a három dolgot, ma úgy, mint száz évvel ez előtt. E há-

rom pontot még közelebbről meg kell vizsgálnunk, mert a mi egyházunk, átlag véve, még mindig a piétizmus alapfelfogásában sanyalódik, habár a modern művelődés elemei által minden oldalról megérintetvén, gyakorlatilag nem is mindig vonja ki azon következményeket, melyeket a szigorú piétisták kivontak.

A piétizmus alapföltétele, melyből kiindul ez: igazi vallásos élet, újjászületés és üdvösség csak az egyházi és bibliai hit alapján lehetséges. Ennek az egyén szellemi és erkölcsi életére nézve mindaddig nincsenek hátrányos következményei, a míg az illetőnek egész belső minősége, műveltsége, nevelése a szentírás tartalmával, és az abból levont egyházi tanal összhangzásban van. Így volt ez Spenernél, ki alapjában az egyházi hitet vallotta; így általában a reformátoroknál is, és innen van ezeknél az a nagyszerű örvendező hit, szellemüknek az a folytonos, semmi kétség által meg nem zavart szellemi önbizonyossága, a melynek valóban szomorú ellentétét képezi a mi kortársainknak valami nagy, egységes világnézet által ki nem békített meghasonlása. De hát mindennek megvan a maga ideje, s egy nem képviselhet mindent. Már magában nem mindenki úgy van alkotva szellemileg, hogy képes lenne, a bibliának minden történetét és képezeit naiv, zavartalan hittelt elfogadni. Már az előző levelemben megkísérlettem felmutatni, hogy mint forrongott és háborgott e miatt Luther lelke, hogy a természetén elkövetett kényszer, értelmének hatalomszóval való elnyomása és a hit előtt való engedelmes meghódoltatása mennyire komorrá tette az ő egész lényegét, s csaknem megtörte az ő nagy lelkét. E jelenségnek azonban sokkal általánosabban kellett föllépnie, a mint a történeti fejlődés törvényei szerint és rendjén a zavartalan bibliai hit klasszikus kora lejárt és az alaposabb nyelvészeti és történeti biblia-magyarázat az írásban levő számtalan emberi gyarlóságokat napfényre hozta, és a tudományok előhaladása, a filozofia és a természettudományok a bibliai képzetektől sokban eltérő felfogásnak csináltak utat. Az üde és vidám örvendező hit ettől kezdve szét volt rombolva, a hitet beteggétette a kételkedés halálos marcangolása.

Ha már most egy ilyen egyénre nézve is fennállt az az orthodox és pietisztikus előfeltétel, hogy a szentírást és annak minden részét, mint tökéletes és érintetlen isteni igazságot kell elsajátítania, kénytelen volt, magára erőszakolni e hitet s így az írás- és egyház tana ismét külső kényszerítő tekintélylyé lett, melyet nem lehetett természetesen és élő valóságban sajátítania el az egyénnek. A folytonos buzgólkodás, hogy az írás tanát mégis élővé tegye, hasonlított ahhoz a foglalkozáshoz, melynek csak halottak vethetik alá magokat: hogy egy hullát folytonosan meserszerű eszközökkel balzsamozzanak, s így bizonyos látszólagos életben tartanak. A kegyesség ezen formájába szükségképpen vegyült ezek folytán valami egészségtelen, kesernyés, nyomottság; a kényszerítés és hatalmaskodás nyomait észre lehet venni rajta mindenütt. Az értelemnek folytonos és természetellenes sanyargatása oly sötét, aggodalmaskodó és töprengő vonást kölcsönözött ez irányzatnak, a milyent csak a szerzeteseknél találunk. De mivel a világ mindezek dacára is világ maradt és a tudomány s az ész ismeretei folytonosan előhaladtak és győzedelmeskedtek: ezekben a hívőkben ingerlékeny és elkeseredett hangulat támadt a »korszellem« ellen; s mert a tudományt saját fegyvereivel alaposan visszaverni nem tudták, az intrikához, az erkölcsi gyanúsítgatáshoz, és a világi hatalom támogatásához folyamodtak. A piétizmus már korán vállalkozott e nemtelen foglalkozásra: a protestáns egyház fő-főinquisitorságára. És különösen akkor, mikor a piétizmus fellépése után körülbelül harminc évvel az orthodoxia, a mely kezdetben üldözte, keblére ölelte s így üldözött

szeptából uralkodó egyházzá tette. Már Spener halála után húsz esztendővel Wolf, a filozofus, a piétisták meszterkedései következtében, a mihez ugyan sok más emberi gyarlóság is járult, Halléból elűzetik és tanítványa Schmid Lőrinc, a Wertheim-féle bibliafordítás kiadója, a piétista Lange vádjára fogságba vették, melyből hosszú évek mulva is csak szökéssel tudott megszabadulni.

Annak a hatalmaskodó kényszerítésnek, melyet az egyén úgy a maga, mint a mások Iráshoz való viszonyán el kellett hogy kövessen, arra kellett vezetnie, hogy magán az Iráson is erőszakot tegyenek. Nem lehet ugyan eltagadni, hogy az után az orthodoxia után, mely az Irás komoly tanulmányozása helyett, abból csak egyes vitatételeket szedegetett össze, a piétizmus sokat tett a biblia tanulmányozásának általános elterjedésére nézve. El kell ismerni, hogy a keresztyén nép előtt, a vallásos életnek a bibliában nyilatkozó hatalmas forrását a piétizmus nyitotta meg újra. Hanem azért a biblia elfogulatlan megértése rájuk nézve lehetetlenné volt téve. Mert ha áll az, hogy a biblia minden részében isten csalatkozhatatlan szava, a melynek feltétlen elfogadásától függ az üdvösség: akkor annak emberi elfogulatlan felfogása lehetetlenné van téve, hanem erőszakot tesznek rajta mindig. A laikus is megütköznék azon a kiméletlen tágyaláson, melylyel ezen irányuak theologusai az Irást kezelték; azon a minden igazolást kizáró elcsavarásokon, melyet az Irás gyakran oly egyszerű és világos értelmén elkövettek; azon a természetellenes be tordásokon, a melyet pl. a négy evangéliumnak a Jézus életéről adott tudósításain eszközöltek, hogy azokat egymással összhangzásba hozzák; azokon a monstruózus tipikus és allegorikus magyarázatokon, a melyeket belemagyaráztak pl. a Dániel könyvébe, az Énekek-énekébe és a János Kijelentés könyvébe; és mindazon Irás-magyarázati nagy művészetek, a melylyel még ma is, a legszembetűnőbb tényeket is eltüntetni, vagy el takarni tudják, és a melyek gyakran az igazságszeretnek és lelkiismeretességnek teljes hiányát árulják el. S mindezt azok miatt az orthodox feltételek miatt, a melyek a piétizmus alapját képezik.

A fő dolog az ujjászületés és az ember belső megújulása. Csak hogy ez az Irás tartalmának élő elsajátításában áll, ahhoz van kapcsolva. A hol tehát ez utóbbi hiányzik, ott nem lehetséges az első sem, nem lehet valóságos, igazi vallásos élet. A piétizmus dualisztikus és türelmetlen. Mindenütt így teszi fel a kérdést: vagy-vagy, aut-aut. Rá nézve csak kettő van: vagy sötétség, vagy világosság; vagy igazság, vagy hazugság; vagy Krisztus, vagy Bé-liál, vagy ujjászületett, vagy ujjá nem született; vagy hívó, vagy hitetlen; vagy üdvözült, vagy elkárhozott. Extra Christum, nulla salus, Krisztuson kívül nincs üdvösség; a keresztyénség körén kívül, csak sötétség, bűn és kárhozat van, s így természetesen minden pogány elkárhozott; sőt elkárhozottak, mint ujjá nem-születettek és hitetlenek a keresztyénség körén belül is mindazok, kiknek vallásos élete nem nyilvánul az Irás és egyházi tan meghatározott formájában. A lehető legszűkkeblűbb és legkizárólagosabb partikulárizmus ez, a mit csak gondolni lehet. Nem mondhatjuk ugyan, hogy a piétizmus a máskint gondolkozóknak, vagy hitetleneknek üldözését kíváná, mint pl. a katolikus egyház; de, ha valakinél a piétizmus szívének ügye, az a tévelygők telett, mint kárhozottak felett, könnyeket hullat, és utánuk jár, hogy őket még lehetőleg megmentse, azaz, megtérítse. Ezért, hogy a piétizmus mindenütt a megtérítésből indul ki, mindig ez van a szájában, s hogy folyton másokért aggódik. De azért vallási türelméről, a szó igaz értelmében, a piétizmusnál szólni sem lehet. Valóban tolerans csak az lehet, a ki eljutott annak belátására, hogy az emberek üdvössége nem függ az ő elméleti hitnézeteiktől, hanem csupán az istenhez való belső viszo-

nyuktól, mely kedélyükben megnyilatkozik s a kegyes érzülettől. Türelmes csak az lehet, a ki a tévedésben is lát igazságot, a ki a sötétségben is felismeri a világosság elemeit, hábár halvány sugarait, a ki a bűnösben is megtalálja az istent. A türelem fogalma, bár igazi keresztyén fogalom, de az egyházon kívül keletkezett, modern hajtás, és jó, hogy az egyházuralmat képviselő urak, Stahl és társai azt vallják nyiltan: »Keresztyénség és vallás alapján türelmetlenek«.

Ha a piétizmus ujjá nem-születettnek, hitetlennek tart mindenkit, kinek vallásos élete nem az Irás és az egyházi tan meghatározott formáiban nyilatkozik: ennek megfelelően csak bűnt és világot lát az emberi élet minden mezejében, a melyben a kedélynek és szívnek istenhez és Krisztushoz való közvetlen viszonya nem mutatkozik szembetűnően. E felfogásukat tényleg az által érvényesítik a piétisták, hogy minden cselekvésükben és beszédükben különösen kiemelik az istent és Krisztust; mindenhez, még a legjelentéktelenebb dologhoz is, külsőleg vallásos jelentőséget kapcsolnak, mindenre keresztyén etikettet szabnak, vallásos cédulákat ragasztgatnak, a mi által ugyan a világot külsőleg bé mázólják, de meg nem szentelik. Innen van köztük az a különös társalgási nyelv, mely az ő zárt társaságukat annyira jellemzi; az a megszokás, hogy mindenüvé oda bigygyeszlik az »isten kegyelmet« s a »drága üdvözítőt«; innen az, hogy tulong-túl magas értéket tulajdonítanak az olyan cselekedeteknek, a melyekben a vallással való közvetlen viszony különösen szembetűnő, hogy mindig azon jár az eszük, hogy mi van a kül- és belmisszióval, a vallásos estélyekkel és összejövetelekkel, a házi istentiszteletekkel, stb. Ezeket és ezekhez hasonló dolgokat elnevezik »a keresztyén munká«-nak, »a keresztyén szeretet cselekedetei«-nek és mindezeket s az ezekben való részvételt az ujjászületés csalhatatlan jeleinek tekintik, az élő kegyesség bizonyos mértékének veszik. Nekik egy specifikus különös Krisztusuk van és ehhez kell nekik egy specifikus különös keresztyéni filozofia, keresztyén természettudomány, mint hogy ha ezekben állana a keresztyénség és nem abban az erkölcsi szellemben, mely áthatja és megszenteli az emberi élet mindenik körét. Ez a különös keresztyénkedés már annyira elterjedt, hogy már az újságok kis hirdetéseiben is effélék olvashatók: »keresztetik egy keresztyén szolgáló, egy keresztyén asztalos, stb.« A »keresztyén« itt nem az erkölcsi arravalóságot, vagy morális karaktert jelent, mert ez pogány dolog, hanem azokat a külső formákat, és frázisokat, a melyekből megismerszik, hogy »keresztyén«. Oh, miért is mondta Krisztus azokat a nem specifikus keresztyén szavakat: Nem mindenki, a ki mondja: Uram, uram. megy be az isten országába. hanem azok, a kik cselekszik az én mennyei atyám akaratát!

Negatív módon e felfogás abban nyilatkozik, hogy a »pusztán világi dolgokat«, melyeknek semmi különös vallásos jelentősége nincs, kevésre becsülik. Ez különösen szembetűnően nyilatkozik az ugynevezett »közömbös dolgok« (adiaphora) felől való, már előbb említett, vitában. Spener ellenfeleinek ugyan nagyon is nem volt igazuk, midőn azt mondták, hogy táncolni, színházba járni, a társadalmi élet örömeiben részt venni, stb. erkölcsileg közömbös dolgok, a melyeknek a vallással semmi közük; de épp annyira nem volt igazuk a piétistáknak sem, a mikor bizonyos dolgokat önmagukban bűnnek nyilvánítottak, olyan dolgokat, melyek erkölcsi formát és értéket csak az illető egyén által és az egyén érzülete által nyernek, a ki velük él. Csakhogy a piétisták, midőn ezt tették, hívek maradtak alapfelfogásukhoz, mert hát bizony azoknak a dolgoknak semmi különös vallásos jelentőséget tulajdonítani, vagy belőlük azt szerezni, nem lehet. Már magában elég jellemző az is, hogy már a Spener tanítványai is hünek tartották

a sétát. Hogy Spener, a mint életrajzai beszélik, tizen-négy évig tartó Berlinben való lakása alatt, a lakása megettől saját privát kertjében is csak kétszer fordult meg, ezt tagadhatatlanul magyarázhatjuk azzal is, hogy e rengeteg szorgalmu ember az ő komoly és szakadatlan studiumaiban volt elmerülve; de ez nem változtat azon, hogy a piétizmus az ő alapelveinél fogva el kellett, hogy ítélje a sétalást, a mennyiben az természetes életöröm volt és mint ilyent gyakorolták. Kempis Tamás egészen a piétizmus lelkéből szól, midőn a »Krisztus követése« c. művében azt mondja: »Az istenben boldog embernél nagyon dicsérendő, ha minél ritkábban megy ki hazuról s magát se szívesen mutatja s másokat sem szívesen lát. Mit is akarod látni, mit úgy sem mondhat sz magadénak? Elmúlik a világ, minden ő dicsőségével! Érzéki kívánalmaid űznek ki hazuról tégedet, hogy barangolj; de ha ütött az óra, mit viszessz haza magaddal, mi egyebet, mint megértett lelkiismeretet és elszóródott szívet? S ha mindent láthatnál is a világban, mi egyéb volna az, mint pusztá hiábanvalóság? Vésd fel szemed az Istenre s imádkozzzál büneidért!«

A piétizmus előtt tehát minden csupa világi, a mi a szívbéli belső kegyességnek nem közvetlen nyilvánulása, vagy arra nem közvetlenül hat. Innen van, hogy oly közömbös az állami és polgári élet iránt a földi gondokkal és munkálkodásokkal szemben. Mert hiszen, ezek mind csak ideig-óráig valók, földiek és erre az elvont, belső vallásos életre nézve nem egyéb, mint kikerülhetetlen átok, melyet hordoznunk kell, mint Istennek büneinkért ránk szabott büntetését. A piétizmus elidegenítette a népet a polgári és politikai élet erkölcsi változtatásaiban való részvételtől és a politikai abszolutizmusnak szolgált, mert jó alattvalókat, de rossz polgárokat nevel. Természetes tehát, hogy a politikai abszolutizmus is támogatja, előnyökben részesíti, mert a nép egészséges erejét megtöri minden téren s egészében demoralizáló hatása van. Az állva maradásnak ez a dolog természetében rejlő büntetése!

Épp ily ellenséges indulatot tanúsít a piétizmus a művészettel és tudománnyal szemben is. A művészetet csak annyiban ismeri el, a mennyiben vallásos célokat szolgál, és a tudományt csak annyiban, a mennyiben hasznos eszköznek mutatkozik a vallásos építés céljaira. De ha minden célzatosság nélkül saját belső törvényeiket követik, ha a művészet a természeti szépet, és a természetes emberi életet is hiven feltárja, ha a tudomány hagyományos tekintélyek által magát megtévesztetni nem enged, hanem a világ igazi ismeretére törekszik: akkor kicsinyli és becsmérli. Ezért tartja Schillert és Göthét is pogánynak és az egész modern tudományt keresztyén-ellenesnek és Stahl ur Berlinben megrendeli és az egész kórus rázendíti: »a tudománynak meg kell térnie«, éppen úgy, mint hajdan a pápa megrendelte, hogy a földnek mozdulatlanul kell állania Eppur si muove. A későbbi piétisták tehát le egészen a napjainkban élőkig, teljesen következetesek, midőn minden szabad mozgást úgy az életben, mint a tudományban maguknak akarnak lefoglalni, és ha ott, a hol ezek saját körükben és mezejükön szabadon akarnak fejlődni, ott ez a kizárólagos kegyesség nem lát mást, mint pusztán világi, sőt ördögi jelenséget. De érdekes ironiája a sorsnak, hogy ezek a »csendes, magányba vonultak« később az egyház ellen zsörtölődő, elégedetlenkedők ké lettek és hogy ez az irányzat, mely hajdan megvetéssel fordult el a világtól és a világi élet színterétől, napjainkban nagy lármával és zúgolódással úgy lépik fel, mint legújabb egyháziasság, és vallássá akarja tenni az ő sip-dobos istenország üzletét.

Nem tudom magamtól megtagadni, hogy ide ne iktassam Elsternek azon szavait, melyekkel a »Pro-

testantische Kirchenzeitung«-ban a későbbi piétizmust jellemzi. »Spener követői minél későbbiek, annál nagyobb mértékben és kizárólagosan a gyakorlati életre vetik magukat, a közvetlen építő és érzelmi dolgokra, és e mellett elhanyagolták a komoly tanulmányt, elvesztették Spener erejét, tisztaságát, derékségét, a minnek az lett a következménye, hogy predikációjuk is lágyan ringató, altatóvá, édeskés képbeszéddé s végül fecsegő szalmazássá lett. A tudománytól és művészettől egészen elfordultak s lettek e miatt szép érzéküket elveszített, érthetetlen lényekké. Sőt később, visszahúzódtak általában az élettől és csupán a saját személy és szívbéli kegyességükre, s családjuknak kegyes életére szorítottak. Csakhogy a kegyességgel úgy áll a dolog, hogy az bár valóban a legszemélyesebb dolog is, de azért erős és egészséges csak akkor lesz és marad, ha van bátorsága is, törekvése is arra, hogy áthassa a személyeket és világot egyiránt, és rányomja a hit bélyegét kivétel nélkül mindenre, az élet minden viszonyára, minden oldalára, minden hatalmára, hogy az evangélium szellemével áthassa és ujjaalakítsa azokat. A mi hitünk a diadalom, mely legyőzi a világot; s ha nem teszi, vagy nem igyekszik azt tenni, akkor maga is már most gyenge és beteges és még olyanabbá fog válni. Az isten országával úgy áll a dolog, mint a kovásszal, megromlik, ha liszt közzé nem keverik. A piétizmus azon mértékben, a mint belátta, hogy nem találta meg az eszközöket arra, hogy az egyházat a maga egészében átalakítsa, visszahúzódt az élettől, tisztán magán és házi épületekre szorított. De ez által el is vesztette eredeti jóra valósságát s beállott a későbbi kicsinyeskedő, aggodalmaskodó, szorongó, homályos, másokért aggódó, kesernyésen-édes, alázkodó és mégis magát nagyra tartó piétizmus, szóval, az, a mely mindnyájunkat gyakran oly kellemetlenül érint. S ha sajnálatos volt magára az irányra, hogy a só megizetlenült: nem kevesebb kára volt belőle a világnak és a köztudat fejlődésének is. Mert ezek a piétizmus által eltaszítva, magukra maradva, egyedül haladtak utjokon, de mindinkább eltávolodva a piétizmus által képviselt kegyes vallásosságtól. És a következménye lett egy olyan évszázad, mely ugyan irodalmunk virágkora, de a melyben az egyház vallásos hitével való öntudatos kapcsolat ritkán jelentkezik.«

Nagy Károly,
tef. theol. ranár.

Jegyzőkönyvi kivonat.

A vajdahunyadi ev. ref. egyházmegye határozata, illetve véleménye az 1240—1897. sz. körlevélben közzétett igaztanácsi hat. javaslatra.

(Megállapított a Piskitelepen 1897. ápr. 10-én tartott e. m. rk. közgyűlésen.)

Egyházmegyei közgyűlésünk a dr. Bartók György, szászvárosi lelkész aa. által beterjesztett hat. javaslatot, melynek Dósa Dénes aa. által javasolt stiláris módosítására a javaslattevő Dósa Dénes aa. elnöklete alatt János Albert és Szóts Sándor aaiból álló bizottságot küldi ki, nagy szököbbséggel magáévá teszi, elfogadja, azaz, határozatilag kimondja, illetve véleményezi, hogy az egyházker. gyámalapot eredeti céljára és rendeltetésére tovább is fentartandónak tartja. Mert:

a) Nem látja az egyetemes egyházi gyámintézet által nyújtott évi öz. árv. illetéket oly soknak, hogy a rendszeren nagyon szegény özvegy papnék és papi árvák részére az egyházker gyámalap által nyújtott bármi segély felesleges volna; s mert a létesítendő Szeretetháznak az egyházker.

gyámalap által való segélyezése, bármennyire kívánatos volna is, de az elnyomorodott papokra, özv. papnék és árvák egy részére okvetlenül jogvesztéssel járna.

b) Mert jogi szempontból sem tartja sem célszerűnek, sem helyesnek, hogy a bizonyos meghatározott célokra alapított s rendelt alapok céljaiktól és rendeltetésüktől más, egyébiránt bármily üdvös célra is elvonassanak s fordítottassanak mindaddig, míg eredeti rendeltetésük alapja fönáll.

c) Mert a f. évi egyetemes konvent a Kolozsvárt létesítendő Szeretetházat egyetemes jellegűnek mondván ki, feltehető s elvárható, hogy a más négy püspökség, illetőleg egyházkerület is tetemes összeggel járuland a Szeretetház fenntartásához, egyenlő jogok egyenlő teherviselést föltételezván.

d) Kapcsolatosan kimondja em. közgyűlésünk, hogy a Szeretetház eszméjét már keletkezésekor nagy lelki örömmel üdvözölte, s ennek megvalósítását szívből óhajtva, létesítésére kész minden lehető áldozatot meghozni, s már ezuttal azon esetre, ha az egyházker. gyámalap eredeti rendeltetésének meghagyatik, s a Szeretetház megvalósul, felajánl évenként az egyházm. közgyűlés tagjainak számára mért összeget (annyi 1 frtot, a hány tagja van a közgyűlésnek) a Szeretetház fenntartása költségeihez. S azon reményben, hogy más egyházmegyék is hajlandók lesznek e határozatát egyházmegyéknek magukévá tenni, s így az annyira üdvös Szeretetháznak, az egyházker. gyámalap érintetlen hagyásával, biztos alapját megvetni: kimondja, hogy ezen határozatot, illetőleg véleményt kinyomatja s az esperesek útján közli a többi egyházmegyékkel és a ker. közgyűlési tagokkal is.

Dósa Dénes és Péter Albert aának azon nyilatkozatát, hogy a Szeretetház alapja javára, ha az az egyházker. gyámalap érintetlen hagyásával létesítettik, felajánlanak életük tartamára évenként 10, illetve 3 o. é. forintokat, köszönettel tudásál veszi közgyűlésünk s a jegyzőkönyv kapcsán a mélt. ig. tanácshoz heterjeszti.

A f. é. ápril 10-ki rk. közgyűlés jegyzőkönyvéből kiírta:

Kállai István,
e. m. h. aljegyző.

Nyilatkozat a „Nyilatkozat“-ra.

Ntiszt. Bartha Lajos esperes urnak e lap 16. számában megjelent nyilatkozatára a következő észrevételeim vannak.

Tény az, hogy említett esperes ur előzetesen megkérdezte az iránt, hogy egy olyan mozgalom megindítása ellen, mely a főtiszt. püspök urnak, illetve a mélt. Ig. Tanácsnak vélemény-adás végett az egyházmegyékhez leküldött ismeretes javaslatával szemben a kerületi lelkész-és lelkész-özvegy-árvai gyámintézet további fenntartását célozza, van-e kifogása, úgy nyilatkozott, hogy »nincs«.

Tény az, hogy a v.-hunyadi egyházmegye, f. hó 10-én tartott rendkívüli közgyűlése a dr. Bartók György által írásban benyújtott határozati javaslatot tizennyolc szavazattal egy ellenében elfogadta, magaévé tette s annak közadakozás útján való kinyomatását és úgy az egyházmegyékhez, mint a ker. közgyűlés tagjaihoz való szétküldését elrendelte.

Tény az, hogy a közgyűlés ez ügyben bizottságot küldött ki, melynek egyik tagja én voltam.

Tény az, hogy az esperes ur az elfogadott javaslat kéziratát a bizottság elnökének személyesen átadta.

És tény az, hogy mikor én, mint a kiküldött bizottság egyik tagja, a dr. Bartók-fele s már elfogadott határozati javaslat kinyomatási költségeinek fedezetére a közebbben gyűjtést indítottam, az adakozást két frttal maga Bartha esperes ur kezdette meg.

Mindezek alapján méltán hihette a bizottság, hogy a kinyomatást és a szétküldést sürgősen eszközölni, nem csak jogositva, hanem kötelezve is van; sőt, hogy ezzel az ügynek jó szolgálatot tesz és az ügyért lelkesülő esperes urnak is igaz örömet szerez.

Különben, ezen dologra tiszta világosságot vet az egyházmegyei tanácsnak f. hó 22-én, a jegyzőkönyv hitelesítésekor hozott határozata, mely szerint a már nyomtatásban megjelent munkálatot, bár közététele nem egészen szabályszerűleg történt, magaénak tekinti, s így annak újból való kinyomatását és szétküldését feleslegesnek tartja.

Az esperes ur hivatalos állásának tekintélyét csorbítani, vagy személyét bántani, senkinek sem jutott és jut eszébe, miért is bizton remélem, hogy ez ügyet maga az esperes ur is most már elintéztnek és végleg befejeztnek fogja tekinteni.

Szöts Sándor,
dévai ref. lelkész.

TARCA.

Az ember erkölcsi természete.

(Folytatás.)

Egy anatómikus, vagy psychologus az emberi test egész belső szerkezetét részeire képes bontani és szemmel láthatólag megmutathatja annak összetételét, s az egyes alkatrészek szoros összefüggését a melkűl, hogy ezekből az élő embert meg tudná magyarázni. Így az erkölcsi jóról is kimutatható, hogy mily nagy befolyással van úgy az egyes individuumi, mint a társadalmi együttélés boldogságának előmozdítására, hogy tehát mennyire érdekében áll mindenkinek az erkölcsi szabályok szerint viselkedni, és élni, de mindezzel a jó sajátága, természete, és életereje még nincs leírva, a karakterizáló ismertető jel még mindig hiányzik, és az említett vonások ezt az egy ismertető jelt nem is képesek megmagyarázni, t. i. a kötelesség egyszerű érzését, a föltétlen »kell«-nek az érzését. A mondottak megfontolása után, csak e száraz ítélet áll elő: »valóban, az volna a legokosabb, ha az erkölcsi szabályok szerint élnénk, de ki tudja azt mindig teljesíteni. Ezzel szemben, minden

normalis ember, a jónak bizonyos feltétlen, és kétségbevonhatatlan értéket tulajdonit, éppen, mint a hogy kérdezősködnék utána, hogy hasznos-e, vagy nem, éppen, mint a hogy az igaz előtt szívesen meghajtnak fejünket, mert éi bennünk az igazság utáni vágy: éppen úgy tiszteljük a jót benső öntudatunknál fogva, mint valami kétségbevonhatatlan értéket, melynek létre kell, hogy jöjjön. Ezen a tiszteleten nyugszik a pontosság hivatalban és hivatásban, a jóleső ujjongás, bámulat, melyet minden nagyobb nemes tett, minden nemes törekvéskor érzünk; de ebben rejlik az erkölcsi megbotránkozás is, mikor a jót mások által gnyolni látjuk, és bűnös voltunk miatt való aggodalmunk is mikor hanyagul cselekszünk. A legnagyobb materialistáról is feltételezhető, hogy a jó ilyenmü méltánylását, szeretetét, mint az öntudat közvetlen tényét, szintén érzi, ha nem is, tartja az embert egyébnek, mint fiziko-kemikai mechanizmusnak, melynél lélekről szó sem lehet. Mégis, azt hiszem, hogy mikor az életben súlyos csapás terhe alatt nyög, mikor nehéz és fontos választás előtt áll: lelkiismerete, mint

valami másvilágból való jelenség megszólal benne, s egy pillanatig sem fog vonakodni, hogy a jóra határozza el magát.

Szinte mindenki elismeri, hogy a börze-spekuláció a legtöbb esetben inkább káros, mégis sokra rendkívüli vonzó erőt gyakorol. Már most valaki, ki máig csak jót cselekedett, a börzén tönkre jut. Vegyük fel, hogy az illető fiatal ember, ki egyedül áll a világon. Homlokára üt s azt fogja mondani: mégis ostoba ember voltam. Ha egy-két szemrehányást tesz is magának, de ismét bele nyugszik új helyzetébe. De képzeljük el, hogy az illető boldog családapa, ki nejét, gyermekeit tette tönkre, úgy hogy az egykori jollét helyébe keserű nélkülözés lépett. Tűrő önmegadással nyugszik bele a család szomorú helyzetébe, a nélkül, hogy szemrehányásokkal illetné az apát, de ez nem is szükséges, mert ő maga is elismeri, hogy nemcsak ostobaság, de legnagyobb könnyelműség, vétkezés volt eljárása neje, gyermekei ellen. S midőn megtörve, a bűnézettől kizoztatva, minden erejét megfeszíti, nélkülöz, s éjet, napot egygyé téve, folytonosan dolgozik, s így családjában ismét a jollét jelei láthatók bizonyára, nem fogja kezeit önelégülten dörzsölni, mintha egész életében rendben lett volna a szénája, hanem mintegy újjászülvén, a világ elé áll, s azt mondja: most ismét felemelt fővel járhatok, hibámat megbühödtem, többé nem vagyok bűnös.

Látni való, hogy a kötelesség, a bűn, a bánat, a bűnhődés érzése semmivel sem hasonlítható össze, hogy az egy egészen külön körhöz, az erkölcsi élet köréhez tartozik. De, mondhatná valaki: jó, elismerem, hogy a kötelesség, a »kell«, a bűn érzése valami sajátságos, a hasznosság elvétől egészen különböző valami, de azért, mégis annak a következménye. Mert hiszen, a következmény különbözhetik az októl. A természetben szín és világosság, hang és meleg, mozgás által jönnek létre, de a processzus lefolyását senki sem láthatja. Így van az emberrel is. A mi felett az emberek ősidőktől fogva megegyeztek: sok ezer év hagyományai után, bizonyos fenséges, magasztos szint nyert, végre pedig feltétlen kötelességszerűvé vált. A kik így okoskodnak, a logika legelső törvénye ellen vétnek, mely azt mondja, hogy ha »A« úgy hat »B«-re, hogy abból »C« előállhat, akkor »B«-nek olyannak kell lenni, hogy »C« előállhasson belőle.

Egy kalapácsral, ugyanazon erővel, különböző tárgyakra ütök. Ha egy üvegre ütök, az csörömpölve hull alá; ha egy gumi-labdára, az a levegőn átfutva, sértetlenül hull alá; ha egy harangra, az messze elhallatszó hangot ad; ha egy dinamit-patronra, az rettentő robajjal felrobban, s maga körül mindent a levegőbe röpít. Honnan a különböző következmények, jöllehet az ok, a kalapácsütés mindeniknél ugyanaz? »A« (a kalapácsütés) adott arra okot, hogy »B« (üveg, harang, stb.) a természetéből folyó »C«-t létre hozza. Nem »A«, hanem »B« határozza meg »C«-t. Nem a kalapács, hanem a harang adott messze elhallható hangot; nem a kalapács, hanem a dinamit-patron robbant fel. Alkalmazva. Ha az élet olyan befolyást gyakorol az emberre, mely felébreszti benne a kötelességérzetet, akkor az embernek eleitől fogva olyan fogékonynak kell lennie a kötelességérzetre, mint a harangnak a hangzásra, vagy a dinamit-patronnak a robbanékonyságra, vagyis az erkölcsi érzésre lelkileg előkészített kell hogy legyen.

Látható tehát, hogy az embernek bizonyos specifikus erkölcsi tehetéke van, mely a többi lelki adományaival nem hasonlítható össze. S ha már el kell ismernünk, hogy az embernek van olyan specifikus erkölcsi tehetéke, a melyből a kötelesség, a feltétlen »kell« érzése előáll, a mely egészen különbözik a jó, hasznos és célszerű voltának fontolgatásától: akkor nyugodtan elismerjük ama másik álláspont relativ helyességét.

(Vége következik.)

Különfélék.

== »A piétizmus« című cikkünkre e helyen is felhívjuk olvasóink figyelmét. A cikk a zseniális Lang Henrik, volt zürichi papnak »Ein Gang durch die christliche Welt« című, a keresztyén szellem fejlődését egy laikushoz írott levelekben feltüntető tanulmányából van véve. Ez a munka 1859-ben jelent meg s így, ha azok a karakterisztikus vonások, a melyekben a piétizmust felmutatja, a legapróbb részletekig megegyeznek a Budapesten és Kolozsvártt föllépett, »a mostani egyház ellen zsörtölődő, elégedetlenkedő legujabb egyháziassággal« azt hisszük, egyszer s mindenkorra fel vagyunk mentve az alól a vád alól, hogy e magát »evangéliumi iránynak«, »bibliás teológiának«, »az igazán modern teológiának« géráló irányzatot csak mi nevezzük rosszakaratulag félszeg, beteges piétizmusnak. Mi is azt tartjuk Zwinglivel, hogy »Vera religio est pietas«; de nem engedhetjük meg, hogy ez az ember, világot, életet megszentelő és megdicsőítő kegyessége a szívnek, a léleknek, a belső embernek, a kegyeskedés »sippal-dobbal folytatott istenország« üzletévé aljasittassék. Azt tartjuk, hogy »Vita christiana innocentia est«; de a fedhetetlen életet nem a szemlélődő, álmodozó, rajongó vallásoskodó cselekvényekben látjuk, hanem az élet küzdelmeiben, viharokban kipróbált, megedzett életben, a melynek mindennapi eledele az, hogy a mennyei atya akaratát cselekedje. Nagy Károly barátunknak szívesen fejezzük ki köszönetünket, hogy a khaoszba e cikkel is világosságot vetett; egyszerűsmind örömmel hozzuk tudomására nemcsak egyházkerületünk s általán a magyar protestantizmus papságának, hanem művelt világi közönségének is, hogy Langnak e klasszikus műve nem sokára magyar fordításban is meg fog jelenni, ha az olvasó közönség részéről a pártfogás lehetővé teszi. Ezen pedig kételkednünk, nem szabad. Várjuk.

== Sajátságos találkozása a véletlennek. A »Religio« 20 ik száma abból az elterjedett örvendetes hírből, hogy a kálvinisták is kezdenek estveli felolvasásokat, »estveli miséket« tartani, arra a nem egészen logikátlan kérdésre buzdul: mi akadályozza meg a kálvinistákat, hogy elfogadják az igazi pápát, az igazi szent misét? Ezzel majdnem egyidejűleg, a budapesti protestáns világlap (?) a »Prot. Egyh. és Isk. Lap.« legközelebbi, 18-ik számú Tárcájában közli a legultramontánabb kath. egyházi fejedelmek, Schlauch nagyváradi biboros püspöknek, a diakkongresszuson elmondott beszédét a nélkül, hogy a forrást, vagy a szerzőt megnevezné Minek is? Schlauch és a néhai való Ballagi lapja hát nem szép-e így, egymás mellett? Nem beszélünk mi a Schlauch beszédje ellen, bár Comte pozitívizmusát és az enciklopedistákat kegyetlenül apostrofálja. Ám, általánosságban, hadd legyen; a részleteire esetleg visszatérünk nem Schlauchért, hanem a protestantizmus érdekében. De nem sajátságos találkozás-e, hogy Szöts Farkas ur, és Schlauch egy gyékényen árulnak? Vajjon, a biboros Schlauch lesz-e kálvinista, vagy az örökkön-örökké imádkozó, újjászülvett, és a feltámadott Krisztus vérét (csak!) emlegető új evangyelisták lesznek-e papistákká az ők »fehér keresztjükkel?« Ha nincs, vagy nem lesz igen hamarosan, ki ez idő szerint határt vessen ez örvöngésnek; ha a magyar kálvinizmus ezt a minden józanságot megbotránkozató té-

velygést is diadalmasan kiállja: akkor örüljünk, örvendezzünk, mert élünk mi mindörökké! Az egyházpoltikai törvények nekünk nem ártanak, azok ellen nekünk nem kell, »nép-pártot« alakítanunk; ezzel az irányzattal, ezzel a valóságos aberrációval kell nekünk minden összetartozást megtagadnunk. Menjenek, a honnan jöttek, és ott a törvény korlátai között tegyenek, a mit bolondságuk sugall; bontsák szét felekezetünket, ha találnak magukhoz valókat; de a felekezet neve, és becsületének zászlója alatt ezt megengedni, valóságos öngyilkosság.

== **A szilágy-szolnoki egyházmegye april 22-én** tartotta meg közgyűlését, melyen az Igazg. Tanács özvegy-árvai leirata, illetőleg javaslata felett határozott. Az egyházmegye tisztelő elismeréssel fogadta a javaslat nemes célzatát, de hosszas vitatkozás, és megfontolás után, a vajda-hunyadi egyházmegye határozatához csatlakozva, az intézetet változatlanul fentartani óhajtja.

== **Meghívó a magyar protestáns irodalmi társaság** 1897. május 19-én Pápán tartandó rendes közgyűlésére. A közgyűlést megelőzőleg d. e. 9 órakereset a ref. templomban. Prédikál: Antal Gábor, dunántúli ref. püspök. Templomozás után közgyűlés a főgimnázium dísztermében. Tárgysorozat: 1. Fohász, Bartalus Istvántól. Éneklés az ezen alkalomra alakult vegyeskar. 2. Elnöki megnyitó. Tartja Gyurátz Ferenc, ev. püspök, elnök. 3. Titkári jelentés és választmányi előterjesztések (a számvizsgálatról, a Magyarázatos bibliáról, stb.) Előterjeszti Szóts Farkas, budapesti ref. teológiai igazgató-tanár, titkár. 4. Menyébéli felségesség Isten! Férfikarra alkalmazta Gáthy Zoltán, főisk. ének- és zenetanár. Éneklés a főiskolai férfikar. 5. Cegléd István. Felolvasás, tartja Révész Kálmán, kassai ref. lelkész. 6. Az úgynevezett autonóm erkölcsiségről. Felolvasás, tartja Bancsó Antal, soproni ev. teológiai tanár. 7. Himnusz. A főisk. ifjúsági zenekar kísérete mellett, előadja a vegyeskar. Tájékoztató. 1. A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság elnökségének közbenjárására a m. kir. kereskedelmi minisztérium a pápai közgyűlésre utazó társulati tagoknak a M. Á. V. vonalain Pápáig és vissza kedvezményes vasúti jegyet engedélyezett. Alsóbb osztályú jeggyel magasabb kocsiosztályban lehet utazni. A jegyekhez jutás módosításairól hirtelileg értesítetnek a t. tagok. 2. A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság pápai tagjai és barátai a közgyűlésre utazók fogadásáról és elszállásolásáról gondoskodnak. E végből május 10-ig Pápán Kiss Gábor ref. lelkész urnál, mint a rendező-bizottság elnökénél kell jelentkezni. A vasúti kedvezményes jegyekért szintén hozzá kell fordulni. 3. Május 18-án, este 8 órakereset ismerkedési estély a Griff-fogadó nagytermében. 4. Május 19-én, d. u. 2 órakereset a Griff-fogadó nagytermében. 5. Május 20-án, reggel 7 órakereset kirándulás Somlóra.

== **Rozgonyi László, nekézseni lelkész** előfizetésre való felhívást küldött szét »Egyházi munkálatok« című művére, mely szertartási beszédek és imákat foglal magában. A munka bérmentve 1 frt. mely vagy a szerzőhöz, vagy Gedeon és Társa könyvnyomdájába küldendő Miskolcra. Pártolni kell minden e téren megjelenő munkát. Ha ép, egészséges, derék megáll és diadalmat arat. Ha rossz, no, akkor félre dobjuk, és a világ háztartásában hiba nem esik. Hát, pártoljuk ezt is.

== **Megjelent a „Protestáns Pap“** című lap XVIII-ik évfolyamának 4. ik száma, Lágler Sándor és Kálmán Dezső szerkesztésében, Kölesden, következő tartalommal: Hölke Emma halálára, Halász Margittól. 15 krajcár, Lágler Sándortól. Fületlen templomok, Junkuc Sándortól. Menyemenetel, Moor Pétertől. Egyházi beszéd, Ladányitól. Izsák és fiai, Földváry Lászlótól. Vallásos órák, Ladányitól. Kesserü Ilonka halálára, Kálmán Dezsőtől. Kesserü Ilonka koporsójánál, Turi Károlytól. Halotti beszéd, Dömötör Bertalantól. Sirbeszéd, Vadász Páltól. Törvények és rendeletek tára. Papválasztások. Halálhírek. A lapra előfizethetni a szerkesztőknél egy évre 4 frttal, félévre 2 frttal, negyedévre 1 frttal. Kaphatók még régebbi évfolyamokból teljes

példányok, a mult évfolyamból azonban az 1. 2. 3-ik számok teljesen elfogytak.

== **Helyreigazítás.** Lapunk legközelebbi 17. számában a vizaknai egyházközség segédlelkései állomásának pályázati hirdetésénél a javadalom összesen 800 frtban volt kimutatva. Ez a kimutatás, mint illetékes helyről értesülünk, hibás, mert a javadalom nem 800 frt. hanem 800 korona, vagyis 400 frt. E helyreigazítás szolgáljon tudásul a pályázóknak.

== **Sajtó-hiba igazítás.** A figyelmes olvasó ugyan magától is rájöhetett, mindazonáltal kiigazítjuk, nehogy valamely lelkélődő jó barátunk értelmünk rovására írja. Legközelebbi számunk 140-ik oldalán, a második hátsó felülről a hetedik sorban kezdődő mondat így olvasandó: »Nagy baj, hogy a sajtószabadság ilyen demonstrációkra is (nem: rászorul, hanem) **rákényszerít**«, stb.

Hivatalos rész.

49—1897. PÁLYÁZATI HIRDETMÉNY.

A székelyudvarhelyi ev. ref. kollégium főgimnáziumánál egy újonnan rendszeresített mértani és szabadkézi rajztanári tanszék az 1897—98-ik tanévre helyettes-tanárral be fog tölteni. Ezen állással 800 frt évi javadalom jár.

A megfelelő képesítettséggel bíró, protestáns vallású tanárok és tanárjelöltek, a kik ezen állást elnyerni óhajtják, fölhívatnak, hogy kellően fölszerelt folyamodványukat f. évi június hó 1-ső napjáig a sz.-udvarhelyi ev. ref. kollégium előljárásihoz küldjék be. A megválasztott h. tanár tartozik állomását f. évi szeptember hó 1-ső napján elfoglalni, s szükség esetén a rendes óraszámig az alsóbb osztályokban a számtant is tanítani. Előljárási megbízásból:

Sz.-Udvarhely, 1897. április 29. *Gönci Lajos,*
ref. főgimn. tanár.

430—1897. KÖRLEVÉL.

a görényi ev. ref. egyházmegye lelkészeihez.

Vármegyénk pénzügyigazgatósága összes kepeváltó-alapjainkat tokekamat- és járadékadó alá vonta, s közelebből szétküldötte a körjegyzőséghez, 8 napi közszemlére kitétel végett. Miután személyes közbenjárásom a kiróvás visszavonása végett nem sikerült, felhívom lelkésztársaimat:

a) a körlevél vétele után azonnal győződjenek meg a körjegyzői hivataloknál, hogy megtörtént-e a kiróvás?
b) ha megtörtént, azonnal folyamodjanak a nagyméltósági pénzügyminisztérium 44855—1879. sz. rendeletére való hivatkozással az adó leírásáért, és terjeszszék be a további lépések megtétele végett az adókat esperesi hivatalunkhoz.

Magyar-Péterlakán, 1897. április 26.

Tavaszy József,
esperes.

296—1897. MEGHÍVÓ.

A sepsi ev. ref. egyházmegyei közgyűlés t. t. tagjait van szerencsém a f. évi május 18-án, délelőtt fél 10 órán kezdődőleg, Seps-Szentgyörgyön, a Székely-Mikó-kollégiumban tartandó tavaszi rendes közgyűlésre tisztelettel meghívni.

Tárgyai lesznek: esperesi jelentés; jegyző jelentése az egyházmegyei tanács működéséről; főjegyzői és más, a választás folytán üresedésbe jöhető egyházmegyei tisztviselői állások betöltése. Egy világi tanácsbíró választása. A megerősített »Szabályrendeletek« kihirdetése, életbeléptetése. A mélt. állandó Igazgató Tanács 1240—1897. sz. a. kiadott körlevelére véleményadás a központi özvegy-árva gyámintézet ügyében. Esetleges indítványok. Lelkész aait kérem, hogy e meghívót a közgyűlés t. tagjaival közöljék.

Bikfalva, 1897. apr. 27.

Vén Mihály,
sepsi ref. egyházm. esperes.

Felelős szerkesztő és kiadó: **Szász Gerő.**

Protestáns Közlöny

Az erdélyi egyházkerület hivatalos közlönye.

XXVII. Évfolyam.

Kolozsvártt, 1897. Május. 13.

19. szám.

MEGJELENIK MINDEN CSÜTÖRTÖKÖN EGY IVEN.

Előfizetési ára: Egy évre 6 forint, félévre 3 forint, negyed-
évre 1 forint 50 kr.

Szerkesztőségi iroda, hová a kéziratok és előfizetések bérmentve
küldendők: *Külmagyarutca 9. sz.*

1950—1897.

Meghívó az egyházk. közgyűlésre.

A zsinati törvényeink életbe-léptetésére és végrehajtására vonatkozó Utasítás 54. §-ában irt jogomnál fogva, egyetértve a méltóságos állandó Igazgató-Tanácssal, a folyó 1897-ik évi egyházkerületi rendes közgyűlés megnyitását Kolozsvár sz. kir. városában, az erdélyi ev. ref. theologiai fakultás disztermében, folyó évi június hó 10-ik napjának d. e. 10 órájára tűzöm ki, mely alkalomra és közgyűlésünkön való részvételre (Cimet) ezennel tisztelettel meghívom.

Egyházi törvényeink s illetve Utasításunk előbb idézett §a értelmében jelzem egyuttal, hogy Igazgató-Tanácsunk kijelölése szerint, közgyűlésünk főbb tárgyai lesznek:

1. Az ifju papok fölszentelése.
Főtiszteletü püspök afia évi jelentése.
3. Az Igazgató-Tanács évi jelentése.
4. Egyházkerületünk közpénztárának az 1895.

s illetve, 1896-ik évi zárszámadása és vagyonomérlege s az 1897. s illetve, 1898 ik évi költség-előirányzata.

5. Az egyházkerületi közalap budapesti építkezéseinek megvizsgálására kiküldött bizottság jelentése.

Az egyházkerület utóbbi tiz év alatt lebonyolított pénzügyi műveleteinek megvizsgálására kiküldött héttagu bizottság jelentése.

7 Igazgató-tanácsi előterjesztés elnökhelyettesi állásának, választás útján való, betöltése iránt.

8. Gondnokok választása.
9. Tanárok választása.

Budapest, 1897. ápril hó 30 án.

Br. Bánffy Dezső,
egyházker. főgondnok, mint elnök.

Kontemplációk.

(Második közlemény.)

II.

Emberek és sajtó megszokták mindenféle kompromittáló jelzővel illetni naponkint korunk hazafiasságát. Többek közt, magam is aláírom, hogy van a mai hazafiságban egy jó adag elasztikus elem. De mintha ezt egy titokzatos hang, talán a haza földje, maga az édes anya sugná a magyarnak. Egy nagy író, a ki egyszermind anya volt, irta fiának: »tartsd fenn ellentállásod erejét méltó dolgokra«. Azt hiszem, nemzetünket is ez a tanács vezérli hazafiságában. Száz esetben enged, eltüri az apró szurkálásokat, sokszor cselekszik szive diktálása ellen.

Különben, most is igazság, hogy minden nagyobbserü megnyilatkozáshoz szükséges az időnek ama teljessége, vagy más szóval, hogy beteljék a mérték.

Nem volna hazafiasság a mai nemzedékben? Sokan elmentek 48-ban, s még a gyermekek is az ágyuk mellé álltak, de többen fognának elmenni ma. A hazafias érzés megvan, csakhogy pihen. Egyéni életet él. Öntudatos, sokkal szélesebb körben öntudatos, mint bármely időben, csakhogy nincs kihiva elhatározó cselekvésre.

Ezeket mondhatjuk a vallásosságról is. Bármennyit vetik szemére korunknak hitetlenségét, mégis beszélhetünk komoly, vallásos életről. Csakhogy ez is inkább elvonult egyéni, családi jellegű. Olyan viszonyok közt élünk, mikor sem a hazafiság, sem a vallásosság nem létkérdés. Hiányzik az emberre nézve a kényszer, hogy akár ez, akár amaz alapra erősebben ránehezdedjék. Hogy úgy szóljunk, mindkettőt rezervában tartja. Az effélet a nagy próba szokta megmutatni. Luther idejében, míg csendesség volt, azt mondta a hatalom: nincs egy eretnek sem; de csak

egy-két év kellett, s már eretnek fejedelmek, országok, nemzetek voltak. Hol volt az a sok protestáns addig? És hol volt az a sok rebellis 1848 előtt? Rezerválva a szívből.

Elég az, hogy vannak idők, mikor a lélek alaperényei egyéni életet élnek; bevonulnak a benső világba.

Meg vagyok győződve, hogy ma komoly, vallásos irányzat van a lelkekben, csak nincsenek meg azok a föltételek, a melyek azokat megfelelő cselekvésre és életre ébresszék, a melyek folytán a vallásos hajlamok, vagy egyéni, sőt családi vallásosság gyülekezeti vallásossá válnak.

Mert az már tény, hogy mikint ma nincs meg a hazafiság köznyilvánulása. épp úgy hiányzik a vallásosságnak erőteljes gyülekezeti megnyilatkozása.

Mi okozza, hogy a gyülekezeti élet erőtlen marad?

Azt szokták mondani: mi vallásosak tudunk lenni magunkra is. Szép dolog, az önállóság mindig ott van, a hol az öntudatos erő. De mondjuk inkább, hogy nem élnek a vallásos élet közös megnyilatkozásával azért, mert az erőtlen, nem vonzó, nem fölemelő, nem elégíti ki a hívő lélek vágyait. Miért menjünk templomba? Hogy mutogassuk vallásosságunkat? Hogy lássunk egész csoportban közönyös arcokat? Énekelni? Elismerjük, hogy az ének a hitélet egyik hatalmas eszköze, csak hogy nem úgy, mint azt a templomban feltaláljuk. Itt-ott egyesek énekelnek, de a szív megindultságán nem rezg át a rosszul keveredő dallam. Mi a templom küszöbén belől valami csodás, áhítatot leheliő légkörbe vágyunk, a melynek hatása a közönyös szívre is ellentállhatatlan, de, ha nincs meg a varázs, akkor szükségtelen elhagyni otthonunkat, a hol szívesen imádkozhatunk. A kik még hiszik, hogy e varázs a templomban feltalálható, azok se várják többé mástól, mint egyetlen embertől, a paptól. Dehát, lehet-e szó gyülekezeti vallásosságról ott, hol mindenki mindent egy embertől követel, a hol a templom rideg, a gyülekezet közönyös, a kántor éneke nem áhítat-keltő s ott létének okát mindenki egy személyben keresi, a papban s egy cselekedetben, a prédikációban. Valóban, istentől megáldott embernek kell lenni annak, a ki egymaga képes, elfogadható okot szolgáltatni a templomba járásra, képes egymaga

érvényre emelni a templomi gyülekezés becsét. És bizonyára a lelkek kielégítésére, a közistenitiztelet fenségének kiemelésére a leghathatósabb eszközök, cselekedetek és erők állnak ez embernek szabad rendelkezésére. Most tanít, most áld; most imádkozik; most egy megtérő bűnöst emel föl a templom kövéről; most keresztel; most kenyeret nyújt egy koldusnak; most a gyülekezetbe vegyül, egy gyászruhás nő felé közelg s letörli könnyeit: ne sirj! Most egy sötét arcu embert visz magával a padok között: először békélj meg a te atyádfiával. Most két szepegő árva gyermeket vezet az Urasztala elé: Valaki e kicsinyek gondját felvészi... Most elindítja a presbitereket s közli velük az isten akaratát: Vegyetek ajándékot a néptől. Szóval, szól és cselekszik gáncs nélkül, nagy fenséggel és nagy hatalommal.

Ne álmodozunk, kedves olvasó. Ennek az embernek a templomban egyetlen eszközt hagytak kezénél: a beszédet. A mit szíve, agya kincseiből, fizikuma előnyeiből ebbe az eszközbe belehelyezhet, azt közli, azzal igyekszik kiválóvá, becsessé emelni azt a templomi órát. És ez olykor-olykor sikerül is neki, bár nem mindig, mert a pap sem mindig kiváló lény, nem mindig Adonisz, nem mindig Aranyszájú János. A beszéd, szó nélkül, hatalmas egy eszköz, alkalmas nagy erőközlésekre, megragadja a lelket, elhatározásra bírja az akaratot. Különösen nagy hatalom volt addig, a míg a gondolatközlés s a cselekvésre indítás kizárólagos eszköze volt. De ma már máskint van ezzel is. A beszédnek nagy versenytársa támadt. A beszédet megtámadta a betű. Az élőszót a nyomtatott szó. A sajtó zakatolása elhallgattatta a szónokokat. A szószék, a mondott szó meghátrált a nyomtatott szó előtt. Az eszmék küzdőtere nem a szószék többé, hanem a könyv, a hirlap. Az ékesszólás virágai elhervadnak, helyökben buján fejlődik a sajtótermék. S a mióta a szellem ez új nyilvánulási eszköze megfosztotta trónjától a beszédet, az emberi szellem és tudás letéteményese többé nem az egyház, hanem az irodalom. S a mióta Guttenberg betűi, e milliónyi kis fekete katonák, bevették a közvetlen előadás erősségeit, azóta a szó lovagjai úgy néznek ki, mint egy kihalt világ hagyatéka. Ha valaki állandóbb és szélesebb hatást akar elérni, előadja mondanivalóját, de mintegy érezvén, hogy

ez eszméinek egy elavult, haldokló formában jelentkezése volt, kinyomatja s az emberek kezébe adja, mert ez a gondolatok mai nyilvánulási eszköze, a melyben azok érvényesülhetnek. Még a legkiválóbb események és emberek beszédeire is ezt mondják: nem szükség; meghallgatnom, úgy is megolvassom holnap a lapokból. Sem országgyűlés, sem irodalmi társaságok felolvasásai, sem tudományos, vagy mulattató előadások nem bírják többé a lebilincselő erőt. Hajdan az ember összetörette bordáit egy szónoklatért, ma elmésen kieszelt csaláttal kell összefogdosni a hallgatókat.

Mi vonz hát manap? Vonz a színház. Ah, ez vonz! Vonz a művészet. Mert ezt a betű nem adhat. A zene, a képek, a dal. A betű kielégíti a tudvágyat, megtömi a szellem gyomrát, de a művészi ösztön éhesen marad. Ezért az ember a templom helyett inkább megy az operába, az akadémia helyett inkább a cirkuszba, az országház helyett inkább az orpheumba.

A reformáció korában megcsömörlött az ember a művésztől, mert akkor minden művészté vált, az érzés szimfoniává, a gondolat épületté, a háboru harcijátékká. Éhezte az értelmet, az egyszerűséget. Elkábult az aranyfüsttől, a szinompától s a tömjénillattól és józanágért szómjazott. A sok misztérium, a sok szimbolizmus fölélmelytette és egyenes, becsületes, tiszta munkát követelt.

De mennyire mássá lett az ember! Ma ismét a négyszáz év előtti. Adjátok színeket! Adjátok azt, a mi exotikus, titokzatos, csodás! Mit akartok prédikációitokkal? Otthon a könyvek prédikálnak, a lapokból ömlik a szóáradat. Mit akartok meszes falaitokkal; azzal a sértő nagy világossággal? Függönyözzétek le az ablakokat, legyen a templomban rejtelmes homály. Tartsátok este az imákat, mikor a homályban szellemek mozognak, imbolygó árnyak rémitik az embert. Hogy imádkozni tudjunk, szükségünk van egy kis félelemre; hogy higgyünk, egy kis képzelődésre; hogy istenhez fussunk, közelben rejtőzve kell gondolnunk az ördögöt. Ti kidobtátok az egyházból ezt a jó urat, ki annyi megbecsülhetetlen szolgálatot tett, s mégis azt kívánjátok, hogy templomba járjunk.

Szóval, az embernek ma végletek felé hajló természete van. Miután annyit járt szabad ég alatt a józan ész felnyitott szemével, most a

tiszta napvilág helyébe lilaszínű ködöket kíván; a hosszas ébrenlét után, lázálmot szeretne; káprázatokat, melyek megszédítsék. Olyan formát várna a templomtúl; hogy az fantasztikus képekkel hipnotizálja őt.

Tanügy.

A latin nyelv tantervének revíziója.

(Felolvasatott a kolozsvári tanári-kör 1897. május 1-én tartott ülésében).

A középiskolai törvény életbeléptetése óta minden nap halljuk és magunk is hangoztatjuk a panaszt, hogy az iskola túlterheli fejlődő növendékeit, s a tanítás eredménye mégis nem kielégítő. Ez indította a közoktatási minisztériumot azon kérdések fölvetésére, hogy a túlterhelés és sikertelenség oka mennyiben rejlik a tantervben és utasításokban, mennyiben más körülményekben, s a baj miképp volna orvosolható revízió által. Javaslatainkban tehát e szempontok szabják meg az irányt. A tanárkörök országszerte lelkiismeretes odaadással tárgyalták és tárgyalják ezt a nemzetünk egész életére messze kiható ügyet, s bár több helyütt az a nézet nyert kifejezést, hogy a tanterv a célnak megfelelő és jó, éppen a behatóbb fejtegetések is azt tanúsítják, hogy a középiskola jelenlegi teher és kelletlen igaként nyomja a tanulókat, s az eredmény mégis gyenge, a minthogy túlterhelés mellett kívánt siker nem is érhető el. S az e kérdésben napvilágot látott sok jeles értekezés becse nem annyira az egyes disciplinák tantervének módosítására vonatkozó javaslatokban áll, mint sokkal inkább ama tény nyomtatékos hangsúlyozásában, hogy a középiskola jelenlegi állapotában a tanulókat túlterheli s e miatt céljának nem felelhet meg. E tényállásnak ily országosan nyilvánított kifejezése kétségen kívül üdvös elmélkedésre és jobb eljárásra fogja vezetni az iskolákat is s az ezek felett felügyeletet gyakorló hivatalokat is, a mi főleg azért kívánatos, mert a baj oka nem annyira a tantervben, mint sokkal inkább ennek helytelen felfogásában s a célszerűtlen eljárásban van. Ez okból nem nézve azt, hogy elcsépett és érdektelen dolgot beszélnek, mielőtt meghatározott feladatunkhoz képest a latin nyelv tantervének módosítására vonatkozólag tennék javaslatokat, szükségesnek láttam, hogy itt is kiemelve legyen ez állapot, mely a revíziót sürgeti, mert így közvetlenebbül kutathatjuk magunk is, hogy hol és miben lehet az orvoslás helyes módja.

A kik csak a tanterveket, utasításokat és tanácskönyveket nézik, nem látják, nem láthatják a keresztülvitel és megvalósítás folyamát; sőt nem szerezhetnek közvetlen és alapos tapasztalatokat az olyan tanárok sem, kik tanítványaikkal közelebről csak az iskolai tanórákon érintkeznek. A tanuló otthoni munkálkodásának szemlélésében lehet meglátni azt, hogy az iskola mennyire ébresztette föl benne a munkakedvet, a tanuló mennyire óhajtja és tudja kötelességeit végezni saját erején, s mi az iskolai tanítás hatása és valódi eredménye. Mi az állapota ma a középiskolai tanulóknak? Naponkint négy, többször öt tanórát ül az iskolában;

inuen haza menve, a következő napra három-négy, esetleg öt tantárgyból kiszabott leckekre kell előkészülnie. a mi két-három, sőt nem ritkán több órát vesz igénybe, kivált ha a tanulónak »correpetitor« a is van, pedig rendszerint van, itt a multak hagyományai, másutt a szülők féltő s éppen az állapot által indokolt gondoskodása következtében; e mellett magán tanórákon tanul nyelveket és művészeti tárgyakat, melyekből oktatást a közös iskola nem nyújthat, de tudásukat az élet inkább követeli, mint némely iskolai disciplinát. Mi aztán azt tapasztaljuk, hogy kifogástalan tanítványunk egy-egy osztályban rendszerint csak egy-kettő van, a nagy rész fölvevéseinknek és kívánalmainknak csak felületesen felel meg, vagy éppen meg sem felel; sőt tanításaink alatt itt is, ott is figyelmetlen alakokat látunk, derült, világosodó, épülő lelkek helyett lankadt, elhomályosuló arcokkal találkozunk. Természetes, hogy ily állapot mellett, ifjúságunknak sem testi, sem szellemi fejlődése nem lehet megnyugtató, s itt is, ott is az elégedetlenség panasza hangzik. Tanítványainknak nem csak tudása nem kielégítő, de azt látjuk, hogy kiszabott feladataik elkészítését nyomasztó és nehéz munkának tekintik, melyet elvégezni correpetitor, vagy más külső segítség nélkül, saját erejükön sokszor jóakarattal mellett sem tudnak, s így nem tanulhatják meg, hogy a munkában örömet és élvezetet is keressenek; nem válik sajátjukká, a mit az iskolának, céljához képest, sajátjukká kellene tennie, hogy törekedjenek, kötelességeiket mindenkor idején, pontosan és kifogástalanul teljesíteni. Legközvetlenebbül mi tapasztaljuk, mi érezzük s talán mi is hangoztatjuk ezt leggyakrabban, de a baj okát ritkán keressük ott is, a hol éppen első sorban kellene keresnünk: saját magunkban, eljárásunkban és tanításunk módjában. Az egyetemről és tanárképzésről tanításunk kezdetére nem hozzuk magunkkal sem a szaktárgyainkban való készütségnek, sem a helyes didaktikai és pedagógiai eljárás ismeretének megfelelő mértékét, s így tanítói és nevelői működésünkben nincs meg az az előhaladás, melynek az évekkel együtt kell járnia, mert a rossz kezdet és helytelen irány számos hibája megrögződik bennünk, és nem látva munkánknak óhajtott és reményelt sikerét, működésünkben nem lángholhat az a lelkesedés s az iskolába nem vezethet az a vágy és szeretet, mely munkakörünket művészetté tehetné, s fáradozásainknak szellemi, erkölcsi jutalmát megadhatná. Ha a tanár nem csak a tantervet és tankönyveket fogja maga előtt tartani és nem csak naponkint készül tanóráira, hanem az iskolai év kezdete előtt az egész évi tananyagot gondosan áttanulja részleteiben is, csak akkor fogja tudni magának megalkotni tantárgyában a gerincoszlopot, ekkor láthatja meg és jegyezheti ki, hogy melyek az egész tárgyból a gerincoszlopot alkotó azon lényeges részek, melyeknek tudását a tanítványoktól is megkövetelni lehet és kell; ez az előleges gondos előtanulmány fogja rávezetni a tanárt arra, hogy a középiskolában ne előadásokat tartson, vagy éppen csak tudományt fitogtasson, hanem most már az egyes tanórákra való külön előkészület után is olyan magyarázatokat és olyan könnyen megérthető tanítást adjon, melyre az osztály nagyobb része önként és kedvvel figyeljen s alapján ott helytt meg is tanuljon; ez fogja rávezetni

a tanárt, hogy előkészítő utasításokkal oly leckéket és feladatokat adjon, melyeket a tanulók szívesen és saját erejükön elvégezni tudjanak; ez fogja rávezetni a tanárt az egész évi tananyagnak időszakonként való helyes beosztására és arányos eltanítására, célravezető ismétlésekre és olyan összefoglalásokra, melyek a studiumot a tanítványok előtt is egészben láttassák; ekkor lesz a tanár munkálkodása nem egyes órákra készített előadás, hanem a feladatnak megfelelő sikeres tanítás. E gondok kettős előkészület után állapíthatjuk meg helyesen, hogy mit és miképpen mondjunk el magyarázatainkban, mit illusztráljunk szemléltető eszközökkel, a lényeg megértése és megkedveltetése céljából mit olvassunk, vagy olvasassunk fel tanórán és a szükség szerint minek az átolvasását jelöljük ki tanítványaink számára. Ekkor fogjuk látni s minden tanórán szemünk előtt tartani, hogy más dolog: mit és mennyit magyarázzunk, s ismét más: hogy a magyarázatképpen elmondottakból, mit és mennyit követeljünk meg tanítványainktól is. Megkövetelni a tanulótól a tudását mind annak, a mit magyarázatainkban elmondunk és a tankönyvekben van, éppen olyan célszerűtlen, mint tömören csak annyit mondani el magyarázatban, a mennyinek tudása megkövetelendő. Magyarázataink minden részletének megkövetelésével túlterhelni és lankasztani fogjuk tanítványainkat. Ha pedig arra törekszünk, hogy tömören csak annyit mondjunk el, a mennyit a tanulónak is tudniok kell, tanításunk száraz, érdektelen s oly nehéz lesz, hogy a tanulók nagy része nem kísérheti figyelemmel, tisztán a lényegét sem értheti meg s a dolgokról csak hiányos és zavart fogalmakat szerezhethet; és káros ez eljárás azért is, mert vele a tananyagon kelletténél gyorsabb menetben haladunk keresztül, s nem marad idő arra, hogy csak a legszükségesebb tudni valók is megszilárdulhassanak a tanulók lelkületében. Nem lehet eléggé hangsúlyozni, mily fontos dolog egész tanításunkban, mit és mennyit magyarázzunk s tanítványainktól mit kérjünk számon. Tulságos tömörséggel ritkábban vádolhatjuk magunkat; legtöbbször abban a hibában szenvedünk, hogy tanítványainktól is mind megkivánjuk azoknak tudását, a miket nekik magunk elmondunk, mintegy félve, hogy a mit világosítani akaró beszédünkben számon nem kérünk, abból a tanulónak semmi haszna nincs s az elkészülésre fordított fáradozásunk kárba ment; nem vesszük kellő figyelembe azt, hogy az illusztráló magyarázatok szerepe főleg abban áll, hogy az érdeklődést felkeltsék, a figyelmet ébren tartsák, a dolgot megértessék, a lényegét lélekbe vessék, a kijelölendő feladatok megoldását lehetővé tegyék munkakedvet fejlesszék. Avagy, egy jó színjáték előadásának látása és hallása, melyről a néző ifjunak kötelességszerűen senki előtt beszámolni nem kell, nem gyakorol-e lelkére termékenyítő és építő behatásokat? Az apró és csekélyebb jelentőségű részletek szigorú elkövetése nem csak az előhaladást nehezíti, hanem deprimálja és túlterheli a tanulókat, főleg mert ezzel szokott együtt járni az a kedvetlenítő módszer, mely a tanítást »lecke-felhagyással« és »lecke-felkérdezéssel« súlyesíti s a tanulókat állandóan nehéz igában tartja.

Az állapot e feltüntetésével rámutatni óhajtottam, hogy a túlterhelés és erendénytelenség egyik fő oka a

mi készültségünkben és hibás eljárásunkban van. Ennél fogva kívánatos: a) hogy a főiskolai tanítás s a tanárképzés reformja minél hamarabb munkába vétessék; b) a középiskolai tanterv általános utasításaiba vétessék be, hogy a tanítás az egész középiskolában, de főleg az alsóbb osztályokban oly módon gyakoroltassék, hogy az egyes studiumok lényegét a tanulók már a rendes tanórákon elsajátíthassák.

Balogh Károly.

(Vége következik.)

Nyiltlevél tiszt. Szóts Sándor lelk. urnak,

(Válaszul a Prot. Közl. f. évi 18. számában közzétett nyilatkozatára.)

Tiszteletes ur úgy tesz, mint az oly emberek szoktak, kik meghallanak félfüllel egy-egy elejtett szót, felkapják azt, és csinálnak belőle tetszés szerinti historiákat. Századvégi jelenség: a való, az semmi; a látszat, a fő. Mert, mindenből volt valami, a miket, mint tényeket, nyilatkozatában felsorol, de semmi sem úgy és az, a mint előadja. Egyebekre nem reflektálok, mert nem akarok szóvitát folytatni egy már bevégzett dolog felett, csakis azon mondatára, mely szerint »tény az, hogy a közgyűlés ez ügyben bizottságot küldött ki, melynek egyik tagja én (Szóts) voltam.« Ezen szavaknak, mondat szerkezetében, az az értelme, hogy tiszteleted föl lett volna jogositva úgy járnai el, mint a hogy eljár. Nohát, ez egészen nem tény. (megjegyzem, hogy a többi sem úgy tény, mint tiszteleted előadja, hanem másképpen.) Mert tiszteleted igen jól tudja, a jk. is bizonyítja, a közgyűlés minden tagja is bizonyítja, a kiküldött bizottság más két tagja is bizonyítja, hogy a bizottság nem egyébre volt kiküldve, mint a dr. Bartók javaslata némely erős kifejezésének enyhítésére. S így joga nem volt a bizottság egyik tagjának, tiszteletednek, arra, hogy önkényesen, a nélkül, hogy a közgyűlés elnökének meg is mutatná munkálatát, közgyűlési határozatot, felterjesztést szerkesszen, stb. Azt pedig úgy egyházi, mint polgári törvények által büntetés terhe alatt tiltva van, hogy másnak nevét nemcsak hivatalos, de bármiféle kiadvány alá is, az illető hire, tudta, engedélye nélkül, bárki is oda írhasa. Pedig ez történt, mint nyilatkozata bizonyítja, éppen tiszteleted által. S megvallom, elég bátorságot látok abban, hogy tiszteleted ezen eljárását a jogosság színében akarja feltüntetni. Csakis erről volt szó az én nyilatkozatomban: illetékesen, törvényeink szerint megengedhetőleg járt-e el? És erről van szó most is, mert hiszen tiszteleted régebb sem kérdezte, és sokszor nem kérdezte, hogy ebben, vagy amabban az ügyben indítson-e mozgalmat? Tőlem ugyan, a törvények korlátain belül, indíthat üdvös mozgalmakat, mert, ha az indított mozgalom az egyházi és vallás-erkölcsi élet előbb vitele érdekében történik, mindig örömmel szolgál az. Erre joga volt és van. Ebben én a multban sem gátoltam, jövőben sem gátolhatom.

Tény az, írja, hogy mikor én (Szóts) a dr. Bartók-féle javaslat kinyomatására gyűjtést indítottam, az adakozást két frttal maga B. esp. ur kezdte meg. Tény bizony, de ez a két frt. nem a tiszteleted, hanem az egyházm. által készített kiadványra adakozott. Az e. m. tanács határozatából is kikapott tiszteleted valamit s adja azt saját tetszése szerint, mondván, »az e. m. tanács is tiszteleted kiadványát magáénak tekintette.« Nohát, erről az e. m. tanács egyáltalán nem beszélt, hanem azt mondta, hogy (miután már a nyomtatás költségeit tiszteleted felhasználta) közzé tétetvén törvénytelen eljárással ugyan, azon javaslat, mely az e. m. határozatának alapjául szolgált, nem látja szükségesnek az e. m. tanács az ide vonatkozó egész jkvi. határozatot s különösen a dr. Bartók-féle terjedelmes

javaslatot ismét lenyomatni; hanem, tekintettel arra, hogy a tiszteleted kiadványában közölt határozat nem az egyházmegyéé, s ennek véleményét a tiszteleted kiadványa nem erősen reprodukálja, azt, úgy a mint hozott, megállapított, az e. ker. hivatalos lapjában közzététetni kívánja. (Meg is történt.)

Végül, arra kérem, hogy sziveskedjék nekem »örömet szerezni« saját dolgai intézésével, mert az én dolgaimat magam akarom végezni, s nevemet is még alá tudom írni.

Azt örömmel veszem tudomásul, hogy hivatalos állásom tekintélyét csorbitani, nem akarta, vagyis a mi történt, nem szántszándékosan, hanem meg nem engedhető tulbuzgóságból történt. Annyival inkább örülök e kijelentésnek, mert úgy érzem, hogy huszonkét évi testi lelki, anyagi és szellemi áldozat után, van némi-nemü jogom arra, hogy legalább paptársaim, saját érdekekben is, állásom s hivatalom tekintélyét csorbitani, kisebbíteni ne akadják.

Levelemet a mester ama szavaival végzem, melyeket megírva találhatni: János XIII. 35. alatt.

Piskitelep, 1897. máj. 9.

Bartha Lajos,
espercs.

Az egyházmegyékből.

A deési egyházmegyéből.

A deési egyházmegye apr 30 án rendkívüli közgyűlést tartott. Tárgyalás alá vette az Igazgató-Tanács 1240—897. számú körlevelét. Hosszas, tárgyilagos vita után, melyben úgy a papság, mint a világi elem, a legnagyobb érdeklődéssel részt vett, az a megállapodás jött létre, hogy az Igazgató-Tanács-hoz benyújtott f. pásztori javaslat, azzal a hozzáadással fogadtatott el, hogy az 1896 jan. 1. előtt özvegygyé lett papnék kegyjára 20 frtnál magasabb összegben állapítsák meg és szukcesszív emeltesék mindaddig, míg az országos özvegy-árvái gyámintézet jelenlegi 250 frtos maximumát eléri.

Komolyabb érdeklődést még nem láttam egyházmegyei közgyűlésen egy tárgy iránt sem, mint ezzel szemben. Aggodalom és tépelődés ült az arcokon. Melyiket válasszuk? Feleségeink, avagy gyermekeink jövőjét munkáljuk-e, arra az időre, a midőn örömük szomorúságra fordul; avagy saját magunkról gondoskodjunk, a midőn szolgálatképtelenek leszünk, s félfizetéssel kell hordoznunk a »könnyű terhet, és a gyönyörűséges igát.«

Ennek az éremnek három oldala van, és a világi elem szemeiben az őszinte részvét könyei jelentek meg. a midőn előttük mind a három oldal meg lett világítva. Szükséges a »Szeretetház« felállítása; szükséges az özvegyekről való gondoskodás, még pedig oly mérvben, hogy tisztességes megélhetésük biztosítva legyen, és szükséges a papi nyugdíjintézet megteremtése. Az 1896 jan. 1. után özvegygyé lett papnék már élveznek 250 frt. segélyt. Ez ugyan még nagyon kevés, s csak is a megelőző állapotokhoz viszonyítva, rózsás. A legkisebb eklézsia papnéjának is bizonyára jobban van dolga férje életében, mint a katasztrófa után lesz a 250 frt. segélyvel. Az árváinkról is már csak lesz gondoskodva a Szeretetház felállítása által, föltéve, ha a protekció nem szorítja ki egy részét onnan, mert bizonyára korlátozott lesz a létszám, csak a messze jövő reménye, hogy az minden pap-árva részére nyitva legyen. Reméljük azonban a legjobbat.

De mi lesz velünk, ha már nem szolgálhatunk, s mi lesz különösen a szegényebb eklézsiaikkal? Mi kapni fogunk fél fizetést, a másik félre pedig az eklézsiaik keresni fognak papot, de nem kapnak. A világ nagyot haladt, a társadalom, az élet a papokkal szemben napról-napra mind nagyobb követeléssel áll elő, s már is a kisebb eklézsiaik üresek, pásztor nélkül tévelyegnek a juhok, a kévék megoldattak. És ez bekövetkezik a nagyobbakban is, mihelyt a kenyeret ketté kell vágni.

Legyen testté az ige. Álljon és virágozzék mind két intézmény. Az özeveg-árvai gyámintézet és Szeretetház. De ha tető alatt lesz az épület, fel a munkára! Szoruljon hátterbe minden más kérdés, első és elodázhatatlan feladat legyen a papi nyugdíjintézet felállítása. Munkáltunk eleget a közügyekért, munkáltunk családunkért, feleségünk és gyermekeink jövője már kevesebb aggodalmat ököz; most már legyünk önzők, és saját érdekeinkért vessük latba minden erőnket és tehetségünket.

Bontsunk zászlót. Lássuk, a református papság eddigi szolgálatát miképp méltányolja a társadalom, miként az állam.

A mi ügyünk az eklézsiák ügye is, mert a papi nyugdíjintézet felállításával meg lesznek mentve az elzüléstől, s győzelmünk újabb erőforrása ezredéves hazánknak. Vannak vezéreink, a kik alkotni képesek, újabb, meg újabb forrásokat nyitnak, megelevenítik a köveket, a szétszórt csontokat összeszedik, s a romok helyére palotákat emelnek, s mint edzett izmu kormányosok vezetik anyaszentegyházunk hajóját a révpart felé. Vezéreink vannak, a kik tekintélyvel, tudással, vasakarattal s ragyogó tollal, és ékes szózással állanak anyaszentegyházunk élén. Sorakozunk, tömörülünk körülöttük, legyünk falankszaik, s ők a mieink.

Ilyen gondolatok, eszmék hangzottak el közgyűlésünkön az Igazgató-Tanács körlevelének tárgyalásakor. Pro et kontra szép beszédek tartattak. Vezéreink érdemeinek megemléksekor mindannyian fellelkessedtünk, s a hála érzelmei szárnyakat kölcsönöztek, hogy emelkedjünk mind magasabbra,

magasabbra, hogy megérthessük őket, s kellőképpen méltányoljuk érdemeiket.

Ugy éreztük, mintha nem a földön volnánk, mert a por, a sár gyenge, sovány talaj a hála, és elismerés virágainak istápolására.

De nem sokáig tartott ez a kizökkenés a rendes kerékvágásból. Dr. Kecskeméthy István, kolozsvári theol. tanár nyílt postája a pillanatnyi édes mámorból csakhamar felébredtett a ridég valóra. Por, és sár, sovány talaj; az elismerés virága benne nem virit, de úgy látszik, a »Leveles Ládá«-ban sem, még ha tulipános is az.

A nt. tanár ur nyílt postája közmegebotránkozást kellett. Hatása momentán, a tanár urra lesújtó. Szász Gerő alakja soha se tűnt fel oly rokonszenvesnek, mint ama nyílt posta után. Kinizsi sirkövére lőtt a török, de megadta az árát. A tanár ur a »Kis Tükör«-éle állítja Szász Gerőt, hogy lássa őt a nagyvilág. Ezt megtehetette. De a török sorsára jutott, mert Szász Gerő már helyet foglalt egy más kis tükörben, a melynek nincs »Leveles Ládája«, de a melylyel pipára sem lehet gyujtani, a melyet papirkosárba sem lehet dobni. E kis tükör a história, a melynek lapjaira félszázaddal előbb, a szabadságért küzdve, kardjával véste be nevét. E kis tükör az irodalom. E kis tükör az erdélyi egyházkerület papságának egész szive, egész szeretete. Ezek a hű tükrök. és nem az a bizonyos »Kis Tükör«, a melyből nem Szász Gerőt, hanem a nt. tanár urat ismerjük meg.

TÁRCA.

Az ember erkölcsi természete.

(Vége.)

Mikor azt kérdjük: mi a jó, akkor a tapasztalatra vagyunk utalva. Sem egyes személynél, sem az egész emberiségnél az erkölcsi ideálok nem fognak sült galambkint szánkba repülni, úgy az egyes, mint az összes a fejlődés folyamán szerzi meg azokat. Ismeretes, hogy a népek erkölcsi gondolkodása különböző időkben és különböző helyeken igen különböző. Egyes dolgokat némelykor, vagy némely helyütt szent kötelességnek tartanak, míg ugyanazt egy más időben, vagy egy más helyütt értéktelennek, balgaságnak, vagy pláne barbárságnak tartják. Ebből némelyek azt következtetik, hogy a mit mi lelkiismeretnek nevezünk, nem egyéb, mint öncsalódás, mert, ha a lelkiismeret az emberrel veleszületett volna, akkor az mindenkor és mindenütt, a botokudoknál épp úgy, mint az európaiaknál, ugyanugy szólalna meg, valamint minden ember értelme egyformán ítél a felett, hogy $2 \times 2 = 4$.

A lelkiismeret nagyon is különböző nyilvánulásai bizonyítják, hogy az nem egyéb, mint külső befolyások: nevelés, szokás, példa, stb. produktumai. Majd meglátjuk, hogy a felfogás helytelen, de azon tény, hogy a lelkiismeret különböző módon szólal meg, elvitázhatatlan. A görögök erkölcsstana egészen más volt, mint a miénk, a spártaiak elvárta olyanokat, miket az atheniek büntettek. A spanyolok még ma is nagy örömet találnak a véres bikaviadalokban, míg mi megebotránkozunk rajta. Nálunk, ha valaki párbajban megöli a másikat, nem csak hogy nem tartják erkölcs-telenségnek, hanem még büntetni is alig büntetik; míg az angolok gyilkosság számba veszik. Nagyon sok példát lehetne felhozni, de hagyjuk.

Még egy pár concessiot tehetünk. Az egyes individuumok életében is az erkölcsi ítélet nem mindig határozott, nem mindig következetes. Nem csak, hogy egyes kritikus

esetekben nagyon ingadoznak, de maga az ember is változik az élet erkölcsi megítélésében. Érett korunkban egészen másképpen ítélünk és gondolkozunk, mint fiatal korunkban.

A gazdag tapasztalat és a lélek nyugodt egyensúlya más színben látják a világot, mint a hogy az ifjuság hevesen lüktető vére szemléli. Jóllehet már ifjuságunkban meggyujtják bennünk az ismeret világát, az erkölcsi élet megvilágítása végett, mégis az erkölcsi élet felismerése nem olyan, mint egy négyszögű terem megvilágítása, a melyet egy lámpa egyszerre bevilágít. Az erkölcsi élet inkább hasonlít egy össze-visszakuszált, szerte-széjjel elterülő épülethez, különböző szobákkal, sötét folyósokkal, csavaros lépcsőkkel, titkos rejtékhelyekkel, melyben könnyen el lehet tévedni, falba ütdödni, a lépcsőrül lebukni, s csak későre tehetünk szert az erkölcsi ismeret világára, melynek segítségével aztán biztosabban járhatunk, s visszatekintve a multa, beláthatjuk, hogy eddig nem jó uton jártunk.

Az erkölcsi élet megismerését mi kell hogy megszerezzük magunknak. Az emberiség általában a kulturtörténelem fáradságos és hosszú útján találja meg az erkölcsi jót. Az individuumnak, igaz, már gyermekkorában, otthon, meg az iskolában megmutatják, hogy mint szerezheti meg azt, de azért egész élte folyamán a tapasztalattól kap is, kell is hogy kérjen tanácsot.

Mi következik most már ebből? Az, hogy egyáltalán nincs semmi biztos norma, mely szabályozhatná cselekvéseinket. Az-e, hogy a kell, és a kötelesség érzete csak a szokások művészi produktuma; csak az együttéléshez szükséges jónak és hasznosnak évezredek óta öröklött ismerete? Nem, nem ez következik ebből. A helyes következtetés ez: az erkölcsi követelmények ellentétes különféleségéből és változatosságából az következik, hogy ha van az embernek eredeti erkölcsi tehetéke, ennek még nincs határozott tartalma, hanem az csak valami formai. A ha nál nincs miért hosszabban időzni. Már kimutattuk, hogy van erkölcsi

teheték, most hozzá tesszük: de minden tartalom nélkül; nem egyéb az, mint érzése annak, hogy tennem kell ezt, vagy azt, hogy cselekvésemet bizonyos kötelező norma szabályozza, hogy elvitázhatatlan létezik egy ideal, mely után törekednem kell. Hogy ez mi, azt az élettapasztalat mondja meg, a történelem évezredei hangosan beszélnek az emberiséghez, az individuum nevelés, példányképek, tapasztalás által vesz tudomást róla. Velünk nem születik több, mint a »kell« érzése, minden tartalom nélkül. Ez üres forma csak a fejlődés rendes menetén nyer tartalmat, midőn, a mit az emberek kölcsönös magatartásában jónak, követésre méltónak talál, magába felveszi, s megalkotja abból magának gyakorlati ideálját. Ez az ut éppen olyan természetes menetű, mint az ismeretszerzés. Ezerféle tévedés, fonákság, ellentmondás, homály nehezítik meg az előhaladást, a mi az egyik népet ide, a másikat oda vezeti, de lassankint az emberiség mégis megtalálja azt, a mi hozzá méltó, a mi elvitázhatatlan igaz és jó.

Mi lehet ez az elvitázhatatlan igaz és jó? Mi az a cél, melyre az erkölcsi törekvés irányul? Nem más, mint a valódi ember. A csira a virágzó rózsabokrot, vagy hatalmas tölgyet tekinti törekvése végcéljának, s fejlődése törvényeit követve, célját feltétlenül el is kell hogy érje. Az embernek is, mint magasabb lelki lénynek az ideálja, mint egy eleven csira, az egész emberiség történetében gyökerzik. Csakhogy míg a természeti világban a necessitás törvénye uralkodik, mely alól semmi sem vonhatja ki magát, addig az erkölcsi világban a szabadság törvénye uralkodik, hol az emberek elhatározásától függ, hogy a legfőbb jót, az erkölcsinek felismert ideálját miként valósítsák meg. Maga a végcél természetesen nem lehet más, mint hogy ez a legfőbb ideál, az ember összes életműködése által realizálható alakot nyerjen. Arra kell törekednem, hogy ember legyek, a szó legnemesebb értelmében, t. i. olyan lény, kinek akaratára felett nem a természet erői, nem az érzéki ösztönök, nem a necessitas, hanem a lélek erői, a lelki jó, a szabad elhatározás uralkodjanak. Soha sem szabad felednem, hogy okos lélekkel felruházott lény, ember vagyok, kinek célja: a tökéletesség. Ennélfogva a felebarátaink iránti kötelességeink, mint p. o. az igazságosság, a szeretet, a részvét és könyörület, stb. mind olyanok, melyeket emberi természetünk megkövetel, melyeket, ha elhanyagolunk, erkölcsi természetünkkel jövőnk ellentétbe. A történelem folyamán a milyen mértékben tárulnak elénkbe ezen vonások, vonásrúl-vonásra, a szerint tökélyesbül erkölcsi ismeretünk jobban és jobban, s fejlődik ki annak érzése, hogy ez is, az is kötelességeinkhez tartozik, hogy ez is, az is emberi természetünknek a folyománya.

Mindenik periodus növeli az erkölcsi igazság ránk maradt kincseit. Így századunk a szólásszabadság kivívása, a rabszolgaság és jobbágyság megszüntetése, a szegények, betegek, foglyok gondozása s még sok más humanus tette által gyarapította a mult idők örökségét. A következő századok szintén növelni fogják ez örökséget, sok olyat fognak kötelezővé tenni, az ember valódi ideáljához hozzátartozónak nyilvánítani, a melyekről mi, most még csak nem is álmodunk. Az emberiség nagy épülete egy század, vagy akár egy évezred alatt nem készíthető el, hanem mindenik nap hozzá járul egy-egy porszemmel, minden nap közelebb viszi a tökéletességhez, a valódi ideál realizálásához.

Azonban, az emberi élettapasztalat ezen fokozatos me-

netén kívül, melyet mi kulturtörténelemnek nevezünk, még van egy faktor, mely hozzájárul az erkölcsi öntudat tökéletesítéséhez. A mint a tudomány és művészet mezején: egyes zsenialitások tűnnek fel, úgy a moral terén is. kik a szép, jó, nemes, igaz iránt nagyobb fogékonysággal bírnak, mint mások, s az utat, melyen ez ideál elérése végett haladnunk kell, nagyobb bizonyossággal, és több világossággal kijelölik, mint mások.

Nem kell fejtegetnünk, hogy az ily erkölcsi nagyságok milyen rendkívüli befolyást gyakorolnak a fejlődés menetére.

De végezzünk.

Láttuk, hogy az emberi természet előtt egy fenséges ideál lebeg, mely felől nemcsak a költők álmodoznak, melyről nem csak a világtörténelem tesz tanubizonyságot, hanem a mely bennünk magunkban, a családban, az iskolában, a hivatalban él, és lakozik, mely, mint fénylő világosság, megvigasztal az élet aggodalmait, nyomorait, a betegágy kinzó fájdalmait között, melynek életelve az igazságosság, és szeretet, mely élénk kötelességérzetben, szíves önfeláldozásban, önkintes jószívűségben, magasztos lelkesültségben, törhetetlen bizalomban nyilvánul. Az élet döntő pillanataiban a legtulzóbb materialista is bizik, az emberi szív ezen ideális hatalmaiban, s bár előtte elméletileg az ember nem egyéb, mint fiziko-kemikai mekhanizmus, a gyakorlati életben mégis ideális nagyság.

Honnan van mindez? Önmegtágadás, és erkölcsi erő nem emberi találmányok, ha valamely jó cselekvés előtt állunk, érezzük, hogy a jó nem enged el magától, hogy az egy hatalom, mely arra kényszerít, hogy szolgáljunk neki. Honnan van a jó ezen hatalma? Minden dolgok örök kutfejtől, kiből lélek és természet egyek. Kezdetben a jó, az igaz, a szép, csak sejtelmek, de idők folytán e sejtelmek határozott alakot, értéket, célt nyernek, melyeket az ember maga felett uralkodó hatalomnak érez, mely nem enged nyugodni, melyek most, mint ösztön, hajlam, majd mint a kell érzése szólalnak meg bennünk, s engedelmességre kényszerítenek. Az, hogy ezen ideál, igaz, lassan, de folytonos erővel áthatja lelkünket, csak abból magyarázható meg, hogy mi egy felsőbb akarat végrehajtói vagyunk, kik arra hivatattunk, hogy megalapítsuk az igaz, szép, és jó országát, a hol az ember valódi ideálja megvalósulást nyer. Ezt a felsőbb akaratot ismeri a vallásos hit, ezért nevezi a lelkismeretet Isten szavának az emberben.

Különfélék.

== Áprilisben közölt pályacikkeink szerzői és beküldött szavazások eredménye. Találkozás a járatlan úton. Irta Horváth István, bürkösi pap. Sürgős teendője az Igazg. Tanácsnak. Irta Kádár Domokos, egei pap. Modern mártírok. Irta Kovács Albert, sz. nagyfalusi pap. Vallásos és vallás nélküli nevelés. Irta Nagy István, harasztosi pap. A második ezer év kezdetén. Irta Biró András, peteki pap.

Szavaztak összesen 51-en és pedig a »Találkozás a járatlan úton« című cikke: Nagy György, Kócsi Dániel; Tókos Sándor, Kusztyós Gyula, Bartha Károly, Gáspár Albert; Nemes Sándor áll. népisk. tanító, Moóré Domokos, Benedek Pál, Kertész Mózes, Ferenci István, Orbán Gábor, Páll Károly.

»Sürgős teendője, sat.« feliratu cikke: Bertalan József, Bőjthe Miklós. Orbán Imre, Teleki Sámuel, Benedek Ferenc. Fábrián Domokos.

»Modern mártírok« című cikke: Dioszeghy Mór, id. Lészai Ferenc, egyházkerületi főgondnok. Pap István, esp. Barabás Miklós.

»Vallásos, és vallás nélküli nevelés« feliratura: Albert Imre, O. Veress Sándor, Kerekes Endre vallás tanár, Nemes Ferenc, Gönci János, Magyarai Dániel, Derzsi Dénez, Kali József, ifj. Rákosi Lajos, Székely Sándor, Simon Imre, Péterfi Lajos, Molnár Lajos, Biró Géza, Kis György, Gábos Sándor, Dalí János, Vass Tamás, Tavasz József, id. Moóré Károly, Derzsi Lőrinc, Csiki József, Bogdán József, Benke István tanár, Szóts Sándor, Zajzon János, Bitay Béla, Polgári Károly.

E szerint, az ápril havi pályadíjat huszonnyolc szavattal Nagy István, barasztosi lelkész nyervén meg kézszorításunk mellett, elküldöttük. Óhajtjuk, hogy szorgalma, és nemes törekvése sokszor részesüljön paptársai, és mindnyájunk elismerésében.

= Nagy örömmel és lelki gyönyörűséggel vesszük napról-napra nem csak az egyházkerület minden vidékéről, hanem azon tulról is a Nyilatkozatokat, melyek élesen, szigoruan ítélik el, és felháborodással utasítják vissza azt a vakbuzgó álszenteskedést, mely úgy vélte, hogy Erdélyben biztosan garázdálkodhatik. Felemlítjük a deési, széki, marosi, az erdővidéki, sepsi, kézdi, orbai egyházmegyéket, melyek egyhangulag tiltakoznak ez erkölcsi pestis ellen. A deési egyházmegyéből ma egy kis tudósítást közlünk. Nem örömezt tesszük, mert tudjuk, hogy a szerkesztőnek a maga lapjában a maga személyéről közleményeket adni, a legkevésbé konvenial a nyilvánosság tisztességével; de közöljük azért, hogy megkérjük az ezután nyilatkozókat, hogy a mi igénytelen személyunktől tekintsenek el végképpen. Nem a személyekről van itt szó, hanem arról az örökemberi, soha senki által meg nem dönthető principiumról, melyet a protestantizmus képvisel az erkölcsi, a vallásos élet háztartásában. Arról van szó, hogy öntudatos, homlokunkon az emberi méltósággal bíró isten-fiak vagyunk-e, vagy táncoló dervisek, imádkozó gépek, kik ma-holnap a »szűz imáját« fogjuk énekelni templomainkban Dávid zsolttárai helyett. Hagyjuk hát a személyeket, hogy az elv ülje diadalát. Egyébiránt, ha e dolgon erőszak történnék, ha nem a józan felvilágosodás tartaná innepét: gondoskodunk róla, hogy ez idők emlékéül, és elrettentő például a jövődők számára e Nyilatkozatok és a nyilatkozók nevei egy diszes Albumban annak idejében lapunk mellékletét képezzék, melyet minden olvasónk megkap. Aranykönyv lesz ez!

= A mocsolyai egyház a millenium emlékére, önkintes adakozásból, egy urvacsora-osztó poharat, és tányért csináltatott, melyeket a legközelebbi husvétii ünnepeken használtak először. Dicséret illeti a papot, Biró Károlyt, előbbi kurátort, Lakatos Gergelyt, a mostanit, Barta

Pétert, és egyházi Kincses Gergelyt, kik buzgolkodásukkal a szép eredménynek méltán örülhetnek. A poharra és tányérra egyiránt e felirat vésetett: A mocsolyai ref. egyház hívei ajándéka. 1896. Az ezredév emléke. Isten dicsőségére. Ez »evangelizacio«. Ez az élet szebb fele. Ez nem szemforgatás, és bibliai lokusokkal való hivalkodás. Az isten itt van közöttünk, velünk, bennünk: az élet cselekedeteivel mutassátok meg, hogy isten gyermekei vagytok, és ne olyan »házi áhitatoskodással«, melyet a szerzetesi, a remetei, úgy nevezett, erények már régen nemcsak lomtárba tettek, de kacagás tárgyává, ha nem botránkozassá.

= Kelecsényi Károly, alamori paptársunk, életének 70-ik, papságának 41-ik évében, folyó hó 6-án meghalt. Zaj, láрма, hivalkodás nélküli volt egész élete. Már születésekor arra predestináltatott, hogy a csendes elvonulásban, a senkitől való észre-nem-vevésben találja meg boldogságát, meglegedését. És mégis, a viszonyok úgy hozták magukkal, hogy igénytelensége dacára, arravalósága rákényszerítette, hogy »in partibus infidelium«, a legszélsőbb, és éppen ezért, a legnehezebben adminisztrálható szében egyházmegyében vitte hat évig a jegyzői, tizenkét évig az esperesi hivatalt lelkiismeretes buzgósággal, és fáradhatatlan odaadással. Kedélye, vérmérséklete, kulturája biztosította számára életében azt a kiváló szerencsét, hogy soha egyetlen-egy ellensége nem volt, és most mindenki áldást mond elhaló poraira. Béke lengjen nyugalma felett!

= Véver Oszkár, békési kiadó, előfizetésre kéri fel az érdeklődőket a mult században élt tudós és hitbuzgó ref. lelkész, Pápai Páriz Imrének »Keskeny ut« című régi könyvére, mely kérdésekben és feleletekben, mély vallásos tartalmat foglal magában, és ma is helyet kérhet az ima- és vallásos könyvek mellett. Egy koronával megszereshető. Csak azt nem értjük, hogy mért kell e munkácskának »a mai nyelv, és irány követelményei szerint időmitva«, megjelenni? Vajjon, nem fog ez ártani, ha szellemének tán nem is, de minden esetre annak a zamatnak, mely a mult századi magyar nyelvnek igazi bájosságát kölcsönöz. Meglátjuk.

= A M. Prot. Irodalmi Társaság pápai közgyűlésére utazó társulati tagokat tisztelettel értesitem arról, hogy a vasuti igazolványok kiszolgáltatásáért, az induló állomás megjelölésével, nt. Kiss Gábor ref. lelkész aához, Pápára sziveskedjenek fordulni. A budapesti tagok május 18-án reggel 6 óra 50 perckor a keleti pályaudvarból indulnak. Budapest, 1897. máj. 5. Szóts Farkas. társ. titkár.

HIVATALOS RÉSZ.

1979—1897.

ÉRTESÍTÉS.

A folyó év tavaszán tartott egyetemes konvent által a következő egyházak és lelkészek részesítették országos közalapi segélyben.

I.

Alpestesi egyház 30 forint. Harói 40 frt. Zalatnai 40 frt. Csonbordi 40 frt. Maros-Gombási 30 frt. Mező-Záhi 60 frt. Istvánházi 30 frt. Szász-Ujfalu 30 frt. Maros-Kapudi 40 frt. Hadrévi 30 frt. Magyaró-Kereki 40 frt. Alsó-Járai 30 frt. Farnosi 30 frt. Sárvásári 30 frt. Damosi 30 frt. Jákótelki 30 frt. Zsoboki 50 frt. Györgyfalvai 40 frt. Sülelmedi 30 frt. Tasnád-Szántói 30 frt. Szilágy-Magyar-Valkói 30 frt. Monói 30 frt. Felső-Tőöki 40 frt. Ormányi 40 frt. Esztényi 30 frt. Feketelaki 40 frt. Tacsai 30 frt. Abafjai 40 frt. Görgény-Szent-Imrei 30 frt. Balai 30 frt. Maros Járai 40 frt. Unokai 30 frt. Erdőcsinádi 40 frt. Szászteleki 40 frt. Csikfalvai 30 frt. Szövérdi 30 frt. Hagymás-Bodoni 50 frt. Bööi 30 frt. Mosoni 30 frt. Tompai 30 frt. Havadtói 30 frt. Berei 30 frt. Szász-Dányáni 60 frt. Alamori 50 frt. Balászfalvai 60 frt. Kis-Solymosi 40 frt. Magyar-Péterfalvi 30 frt. Uj-Székelyi 30 frt. Égei 30 frt. Kis Baconi

30 frt. Nagy-Ajtai 30 frt. Kilyéni 30 frt. Erőslí 30 frt. Árapataki 30 frt. Köröspataki 25 frt. Összesen 55 egyház 1935 frt.

II.

Bartha Sándor bácsi lelkész 25 forint. Péter Albert n.-rápolti l. 30 frt. Bertalan József ar.-polyáni l. 30 frt. Sófalvi Miklós d.-jákótelki l. 30 frt. Id. Szakács János m.-létai l. 40 frt. Barabás Árpád magyarókeréki l. 35 frt. Bari Zsigmond körösfői l. 25 frt. Kósa Károly sztána-farnosi l. 30 frt. Demeter Gyula nyárszó-sárvásári l. 25 frt. Nagy Albert györgyfalvi lelkész 30 frt. Fejér Ferenc lomperti l. 25 frt. Ferenci Endre monói l. 25 frt. Kovács Ferenc tasnád-szántói l. 30 frt. Barabási Lajos völcsöki l. 25 frt. Vass Lajos rátoni l. 30 frt. Nagy Imre kendilónai l. 25 frt. Nagy József kéri l. 25 frt. Almási Sámuel f.- és alsótőöki l. 25 frt. Gáspár Sámuel a.-szováthi l. 25 frt. Máté György sz.-szentmártoni l. 25 frt. Keresztesi Gyula sófalvi l. 25 frt. Imre István szászujós-füzkuti l. 50 frt. Lőrinc Miklós m.-ujlaki l. 30 frt. Szóts Ákos jedd- és maros-szentgyörgyi l. 25 frt. Veress József galambodi l. 40 frt. Derzsi Dénes m.-kölpényi l. 30 frt. Kiss Pál h.-bodoni l. 30 frt. Lőrinc Lajos csikfalvi l. 30 frt. Kiss Ferenc gegesi l. 25.

Folytatása az 1/4. ív mellékleten.

frt. Vizi János csejdi l. 30 frt. Vajda Károly száltelki levita 30 frt. Vass Ferenc m.-sülyei l. 30 frt. Bőjthe Miklós sz.-kislalmási l. 25 frt. Fazakas Sándor sz.-dányáni l. 30 frt. K. László Simon ma.-lapádi l. 40 frt. Kelecsényi Károly alamori l. 40 frt. Adorján László héjasfalvi l. 25 frt. Bőjthe Sándor szolokmai l. 30 frt. Bedő András bika-falvi lelkész 25 frt. Kádár Domokos égei l. 30 frt. Bartha Imre száldobosi l. 25 frt. Pálfi Elek nagyajtai levita 20 frt. Gyenge András miklósvári levita 20 frt. Jancsó Elek pákei l. 30 frt. Benedek Ignác bitai l. 30 frt. Csiszér Zsigmond kálnoki l. 30 frt. Demeter Mihály szotyori l. 20 frt. Összesen 47 lelkész 1360 forint.

Miről az összes érdekelteket oly megjegyzéssel értesítjük, hogy a fennebb kintüntetett összegek szabályszerű és egyházmegyénként egyszerre beküldendő nyugtakra, folyó évi július 1-én fognak keblbi pénztári hivatalunk által kifizetgetni.

Együttal ez alkalommal is jelezzük, hogy a jövő évi országos közalapi segélyből leendő részletetés iránti folyamodások f. é. november 1-éig multhatatlanul fölterjesztendőek Igazgató-Tanácsunkhoz.

Kolozsvártt, 1897. május 5.

Kádár Fános,
s.-titkár.

Dr. Vályi Gábor,
az elnök-helyett.

2083—1897.

KÖRLEVEL,

valamennyi erdélyrészi evang. református kollegium mélt. t. Elöljáróságának.

Az ideai kerületi tornaverseny ügyében, a dévai kerületi tornaverseny végrehajtó bizottság által közreadott tájékoztató felhívást mihez tartás és további szives eljárás végett közöljük a méltóságos t. Elöljárósággal, mint következik.

A nagyméltóságú magyar királyi vallás- és közoktatásügyi miniszterium 20,302—1897. számú rendeletével a debreceni, kolozsvári, nagyszombati és nagyváradai tankerületek területén működő középiskolák, tanítóképződékek, polgári és kereskedelmi iskolák ifjúsága a f. 1897. évi június hó 20-án reggeli 8 órakor, kedvezőtlen idő esetén a következő napon, Déván rendezendő kerületi tornaversenyre osztatván be, a midőn e magas miniszteri rendelethez képest a tek. Igazgatóság vezetése alá eső intézet szives jelentkezését kérnők, egyuttal legyen szabad, az iránt is teljes reménységünket nyilvánítani, hogy úgy a tek. Igazgatóság, mint a tanári kar, e tornaverseny sikeresítése érdekében hazafiai lelkesedéssel közreműködni s alulírott végrehajtó bizottságot minden kitelhető módon támogatni, méltóztatik.

Az 1893. évi március 23-án 699. eln. sz. a. kiadott versenyutasítás értelmében tornacsarnokkal rendelkező tanítóképződékek és felsőkereskedelmi iskolák növendékeivel a gimnáziumok és reáliskolák V.—VIII. a polgári iskolák V.—VI. osztályai versenyezhetnek. Egy tanintézet részéről legalább 12 tanuló vehet részt, s a minimumon alól jelentkező több intézet tanulói egy csoportban nem egyesíthetők.

A résztvevő intézetek igazgatóságainak hivatalos pecsétjével és aláírásával megerősített igazolványai alapján a név szerint felsorolandó tanulók, tornatanárok és kísérő tanárok a M. Á. V. személy- és vegyesvonatain kisebb csoportokban félharmad osztályu menetjegy váltása mellett, a II-ik, nagyobb csoportokban a III-ik kocsiosztályban utazhatnak. Az igazgatóságok előzetes megkeresésére az illető üzletvezetőségek külön kocsiszakaszok fentartásáról is készségesen gondoskodni szoktak.

Az egyes tanintézetek résztvevő ifjúsága, elindulás előtt a torna-utasítások értelmében orvosi vizsgálat alá veendő, s egyforma tornász-ingben, egyenlő sapkával és övvel, fekete bőrcipőben, intézeti zászlójával, és hazulról hozandó jelző-táblával vonul be, lehetőleg úgy indulván, hogy június 19-én, d. u. 6 órakor a csángótéri versenytéren tartandó próbán minden intézet résztvehessen.

Éppen ezért, a nagyváradai és debreceni tankerületekből legajánlatosabb június 19-én, d. e. 10 óra 48 perc, a kolozsvári és nagyszombati tankerületekből d. u. 4 ó. 14 perckor Dévára érkező vonatokhoz csatlakozni, mert az

Arad felől esti 8 ó. 52 p. és a Brassó-Tövis felől 10 ó. 52 perckor érkező vonatokkal a próbára elérkezni, s a másnap reggel 6 órakor kezdődő gyülekezéshez jól elkészülni, nem lehetséges. A résztvevő ifjúság és tanárok ingyen elszállásolásán felül, a lehetőleg olcsóbb ellátást óhajtanók biztosítani. Éppen ezért addig is, míg a részletes programot és kérdőíveket megküldhetnők: tisztelettel kérjük a tek. igazgatóság nyilatkozatát, legkésőbb f. évi május hó 15-ig az iránt: hány-, minő osztályu és kora ifju jelentkezik? s a tornatanáron kívül hány vezető tanárra számíthatunk? Később jelentkezők figyelembe nem vehetőek.

Együttal azt is kérjük, már most bejelenteni: mely intézetek szándékoznak a versenynap délutáni 4 óra 14 perckor Aradnak, és esti 8 óra 52 perckor Tövis-Kolozsvár-Brassó felé induló vonatokkal elutazni, s kik óhajtanak a június hó 21-én, reggeli 15 perckor Piskin át Vajda-Hunyadra induló s oda 7 óra 13 perckor érkező vonattal a hunyadi lovagvár és vasművek megtekintésére kiutazni? Utóbbiak hazautazása Vajda-Hunyadról Kolozsvár-Brassó felé d. e. 9 óra 53 perckor, Arad felé pedig d. u. 2 óra 43 perckor eszközölhető. A kirándulásra jelentkezők olcsó ellátását Danilla György polgármester és Schlát József kir. bánatanácsos urak elnöklete alatt megalakuló helyi bizottság eszközölné.

A torna-verseny tömeges versenyein részt veendő intézetek az Utasítás 10. §-a értelmében a tornatanár és résztvevő ifjak nevét tartalmazó elismerő oklevelet kapnak. Az egyes versenyek győztesei arany, ezüst és bronz-érmekkel lesznek kintüntetve. Az Utasítások példányaival azonban nem szolgálhatunk s azokat az összes intézetek az 1893. évi 699. eln. sz. r. kapcsán különben is megkapták volt.

Minden, a versenyre vonatkozó tudnivalóval a végrehajtó bizottság ügyvivő elnöke és irodája (dévai m. kir. állami főreáliskola) fog szolgálni, a hova az írásbeli jelentkezéseket is tisztelettel kérjük.

Kolozsvártt, 1897. apr. hó 29.

Parádi Kálmán,
tanügyi előadó.

Dr. Vályi Gábor,
az elnök helyett.

1325—1897.

KÖRLEVEL,

Valamennyi erdélyi ev. ref. kollegium méltóságos t. Elöljáróságának.

Erdélyi ev. ref. egyházkerületünk kötelekében álló főgimnáziumoknál az ideai érettségi vizsgálatok szóbeli része az alább irt időben és elnökök mellett fog megtartatni.

Nagy-Enyedén folyó év június hó 25. és 26. napjain, Zeyk Dániel főispán és kollegiumi főgondnok, akadályoztatása esetében, Csató János, kir. tanácsos és kollegiumi főgondnok elnöklése mellett, dr. Ballagi Aladár budapesti egyetemi tanár, mint kormány képviselő jelenlétében.

Kolozsvártt folyó év június hó 28. és 29. napjain, Gyarmathy Miklós kollegiumi főgondnok, akadályoztatása esetében, gróf Bethlen Ödön nagybirtokos elnöklése mellett, dr. Szádeczy Lajos, kolozsvári egyetemi tanár, mint kormány képviselő jelenlétében.

Maros-Vásárhelytt folyó év június hó 25. és 26. napjain, br. Kemény Kálmán egyházkerületi főgondnok, akadályoztatása esetében, Dosa Elek kollegiumi főgondnok elnöklése mellett, Szinyei Gerzson sárospataki főiskolai tanár, mint kormány képviselő jelenlétében.

Székely-Udvarhelytt folyó év június hó 19. és 20. napjain, Sebesi Ákos kollegiumi főgondnok, akadályoztatása esetében, Ugron János kollegiumi gondnok elnöklése mellett, Dr. Öreg János debreceni főiskolai tanár, mint kormány képviselő jelenlétében.

Zilahon folyó év június hó 27. és 28. napjain, br. Wesselényi Miklós főispán és kollegiumi főgondnok, akadályoztatása esetében, Lőrincy György kollegiumi főgondnok elnöklése mellett, Székely György sárospataki főiskolai tanár, mint kormány képviselő jelenlétében.

Szászvároson folyó év június hó 24-ik napján gr. Kuun Géza kollegiumi főgondnok elnöklése mellett, dr.

Szádecky Lajos kolozsvári egyetemi tanár, mint kormány képviselő jelenlétében.

Sepsi-Szentgyörgyön folyó év június hó 28. s 29. napjain, dr. Bodor Tivadar kollegiumi főgondnok, akadályoztatása esetében dr. Szász Izsák gondnok elnöklése mellett, dr. Ballagi Géza sárospataki főiskolai tanár, mint kormány képviselő jelenlétében.

A miről a mélt. és t. Előljárásiágokat és az érdeklétt ifjakat mihez tartás és további eljárás végett értesítjük.

Kolozsvárt, 1897. május hó 2.

Parádi Kálmán,
tanügyi előadó.

Dr. Vályi Gábor,
az elnök helyett.

2129—1897. PÁLYÁZAT TANÁRI ÁLLÁSRA.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület folyó évi közgyűlésén választás útján fog betöltetni a kolozsvári ref. kollegium főgimnáziumánál üresedésben levő magyar-nyelv és irodalmi tanszék. Pályázhatnak a magyar-latin szakból képesített tanárok, a kik kellelőleg felszerelt folyamódványaikát folyó év május 31-ig a kolozsvári kollegium előljárásiágához benyújtani tartoznak.

A tanári álláshoz kötött javadalom 1200 forint évi fizetés, 300 frt. szállás-pénz vagy lakás természetben és öt izben folyósítandó 100—100 frt. ötödéves korpótlék. A megválasztott tanár kötelezett tagja az 1894. évi XXVII. törvény-cik értelmében létesített tanári nyugdíj intézetnek s állását 1897 szeptember 1-én tartozik elfoglalni.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület Igazgató-Tanácsától.
Kolozsvárt, 1897. évi május

Parádi Kálmán,
tanügyi előadó.

Dr. Vályi Gábor,
az elnök-helyett.

2191—1897. PÁLYÁZATI HIRDETÉS.

A nagy-enyedi ref. Bethlen-kollégium főgimnáziumánál a közelebbi egyházkerületi közgyűlésén öt rendes tanszék fog betöltetni, és pedig:

1. Történelem-földrajz.
2. Rajzoló mértan-, szabadkézi rajz, írás.
3. Latin görög.
4. és 5. Magyar-latin.

A tanszékek javadalma évi 1400 frt. alapfizetés, első izben 100, másod, harmad, negyed és ötödizben 200—200 frt. ötödéves korpótlék, melyre nézve a más tanintézeteknél töltött szolgálati évek, tíz év keretén belül, beszámíttanak; természetben lakás, vagy 300 frt. szálláspénz.

A megválasztandók az 1894. évi XXVII. t.-c. alapján létesített tanári nyugdíj-intézetnek jogos és köteles tagjai.

A tanszékek folyó évi szept. 1-én foglalandók el.

A pályázók végzett tanulmányaikra, képesítettségükre, esetleges szolgálataikra vonatkozó okmányaikat, kérvényük kíséretében, a nagy-enyedi Bethlen-kollégium előljárásiágához folyó évi május 31-ig nyújtják be.

Az erd. ev. ref. egyházkerület Ig.-Tanácsától.

Kolozsvárt, 1897. május 8-án.

Parádi Kálmán,
tanügyi előadó.

Dr. Vályi Gábor,
az elnök helyett.

2193—1897. PÁLYÁZAT RENDES TANÁRI ÁLLÁSRA.

A zilahi államilg segélyezett ev. ref. főgimnáziumnál üresedésben levő mennyiség tan-ter-mész-tani tanszékre pályázat hirdettetik. A tanszék betöltése a nm. vallás- és közoktatási m. kir. miniszter ur kinevezése alá esik. Fizetése 1200 frt. és 240 frt. szálláspénz, évnegyedes előleges részletekben, és egyelőre két izben 100 frt. ötödéves szolgálati korpótlék; az államsegély felemelése esetében, sorrend szerinti előléptetés a törzsfizetésben, a szerződési tervezetben megállapított fizetési fokozatokban és öt izben való 100 frtos korpótlék.

Pályázók vallásukat, életkorukat, végzett tanulmányukat, tanári képesítettségüket, eddigi szolgálatukat, és hadkötelezettségüket feltüntető okmányaikkal ellátott és a nm. vallás és közoktatási m. kir. miniszter urhoz címzett folyamódványukat, a zilahi ev. ref. főgimnázium előljárásiágához,

folyó évi június hó 15-ig nyújtják be. Csak ev. református vallásuak folyamódványai vétetnek figyelembe.

A kinevezett tanár a nem állami tanárok részére létesített országos nyugdíjintézet kötelezett tagja.

Állomását az 1897. évi szept. 1-én tartozik elfoglalni.

Okleveles pályázók hiányában e tanszék helyettes tanárral is be fog töltetni, évi 800 frt. fizetéssel.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület Igazgató-Tanácsától.
Kolozsvárt, 1897. évi ápril 21-én.

Parádi Kálmán,
tanügyi előadó.

Dr. Vályi Gábor,
az elnök-helyett.

1940—1897. PÁLYÁZAT VALLÁS-TANÁRI ÁLLÁSRA.

A sepsi-szentgyörgyi ev. ref. Székely Mikó-kollégium főgimnáziumánál rendszeresített vallás-tanári rendes tanszék a f. évi egyházkerületi közgyűlésén választás útján be fog töltetni. E tanszék évi javadalma: 1200 frt. törzsfizetés, öt izben 100 frt. ötödéves korpótlék és 250 frt. szálláspénz, esetleg természetben való lakás. A megválasztott vallás-tanár jogai azonosak a rendes tanárok jogaival.

Teendői: a) a főgimnázium összes osztályaiban az ev. ref. hitvallásu tanulók vallásos oktatása az egyet. konvent által megállapított tanterv szerint, és óraszámában; b) a főgimnáziumi ev. ref. hitvallásu tanulókkal a vasárnapi istentisztelet tartása; c) a legátusi minőségben kiküldendő tanulóknak kellő előkészítése; d) e mellett kötelezve lesz, szükség esetén, képesítettségének megfelelően, heti 20 óráig más tárgy tanítására is.

Pályázni ohajtók felhivatnak, hogy vallásukat, életkorukat, képesítettségüket, eddigi szolgálataikat, védkötelezettségüket, és egészségi állapotukat igazoló okmányokkal felszerelt, s az erdélyi ev. ref. egyházkerület állandó Igazgató Tanácsához címzett folyamódványukat a sepsi-szentgyörgyi Székely-Mikó-kollégium Előljárásiágához, 1897. évi május 31-ig nyújtják be.

A megválasztott vallás-tanár az országos tanári nyugdíj-intézetnek jogositott, és kötelezett tagja s állomását 1897. évi szeptember 1-én köteles elfoglalni.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület állandó Igazgató-Tanácsától, Kolozsvárt, 1897. évi május 2-án.

Parádi Kálmán,
tanügyi előadó.

Dr. Vályi Gábor,
az elnök-helyett.

96—1897. PÁLYÁZAT TANÁRI ÁLLÁSOKRA.

A sepsi-szentgyörgyi ev. ref. Székely-Mikó-kollégium főgimnáziumánál az 1897—1898-ik iskolai évre a következő állások töltendők be: 1. Classica philologiai helyettes tanári állás. Évi javadalma 800 frt.

2. Az internatusi felügyelőséggel egybekötött két segéd-tanári állás, melyekre pályázhatnak human tárgyakat végzett s legalább tanári alapvizsgálatot tett tanárjelöltek. Ezen állások évi javadalma külön-külön 600 frt. fizetés, az internatusban lakás, fűtés, világítás és a konviktusban élelmezés.

3. Torna-ének-tanítói állás. Évi javadalma 600 frt, melyből 400 frt. a torna, 200 frt. pedig a főgimnázium alsó osztályaiban végzendő ének-tanításért jár.

Megjegyzendő, hogy a 2. és 3-ik pont alatt felsorolt állások valamelyikével egybe lesz kötve a konviktusai gazdasági teendők végzése is, a mely megbízás teljesítéséért az illető évi 150 frt. külön díjazásban fog részesülni.

Pályázni ohajtók felhivatnak, hogy vallásukat, képesítettségüket és védkötelezettségüket igazoló okmányokkal felszerelt folyamódványukat, a sepsi-szentgyörgyi ev. ref. Székely-Mikó-kollégium Előljárásiágához, 1897. június 5-ig küldjék be. Csak ev. ref. vallásu egyének pályázhatnak.

A megválasztottak mindenike állását 1897 szeptember hó 1-én lesz köteles elfoglalni.

A kollégiumi Előljárásiágnak 1897. ápril hó 11-én tartott üléséből

Bodor Tivadar,
főgondnok.

Péter Mózes,
jegyző.

Felelős szerkesztő és kiadó: Szász Gerő.

Mai számunkhoz egy negyedév melléklet van csatolva.

Nyomatott Ajtai K. Albert könyvnyomdájában. Kolozsvárt.

Protestáns Közlöny

Az erdélyi egyházkerület hivatalos közlönye.

XXVII. Évfolyam.

Kolozsvártt, 1897. Május. 20.

20. szám.

MEGJELENIK MINDEN CSÜTÖRTÖKÖN EGY IVEN.

Előfizetési ára: Egy évre 6 forint, félévre 3 forint, negyed-
évre 1 forint 50 kr.

Szerkesztőségi iroda, hová a kéziratok és előfizetések bérmentve
küldendők: *Külmagyarutca 9. sz.*

Kontemplációk.

(Utolsó közlemény.)

III.

A gyülekezeti vallásosság meggyöngyülésének okai közül kiemeltük elsőben, hogy az istentisztelet a közös közreműködés hiányában majdnem egy ember ténye; hogy főeleme az élőszó, a mely erejét vesztette a nyomtatott szó miatt; kiemeltük, hogy oka ennek az ember mai abnormis lelki világa is; még egy egészen külső okról kell szólanunk, s ez az, hogy az egyház meg lett fosztva attól a naptól, a melynek mindez ideig birtokában volt, s a mely éppen a gyülekezeti vallásosság élet-nyilvánulásának idejét képezte.

Kimondhatatlan előny bármiféle fejleményre, ha bizonyos meghatározott időt állandólag magáénak mondhat. Az egyház mindig ez előny birtokában volt. Ősidőktől fogva a hét napjai közül egyet lefoglalt magának. E napon az embert magának követelte, s tilalmaival az élet sokféle sorompóit lezárván, tényleg legalább a külső embert magáénak is mondhatta.

De méltán kérdésbe tehetjük: birtokában van-e az egyház többé ez előnynek? Fájdalom, nincs. Ez a nap ma már inkább az egyéné, a családé, a társadalomé, mint az egyházé.

Az iparos leteszi szerszámát, segédeivel kimosakodik, kimennek az utcára, felnéznek a »körbe«; lélekzetet vesznek. Van egy szabad napom!

A kereskedő délig árul, akkor bezárja boltját s szalad ki a hegyek közé, a zöldbe, hogy egészséget vásároljon. Van egy szabad délutánom!

A tisztviselő vasárnap is hivatalban ül; egyetlen szabad félnapja aggodalomba ejti, hogy mikint töltsé hasznosabban? Szorakozzék? Egészségét reparálja? Családjának szentelje?

A földmives tavasztól ősziig baromkint dolgozik, hogy iparkodva, megélhessen. Vasárnap alszik, pihen, vagy elhanyagolt házi munkát végez, a mire nem ért rá a pénzkeresés miatt. Délutánig kipihen magát, s akkor szórakoztatja a tánc, a templom, az utca.

A nőt a tisztaság, a rend, a főzés gondja sokkal inkább elfogja ünnepeken, mint máskor. De a nőből kitör a társas lény. A férfi a hivatalban, műhelyben, kereskedésben. a gyermek az iskolában mindig, csak a nő dolgozik egész héten át otthon, elhagyatva. Talán ezért szakít időt legfőbb ejfoglaltatása közepette, hogy mégis templomba menjen.

De menjünk tovább. Vasárnap pezsdül fel a családok társas élete. A mennyi meghívás, látogatás; a mennyi keresztelő, esküvő, az mind vasárnap megy végbe. Még a temetés gyászát is enyhíti, ha vasárnapra tehetik, a mikor nagy részvét nyilatkozhatik.

Tovább. Vasárnap a mulató társadalom napja. Multságok, estélyek, bálók nappallá teszik a szombatesti éjszakát, a mit az ünnep nappalának kell kipótolnia.

Ismét tovább. Az egyleti, társulati élet vasárnap jut egy kis munkaidőhez. Gyüleseznek ipartestületek, kaszinók, bankok, választmányok, presbiteriumok. Mind-mind vasárnap.

A vasárnap a közügy napja.

A társasélet napja.

A család napja.

Az egészség, a kirándulások, a mulatások napja. Csak a pihenésé nem, az elmélyedésé nem, a vallásé nem.

Az egyház napját minden más megrohanta, magának követeli. Hétfőn, kedden tartani koncertet, estélyt, közgyűlést: szerencsétlen gondolat; kérdésbe sem jó, hogy csakis vasárnap az ideje. Megrohanták, s jórészt kivették ezt a na-

pot az egyház hatálmából. Csak a nagy ünnepek maradtak meg az egyháznak.

Fölvirrad a szent reggel.

A harangok megnyitják ércatorkáikat, s jobbra és balra ömlik belőlük a hangáradat. Szerte terjed a házak fedelei felett, végig hömpölyög az utcákon, be az udvarokra, megrezegteti az ablaktáblákat, bekiáltva mindenhová serkentő, komoly szavát: Emberek, az isten házába! Emberek imádkozzatok!

Az utcákon zörög a sok jármű, majd éles, metsző fütty szeli át a levegőt, dübörgő, zakatoló kiáltását odább küldözik a hegyoldalak, az épületek falai: Ki a szabadba! Üdülni. Emberek lélekeljétek!

A sétányokon felzendül a zene, egyre kiáltozva, egyre szaporázva: Ide, ide; itt a vásár, a divat, az ifjuság, az élet!

Mulatóházak, játéktermek, tánchelyek, fényes csarnokai a feledésnek, nyitott ajtóikkal, oszlopaikkal, kőkarjaikkal mintha megragadnák a járókelőt: ne feledj, élni, örülni!

Az otthon, a melyhez némelyet sorsa egész héten hűtelenségre kényszerít, kebelére öleli az embert, s szemrehányólag suttogja: templomba indulsz? Maradj, légy enyém.

Szent templom, komor falaiddal, kissé elvonulva a zajtól, a széles utak, terek zsvajától beljebb, nem látod, mikint maradsz mindinkább magadra. Csendes zsolozsmád kihallik ősfalaid közül, pillanatra megüti a rohanók füleit, egy elrejtett húrt talán megrezegtetnek ott a szívben, és ezzel az ember, mint gépen mozgó alak, suhan tova.

Régen volt, mikor órákig szerettek eláhitatoskodni, csöndes lelki-testi szunyokálásban a templom falai közt. Ma jelszó itt is: gyorsan, röviden. Tűkön ül még a templomi imádkozó is. Az emberi természetbe bevette magát a sietség láza, mert az ember nem ura magának, idejének; vágyai, hajlamai némák. Míg az ember az egyház jóvoltából meg volt ajándékozva egy nappal, hogy azt a hitéletnek szentelje, addig így szólt az ember: ha akarok, élhetek úgy, mint vallásos lény, azonban, nem mindig akarok. Most pedig bánatos fejmozgatással szokta mondogatni: ha akarnék, sem élhetnék, mint vallásos lény, pedig nem mindig nem akarok.

Sugarak a templomban.

A mikor átlépek a szentelt küszöböt, az orgona mély akkordjai búgnak, a hívő nép ajakán fölzendül a zsoltár, úgy érzem, mintha sugarak szállnának előttem, körültem, fenséges sugarai az istenség határtalan lényegének. Elbűvöl engem mindig a templom; lelkem a hit szárnyain égisz emelkedik és szívemben, az érzések, érzelmek e szűk s mégis megmérhetetlen világában, csak egyetlen-egy sugár gyújt égisz csapkodó lángot: a valóság-erkölcsi életnek, a mindeneket megszentelő szeretettől fénylő sugara. Körülfog az áhitat e csodás perceiben az ég és eszmélkedésre sarkal a föld. Egész környezetem megelevenül és látok csodás jelenségeket. A templom gothikus ablakai sugárözönben fürdenek, a párkányzat pilléreirein bűgő galambpár beszél a természet örök, megmásíthatatlan törvényeiről: szerelemről, édes, tiszta szerelméről a földieknek, s szeretetről, igaz, eszményi szeretetről az égieknek. Érzem, hogy nincs a földiek nélkül menyország és az égiek nélkül földi boldogság. A míg az orgona mélabús akkordjai hallszanak, addig a galambpár turbékol és mintha imádkozásra készülne, meg-megringatja szárnyát a templomból kiözönlő hanghullámokban a fecske.

Hogy is lehet ez? A templomnak van-e ilyen csodás varázsa a mozgó, érző lényekre, vagy pedig azokat a kopott, néma falakat szenteli meg az imádkozás óráiban a földnek millió meg millió lénye, paránya? A míg e kérdések fölött gondolkozom, szívem százszor megdobban, lelkem százszor szárnyra rebben és keresi az örök igazságot, az örök szépet a környezetben, mely e pillanatban föltárja minden titkát, minden isteni vonását.

Amott foszlányokra bomlik a napsugár, a mint átverődik az ablakok apró üvegtábláin és fölébreszti a derüt, nemcsak a templom fülkéiben, a rideg boltozatnak ivazetein, hanem a szivekben és a lelkekben is. Valami felséges nyugalom, szelid verőfénye a léleknek; valami leirhatatlan külső ünnepiesség, megnyilatkozása az istenben való hitnek és a templom iránti tiszteletnek ömlik el a padosorokban áhitatosan éneklő közönségen. Mind megannyi sugár röpköd minden szem tükréből valami csodálatos élénkség az ég felé, a hol a minden sugarak atyja, minden mosolygó derü közös édes anyja, a legtökéletesebb eszmény, a legérthetőbb igazság uralkodik napon, csillagokon. Nincs az imádság pillanatainál felségesebb megnyilatkozása az áldó természetnek, a teremtő világának. Az a közös, szent érzés, mely a végtelen világ urának, a függesz szivből és szeretetből eredő nemes érzését, az emberi törvények és szabályzatok tekintetbe vétele nélkül, édes, bizalmas hangon bevallja, a mely meghajlik az isteni, örök törvények és igazságok előtt és a szeretet nyilvánulásának tartja még a büntetést is, a mi onnan felülről jön: maga az isten az emberi szívben. Oh, nincsen olyan lélek, melyet a templomok eme csodálatosan fénylő sugarai meg ne érintenének, föl ne melegítenének. Itt újra lángra gyúl a hűledező szív, s ha nem talál e földön tárgyat szerelmének: betölti azt eszményekkel az ég. Itt a gyűlölség meglágyul és kiálszik a lélek legrejtettebb benesejében föl-föllobbanó lángja a vad indulatoknak. Go-

nosz gondolat, nemtelen vágy nem ébred itt a szivben, érzéki ingertől nem forr itt a vér. Ezt minden arcon örömmel látom, amint hiveimet rendre szemlélem. Természetes, igaz megnyilatkozása ez az emberben levő jónak, az isteni környezetben.

Talán, önkénytelen, talán öntudatlan, talán téves fölfogással, de előttem ismert és fölséges jelenség ez. Ha ez külső hatások által volna csak előidézte, még elragadhatna a hiúság, hogy önmagának hizelegjek, de úgy nem lenne ennek semmi igazi értéke. A farizeusi álarc nem hat már manapság még jól megfestett árnyalataival sem. Hazug az, mint minden az emberben: a mi nem az isteni és emberi természet együttes, természetes megnyilatkozása. A míg a protestáns szabad szellem égi tisztaságára farizeusi alakoskodás nem vet foltokat; a míg a vallás-erkölcsi élet derült, tiszta egére a meghibbant agyvelejű új evangélisták nem erőszakolnak borongos felleget; a míg a protentantizmus által szült, nevelt, ápolt szabad eszmék áldásos vívmányait nem rontják meg az emberi félszeg felfogások s az ebből folyó természetellenes törekvések kacagtató produktumaival: addig azok a tündöklő, hevítő sugarak, a melyek a templom belsejét megaranyozzák, a sziveket fölmelegítik s a léleknek szárnyakat adnak, mindig isteni megnyilatkozásnak tekinthetők. Ellenben: soha sem.

És a míg itt a templom lelkekkel, sugarakkal megtelt boltívei alatt a protestáns szellem eredeti tisztaságának és szabadságának égi eredetéről gondolkozom, diadaláért, örök életéért, tisztaságáért, háboríthatatlan szabadságáért, szivem, lelkem teljességéből imádkozom, addig lelki szemem előtt feltűnik a távolban, hála istennek, az én hiveimtől még távol, ama sötét, gomolygó vészterhes felleg, a mely a protestáns szellem erejét, tisztaságát, szabadságát, protestáns egyházi életünk eddigi, századok dúló viharai által megedzett és megszentelt szervezetét, szokásait, veszélylyel fenyegeti.

Fájdalmasan bántó még csak gondolatnak is, hogy a szabad eszmék dicső vallása tulajdon kebeléből neveli és táplálja az álprófétákat, a kik világmegváltói szerepre tolva fel magukat, egyedül üdvösnek képzelt és hirdett céljuk elérhetése érdekében, elferdítik a Krisztus evangéliumát s az emberi természet igaz, szabad megnyilatkozása elébe gátot vetni törekednek. Ezek az alakoskodó, szánandó lélek-kufárok, szándékosan, vagy szándéktalanul, nem akarják észrevenni, hogy célttévészett, természetellenes, idegen földrűl inportalt törekvéseikkel, meggátolják az emberben az emberi és isteni erő egyesülését; hogy feltűnési viszketegségből tovább folytatott káros eredményű szereplésükkel szakadást idéznek elő az egyház testében, s főleg, hogy megalázzák az emberben az istent: a szabad eszmék, az igaz vallásosság, a türelem, a szeretet legfelségesebb ideálját.

Hová vezet e romboló törekvés? Előre? Az örök, szépnek és igaznak minél tisztultabb felfogásához és kultiválásához; az emberi természetnek és az isten lényegének világosabb fölismeréséhez; a vallás-erkölcsi életnek felségesebb, nemesebb nyilvánulásaihoz; avagy hátra, hogy meghurcoltatása következék mindennek, a mi e földön az idealizmust és a realizmust, társadalmi és vallás-erkölcsi magasabb néző-pontokból ítélve, az

elmúlt küzdelmes századokban, az eszmék középkori, barbar harcaiból dicsőségesen megmentve, tisztán adta át a fölvilágosult világnak? Anarkhia lesz-e a vallásos eszmék világában, avagy visszafejlődés, visszabutulás a szellemi elsatnyulás, tespedés szomorú korába? Embert akarnak nevelni azok az új evangélisták, avagy könnyen hipnotizálható médiumokat? Az istent akarják-e megszerettetni, avagy a földi bolondokat? Egy újabb, tökéletesebb vallás-erkölcsi alapon nyugvó társadalmat akarnak-e teremteni, vagy fánátikus szenteskedőket, gyökereken rágódó remetéket, keresztes hadjáratokra lelkesedő bornirt vitézeket? Tudják-e azok az új evangélisták, a kik a túlhajtott piétizmus gyékényén licitálják félszeg elveiket, hogy a tiszta protestáns szellem az ember valódi természetét igyekszik tökéletesíteni az istenihez s mindaz, a mi e törekvéssel ellenkezik, tehát a piétizmus túlhajtása s az ebből következő türelmetlenkedés is, nem egyéb, mint az emberi méltóság megalázása? Tudják-e, hogy az isten csak szabad embert alkotott, a ki hivatásának nemcsak eszményi célját ismeri, de emberi kötelességeinek, természeti rendeltetésének is mindenben, mint erkölcsi lény, megfelel és így nemcsak lelki elmélyedésben él, hanem kiveszi a földi gyönyörökből is illendő részét? Istenem: tudják-e, hogy a vakhit is bűn?

Eme lelkemben föltoluló kérdések halmazával hamar leszámolok, a midőn mindenikre tagadó választ adok, s az orgona mélabus akkordjai mellett, istenem, Krisztusom nevében, lépek a szószékbe, hogy hirdessem a protestáns szabad szellem mennyei, isteni eredetét s hiveim áhitattól tündöklő arcát tekintve, elringassam töprengő lelkemet ama boldogító meggyőződésben, hogy az én templom-tisztelő, vallását, egyházát szerető népem józan vallásos felfogását soha sem fogják elferdíteni azok a folyton utazgató, most itt, majd amott feltűnő, romboló munkát végző lelki kufárok.

Azok a sugarak, melyek a templom nesztelenül szárnyaló angyalaiként körültem lengenek, fölmelegítve szivemet, lelkemet: érzem, hogy folisszák azt a sötéten borongó felleget, a mely csak az első tekintetre riasztotta fel lelkemet.

A sötétségnek nincs többé hatalma e földön!

Excelsior! A szabad protestáns szellem erejének mindenhatóságában bizva, kiáltom: Világosságot!

Tarthatatlan állapotok.

A protestáns anyaszentegyháznak eleitől fogva két hű harcosa volt, a kikre támaszkodhatott, a kik szellemi és anyagi életének minden mozzanatát irányították, abban tevékeny részt vettek, neveltek az anyaszentegyháznak lélekben erős, hazaszeretetlenben önzetlen, hithű, áldozatra kész, vallásos keblű honfiakat és leányokat, kik, az ősök dicső példáját követve, vallásukat, hazájukat szent örökségként hagyták utódokrúl-utódokra.

Ezen két hű harcosa képezte és képezi az anyaszentegyházak gerincoszlopát, melynek erősségén, sok oldalú hű munkálkodásán állott s állhat fenn időtlen-időkig továbbra is, s a melynek gyengítése, erőtlenség, avagy csak hiányos volta is okvetetlenül maga után vonná nemcsak az anyaszentegyház, hanem a mennyiben

az államfentartó elem első sorban a protestáns magyarság, magának a magyar államnak romlását is.

Ezen két hű és nélkülözhetetlen harcos: a lelkész és kántor-tanító, s ha nélkülözhetetlenek voltak a múltban, annál inkább nélkülözhetetlenek a mai reálistikus világban, a midőn a materializmus mind nagyobb mértékben tartja fogva a lelkeket, s szorítja a tisztán egyházi és ideális dolgok kezelését a lelkész és kántor-tanítókra.

Az idő nagyot haladt, a társadalmi élet egészen átalakult, s ezek tábora nagyon megfogyatkozott. És csodálatos, éppen az újabb időben, a midőn arra leginkább szükség lenne, s a midőn anyagi állapotaik rendezése, javítása kivált az utóbbiaknak folyton folyamatban van.

Alig néhány évvel ezelőtt theologus ifjaink létszáma, csak itt Erdélyben közel a százhoz járt, s az évenként végzetek száma 20—30 között ingadozott; örült, ki, jobb hiányában, bár egy szerény káplániát megfoghatott. Ma a kedvezőbb helyzetben levő, és szebb jövő elé tekintő theologus ifjak még húszan sincsenek, s a kikerültek évenként alig négyen vannak. Minő arány, hova jutunk így, ha a lelkészi kar évenkénti halandóságát csak 15—20-ra tesszük; honnan pótoljuk a hiányt?

Hasonlóképpen állunk a kántor-tanítókkal. A nagyenyedi képezde hasonlóképpen ontotta a kántor-tanítókat. A legszegényebb egyháznak is volt kántortanítója, ha más nem, bár egy pár gimnáziumot végzett egyén. Ma, a midőn az 1893. évi 26. t.-cikk következtében fizetésük három, sőt négyszáz forintra kiegészített, s mivel ennek nagyobb része készpénz, pár száz papi állás jövedelmeit itt nálunk meghaladja, ma a sokkal kevesebb képzettséget követelő kántor-tanítói állások, jelentkező hiányában, egyre-másra betöltetlen maradnak, s a nem egy helyett százat meghaladó tankötelesek egész éven át az utcán lézengenek, nagy kárára az anyaszentegyháznak, még nagyobbra a magyar államnak, mely jó részben az idegen nemzetiségek feletti szellemi szupremáciájának köszönheti fennállását és uralmát.

Hogy minő okok közezményei mind ezek, nem részletezzük. Tudva van ez minden gondolkozni szerető, hazája, anyaszentegyháza sorsát szíven viselő egyén előtt, s e becses lap hasábjain is nem egy cikk látott napvilágot, mely e bajok kuforrásait ecsetelte, enyhítését kivihető módokkal javasolta.

Mi csak egyszerűen a szomorú tényét regisztráljuk, ezen állapotok tarthatatlanságát hangoztatjuk, s azon nézetünknek adunk kifejezést, hogy az 1848. évi 20. tc. életbe léptetése, illetőleg a lelkészi fizetések rendezése, s bár 800 forintra való fölemelésén kívül, nincs más eszköz, melylyel a megfogyatkozott s folyton apadó lelkészi kar enyészési processzusát feltartoztatni lehetne.

A kántor-tanítók fizetésének, fokozatos emelése biztosítva lévén, ezek létszáma csak a nagyenyedi képezdeben való tanulmányozás tetemes megkönnyítésével szaporítható.

A lelkészek fizetésének az állam által való rendezése, felemelése tervbe van véve, ezt az idejű konventen, egy interpellációra, nem kisebb ember, mint Tisza Kálmán is hangsúlyozta. De az ígéretésekkel már untig vagyunk, ne adja isten, de még ezzel is úgy járunk,

mint a stola megváltásával. A mit kaptunk »nesze semmi, fogd meg jól«.

Vakulj magyar ez is, és annál szomorítóbb, mert saját véreink, hitfeleink bolonditanak minket, küzdelmeink, szolgálataink jutalmát ígéretik, melyet nem kérünk, de követelnünk kellene, történeti multunk, soha el nem évülhető érdemeink, törvényadta jogunk van erre.

És mi mit csinálunk? Várjuk a sült galambot, hogy a szánkba repüljön. Meglapulunk s egybetett kezekkel nézzük, mikint fogy az erősek gárdája, mikint bomlik a nyáj, kész martalékaul a pápistáknak, anabaptistáknak és názárénusoknak, a helyett, hogy zörgetnének, egyházmegyei, kerületi, konventi gyűléseinken követelnénk. Most még a díjnokok fizetésének rendezése, javítása is napirenden van; a napokban lett a szakminiszter által bejelentve. Hát a protestán lelkészek? Nő, az maradhat; hisz, nagy mesterünk prédikálta: türöké és szenvedőké a menyeknek országa; gyakorolják hát ebben magukat továbbra is. Vártuk, hogy idejű kerületi közgyűlésünk akcióba lép, de tárgysorozatába nyoma sincs ennek.

Nagy-Enyeden a theologia megszűnt. Tetemes alapok kerültek rendelkezés alá. Hová lettek, mi van velük? Ezek egy részével talán lehetne segíteni a prepárándián, talán keresztül lehetne vinni a teljes ingyenes ellátást, tanítást, s ez által vonzóvá, a legszegényebbek is hozzáférhetővé tenni, hogy kántor-tanítóink fokozott mérvben kerüljenek ki onnan megőrzésére, gondozására annak a nyájnak, melynek maholnap sem papja, sem tanítója nem lesz.

A marosi egyházmegye ily értelmű javaslattal pár éve megkereste az Igazgató-Tanácsot, e mellett állunk mi is mindnyájan, erre nézve is vártunk előterjesztést a kerületi közgyűlés elé, sajnálatunkra, ebben is csalódtunk.

Mind ezek tarthatatlan állapotok. Saját jól felfogott érdekeink sürgősen követelik rendezésüket; minél tovább halogatjuk, annál nagyobb kárát adjuk, éppen ezért felszólalásunkat tisztelettel ajánljuk a nem sokára összeülő kerületi közgyűlés szíves figyelmébe.

Tanügy.

A latin nyelv tantervének reviziója.

(Felolvastatott a kolozsvári tanári-kör 1897. május tartott ülésében).

(Vége.)

A mi a latin nyelv tantervét illeti, főleg az olvasmányok megválasztása, a tanítandó klasszikus íróknak, s műveiknek egyes osztályonként való beosztása, a mitologia és u. n. régiségek tanának körvonalozása s az írásbeli dolgozatok tárgyának és mennyiségének meghatározása kíván célszerűbb módosítást.

Az alaktan és mondattan régi, kipróbált tapasztalatok alapján helyesen, és a dolog természetének megfelelően van beosztva a négy alsó osztályba, s a tanterv helyes értelmezésével és célszerű eljárás mellett el is tanítható sikerrel, és tulterhelés nélkül. A mindennapi tapasztalat azonban azt mutatja, hogy ez osztályokban mégis különösen a latin nyelvi tananyag terheli a tanulókat, s kényszeríti szüleiket korrepetitorok felfogadására, a kikre nem kellene, hogy szükség legyen. A nehézség pedig csak onnan származik, hogy a tanköny-

vek által magunkat félrevezetni engedjük. A tankönyveknek ugyanis, kivált a latin nyelvtanoknak, melyek hivatva vannak mind a nyolc osztály szükségletének megfelelni, hármennyire törekszenek is rövidsége és vékonyságra, lehetőleg teljesnek kell lenniök, s magokban kell foglalniok a ritkábban nyilvánult nyelvi sajátosságokat, és eltéréseket is, minélfogva természetes, hogy felsorolják nem csak a rendes szabályszerű formákat, hanem az eltéréseket, és kivételes rendhagyóságokat is. A tankönyvekhez való ragaszkodással abba a hibába esünk, hogy a rendes formák alkalmaztatása, és alapos begyakoroltatása helyett, már az első és második osztályban hosszú időn keresztül gyötörjük a gyermekeket sok oly kivételesség beemléztetésével, melyekkel a klasszikusok olvasása folyamán, később is csak ritkán találkozunk; pl. mily sok időt pazarlunk el a harmadik deklináció genus-szabályai kivételességeivel, később a *consecutio temporum* törvényeinek felsorolásával, sőt a tudománnyal egészen ellenkező dolgokkal is, pl. hogy a »cum« és »qui, quae, quod« mikor kíván indikativuszt, mikor konjunktivuszt. Ha sikert akarunk elérni, a kivételességekből, és rendhagyóságokból csak a leggyakrabban nyilvánuló sajátosságokat fogjuk eltanítani, egyekben csak akkor utalunk a tankönyvre, mikor az írók fordítása közben a szükség kívánja; a hipotetikus elméleteket pedig lehetőleg mellőzzük.

De néhány év óta az alsóbb osztályokban, főleg az első és második osztályban, a tanítás alapjául szolgáló olvasmányok célszerűtlen megválasztása igen nagy mértékben megnehezítette a rendes előhaladást. Szakörök helyesen hangsúlyozták, hogy a nyelvtannak csak külön álló, száraz és tartalmatlan mondatok alapján való tanítása nevelő és építő hatással nem bírhat, hanem a kezdő tanulóknak is minél hamarább összefüggő olvasmányokat is kell adni, mert ez ébreszthet bennük érdeklődést a tárgy iránt. Latin olvasókönyveink nagyrésze azonban ezekkel az u. n. összefüggő olvasmányokkal éppen az ellenkező tulságba ment. Legtöbbje ugyanis Róma alapításának s a királyok korának mondáit foglalja magában, nagy számu, de nem mindig kifogástalan nyelvi és szerkezeti átváltoztatásokkal. De e mondáknak is természetesen csak akkor lehet érdekességük, ha a gyermekek is megfelelő gyors egymásutánban olvashatják, nem pedig úgy, ha egy-egy király mondájánál he tekig időznek, míg átgázolhatnak rajta. A latin olvasókönyvek pedig két évig foglalkoztatják a tanulókat e mondakörrel, minélfogva nem hogy megkedveltetnék, hanem éppen ellenkezőleg, unalmassá teszik az egész tárgyat; s ha tanulniok kell még ugyanazon históriákat magyar olvasókönyvből is, s esetleg ismételnök kell a harmadik osztályban újra a latin nyelvben egy átalakított Liviusból, az ötödikben a valódi Liviusból, megfogják unni az egész dolgot annyira, hogy figyelmüket sem tarthatjuk ébren. Nem célszerűek ez olvasmányok azon okból sem, mert erőszakolással sem hozhatjuk kellő összhangzásba a nyelvtan rendszerével. A két alsó osztályban tehát inkább kicsiny mesék, rövidebb elbeszélések, párbeszéddek, leírások választandók olvasmányokul, melyek egy-két tanórán be is fejezhetőek, változatosságukkal nagyobb érdeklődést kelthetnek, s a nyelvtan

rendszerével is könnyebben összeegyeztethetők. De a gramatikai tanításnak igen alkalmas anyagául szolgálhatnak úgy rövid formájukkal, mint becses morális tartalmuknál fogva a közmondások, velős mondatok, szállóigék, melyekben a latin nyelv oly gazdag, s melyek mintegy beszövérdtek minden mivellet nemzet nyelvébe; csak sajnálni lehet, ha az újabb tanítás ezek elsajátíttatására kellő súlyt nem fektet.

A tanterv a harmadik és negyedik osztály számára sem szabja meg a tanítás alapjául szolgáló latin szöveget, hanem csak általánosságban fejezi ki, hogy történeti olvasmányt kell fölvenni. Erre támaszkodva, a legtöbb intézetben alkalmazott olvasókönyvek több-kevesebb átalakítással Liviusból vannak szerkesztve, de hogy a célnak nem felelnek meg, a revizio tárgyában megjelent értekezések egyhangulag nyilvánítják, s javasolják, hogy Livius az ötödik osztályból is vétessék ki, s osztassék felsőbb osztályba, a mi kívánatos is, mert a Livius periodikus mondatszerkezete csak felsőbb osztályokban értethető meg. A revizio tárgyában nyilvánult szakvélemények jó része igen helyesen azt is javasolja, hogy a Cornelius-Nepos és Julius Caesar művei újra vétessenek föl az olvasmányok sorába, oly módon, mint ez némely felekezeti gimnáziumokban tényleg gyakorlatban is van. Ezek szerint, a harmadik és negyedik osztály tárgya célszerűbben volna megállapítható úgy, hogy a harmadik osztályban prózai olvasmányul Cornelius-Nepos életrajzai, költői olvasmányul Phaedrus könnyebb meséi, a negyedik osztályban prózai olvasmányul Julius Cézár *Commentarii de bello Gallico* című művéből vett szemelvények, költői olvasmányul folytatólag Phaedrus meséi vétessenek fel. Az ötödik osztály számára Livius helyett könnyebb, és jellegzetesebb stílusánál fogva, sokkal alkalmasabb olvasmány Sallustiusnak *De bello Jugurthino* című munkája, annyival inkább, hogy morális tartalmával sem csekélyebb hatásu, mint Livius. A római remekíróknak osztályokkint való elrendezésében egy másik hibája a tantervnek az, hogy a római irodalom fénykora vezérének, Horatiusnak tanulására igen kevés időt szab, midőn számára csak a nyolcadik osztályban juttat helyet. A Horatius költeményei, alak és tartalom tekintetében egyformán a legalkalmasabb, legélvezetesebb, és legbecsesebb olvasmányok, méltó és kívánatos, hogy a hetedik osztályban is adassék számára hely.

Hiányossága végül a tantervnek az, hogy nem jelöli ki határozottan, mit és mennyit kell, és lehet megkövetelni e tárgynál a tanulóktól irodalomtörténet, mitológia és régiségtan címen. Ez a revizióban mulhatatlannul megállapítandó, s megállapítandó az is, hogy e disciplinák rendszerben miképp osztassanak be a felsőbb osztályok történelmi és latin nyelvi tananyagába, mert másképpen, pl. érettségi vizsgálaton, az ókori tudományoknak akár egész enciklopédiáját is követelhetni.

Az írásbeli dolgozatok a jelenlegi állapotban nem a tanulókat, hanem csak a tanárokat terhelik. Ugy a feladatok megállapítása, mint a dolgozatok megbírálása fölötte sok időt vesz igénybe, de a tanárok tulterhelése éppen úgy kárára van a tanításnak, mint a tanulók tulterhelése. Az iskolai dolgozatok száma tehát leszál-

ítandó; a különbség pótolható házi dolgozatokkal, melyeknek kijavítása az osztályban, a tanulók közreműködésével eszközölhető.

Több oldalról nyert kifejezést az a vélemény, hogy az érettségi írásbeli feladat tárgya ne magyar szövegnek latin nyelvre való fordítása legyen, hanem, csak latinról magyarra való fordítás, s a felsőbb osztályokban általában is mellőztessék a latinra való fordítás, mint cél és haszon nélküli munka. Ez tetszetős, de nem hasznos gondolat; mihelyt töröltetnék a latin nyelvre való fordítás, mellőztetnék a grammatikai, és szintaktikai ismereteknek példák által való gyakorlása és ébrentartása is, és a klasszikusok fordítása is gyümölcstelen puszkázásba süllyedhetne, a mire a gyors haladásra való törekvés egyébként is elég impulzust ad.

Fejtégetésemet bevégezve, javaslataimat a következőkben foglalhatom össze.

1. Ohajtandó, hogy a főiskolai tanítás, s a tanárképzés reformja minél hamarabb munkába véte:sek.
2. A tanítás az egész középiskolában, de főleg az alsóbb osztályokban oly módon gyakorlandó, hogy az egyes studiumok lényegét a tanulók már a rendes tanórákon elsajátíthassák; fősúly nem arra fektetendő, hogy sokat, hanem arra, hogy jól tanítsunk.
3. A grammatika és szintakszis tárgyalásában, a csak szórványosan előforduló kivételességek és rendhagyóságok, valamint a hipotetikus elméletek mellőzendők.
4. Az első és második osztályban olvasmányokul példabeszédek, velős mondatok, »szálló igék«, rövid mesék, eibeszlések, párbeszédek és leírások választandók.
5. A tanulandó klasszikusok sorába felvendő Cornélius-Nepos a harmadik osztályba, Julius Caesar a negyedikbe, Phaedrus a harmadikba és negyedikbe, Salustius az ötödikbe, Livius átteendő a hetedikbe; Hora-

ciusnak hely adandó nem csak a nyolcadik, hanem a hetedik osztályban is.

6. Az irodalomtörténet, mithologia, és régiségtan tananyaga világosan megszabandó, s a felső osztályokba arányosan beosztandó.

7. Az iskolai írásbeli dolgozatok száma leszállítandó, de a latin nyelvre fordítás ezután is gyakorlandó.

Balogh Károly.

Válasz nt. Bartha Lajos ur nyiltlevelére.

Csupán az illem és az udvariasság szabályainak hódolok, midőn nagytiszteletű esperes urnak e lap 19. számában hozzám intézett nyiltlevelére egy pár sorban válaszolok.

Nem érdemileg, mert arra többé semmi szükség nincsen, miután az ezen ügyben közzétett nyilatkozatom rendben felsorolt tények igazságát legszembetűnőbbben maga az esperes ur bizonyította be, egyfelől a közölt jegyzőkönyvi kivonattal, másfelől pedig nekem címzett nyiltlevelével. Hanem, válaszolok azért, hogy újból is reményemet fejezzem ki az iránt, hogy ezen kissé már unalmassá vált ügyet, a kölcsönösen tett nyilatkozatok után, maga az esperes ur is véglegesen befejezettek fogja tekinteni.

Nyiltlevelének csak egy pontjára teszek észrevételt, melyben azt mondja, hogy »két forint adományát nem az én, hanem az egyházmegye által készített kiadványra adta. Hát legyen az esperes ur hite szerint. Hanem, a kezeimnél levő eredeti gyűjtőíven szórul-szóra ez áll: »Az egyházmegyei közgyűlés által elfogadott dr. Bartók-féle javaslat kinyomatásának költségeihez hozzájárulok: Bartha Lajos s. k. 2 frt Balogh József s. k. 1 frt.« stb. Hát ez már nem hit, hanem tisztán olvasható írás és kétségbe vonhatatlan tény.

Egyébként, biztosítom esperes urat, hogy irántam nyilvánított szeretetét viszonzni, ezután is kedves kötelességemnek tartandó; de arra a térre, hogy egy általam is üdvösnek vallott mozgalom erkölcsi hatását csökkentsem, lépni soha sem fogok. (Ezzel tán be is végezhetjük. Szerk)

Déva, 1897. május 15.

Szöts Sándor,
reform. lelkész.

TÁRCA.

Egyháztörténelmi adalékok.

(Folytatás.)

VIII.

Selmechánya városi statutum, alkotva 1569-ben.

István uramra, a hodrusbányai (Hodritsh) prédikátorra nézve elhatározták:

Először: hogy a halottak után járó áldozati adományokat, az előirt egyházi rendszabásokhoz képest, vagy a mint a városban szokás, gyűjtse egybe, és helyezze a szegény emberek perselyébe.

Másodsor: hogy a szószéken, prédikációjában a gunyolódó, és gyalázó szavak használatától tartózkodják.

Harmadsor: hogy Hodrusbányán az emberektől dézsmát többé ne vegyen.

Negyedsor: hogy naponkint és a hét folyamán, a mint az alkalom magával hozza, a mise után az ifjúságot a kátéra tanítsa.

Ötödsor: hogy időnkint, vagyis hetenkint egyszer a tótoknak is prédikáljon, a mint ezt ezelőtt a többi prédikátorok is tették.

Eredeti, német nyelven, Selmechánya levéltárában, az 1561—1570. jegyzőkönyvben. Lapszám nélkül.

IX.

Besztercebánya városi statutum, alkotva 1571-ben.

A midőn a becsületes, nemes és előrelátó tanács, meg a bíró uram, az 1571-ik esztendő Juliusának 14-ik napján, az egyházi és iskolai ügyek elintézése fölött való tanácskozásra egybegyűltek, ugyanakkor többek között, a szükség úgy kívánván, mind a német, mind a tót egyházi szolgálókra nézve is, a békesség és egyetértés kedvéért, azt az írásba foglalt, és megtartani rendelt határozatot hozták, hogy az élükre állított lelkipásztor előleges tudta nélkül, az egyházi szolgálatra tartozó dolgokban semmihez ne fogjanak, és semmi változtatást ne tegyenek; hanem előzetesen egymásközött mindeneket keresztyéniesen és barátságosan megbeszéljenek, és egyetértésre jussanak. Hogyha pedig egyetértésre jutni, nem tudnak, a plebánus tartozék az ügyet a becsületes tanács elhatározása alá bocsátani. Különösen az egyházi, és iskolai belső igazgatásban, a fölübük helyezett lelkipásztor meghagyásának, és parancsainak mindenekben engedelmeskedjenek. Mert, ha ezt nem teszik, és ki-ki a maga elhivatásához képest úgy a templomban, mint a magán-lakásán magát azokhoz nem szabja, vagy hatalmaskodik, a becsületes tanácsnak gondja lesz reá, hogy az illetőt méltó büntetéssel sújtsa. És minekutánna Walt en uram, a jelen.

aratási és kánikulai napokban is, az ő hétköznapi, meg vasárnap déli, és vecsernyei predikációit jószántából végzi, ekképpen tartozzanak a tótok is a predikációkat megtartani, hogy így a tiszteletre méltó német és tót közönség, és városi lakosok között háboruság és rendetlenség ne támadjon, és egyik nemzetiség a másiknak elibe ne kerelkedjék. Dávid uram, a tót káplán pedig, a főünnepeket kivéve, nem szabad, hogy Csejovába hetenkint, hanem csak minden negyedik héten kimenjen Jövöre az egyházi szolgák szabják magukat a becsületes tanács rendeleteihez és határozataihoz, és az előirt egyházi rendtartást szorgalmasan kövessék, s annak engedelmeskedjenek.

Eredetije német nyelven, Besztercebánya levéltárában. Prof. 1570—1571. lapsz. nélkül.

X.

Az ugynevezett hét alsó-bánya város papságának, világi hatóságának és küldötteinek, Körmöcbányán, 1580. március 16—17-én tartott sinodusa határozatai.

Tanácskozási és tárgyalási jegyzőkönyve, és feljegyzése azoknak a határozatoknak, melyeket az 1580-ik esztendő március 16-án és 17-én Körmöcbánya városában megtartott zsinaton (synodo), vagyis gyűlésen két szabadkirályi bányaváros tisztelendő papsága, a most említett körmöcbányai városi bíró és tanács, valamint a többi hat város kiküldött urainak jelenlétében hoztak, úgy a mint következnek.

Először: a tisztelendő és tudós mester: Eberhardt Mátyás uram, Selmezbánya város plebánusa, mint az említett papság egyhangu szavazatával megválasztott senior, az alól névszerint is megnevezett egyházi szolgáknak és testvéreknek, valamint a hét város világi felsőbbségének, az ülésen együttes jelenlétében, a CXXXIII-ik zsolttár alapján, a testvéri szeretetről és egyetértésről, egy igen jeles erkölcsi beszédet tartott, a melyben barátságosan figyelmeztetett az alapigéből levonható tanulságokra, és hasznos eredményekre.

Ezt követőleg, előlépett Besztercebánya város predikátora: Melcer Gergely uram, és terjedelmes hosszú beszédének kíséretében kifejtvén, hogy mi az ő hitvallása, erélyes szavakban tiltakozik, és mentegeti magát az ellen, mintha ő a vallásos tanokban, tiltott módon, valamely ujtást célozna, és egyuttal a tisztelendő és tudós Fröhlich Tamás uramat, a besztercebányai ispotály rektorát, érzékenyen korholja és bepanaszolja.

Erre aztán a most említett Fröhlich Tamás adta szükségképpen a maga válaszát, és támaszkodva és hivatkozva az ecoemenikus zsinatokra, meg a mi tanítómestereinknek: Luther Mártonnak, Melancton Fülöpnek, Pomers doktornak és másoknak, le egész Eber Pál és Stöckel Lénártig az irataikra szintén megteszi a maga hitvallását, s egyszersmind tiltakozása mellett kijelenti, hogy közöttük minden veszekedésnek, és kellemetlenségnek Melcer Gergely uram az ok szerzője, (avagy, a miképp magát kifejezi, causa causarum), a ki predikációiban egy idő óta az ideomák communicationjáról (Jegyz: de communicatione idiomatum = Krisztus isteni és emberi sajátságainak, az urvacsora jegyek anyagának sajátságaival való egyesülése. Kolosvári.) egészen új, és szokatlan vitatkozásokat folytat, és Andreae Jakabnak a »Formula concordiae« című könyvét a

szószékből égis magasztalja, mintha annál felségesebb munka se került volna ki soha nyomtatás alól, és mindaz, a mi ezzel ellenkezik, kárhuzatos, és eretnokségtől szennyezett.

Mindezek felett még azt a merészséget is elkövette, hogy aláírásuk mellett, az egész zolyomi kerület papságát a most említett könyvnek a befogadására reábeszélni akarta; sőt még ezzel sincs elmondva minden, mert a predikációját hallgató szegény, együgyű embereket nemcsak felbosszantotta, hanem hitükben megzavarta. Mindezek végre is Fröhlich Tamás uramat, mint szintén besztercebányai rendes egyházi szolgát és praedicatorot arra indították, hogy Melcer Gergely uramnak köteleességszerűleg, nyilvánosan ellent mondjon.

Az egybegyűlt papság és mellette a tiszteletreméltó városok kiküldött urai, a besztercebányai két predikátornak ezt a hosszadalmas vitatkozását meghallgatván és megértvén és mind Melcer Gergely uramnak, mind Fröhlich Tamás uramnak kellőleg világosságba helyezett külön hitvallását komolyan egybe vetvén, miután úgy találták, hogy ők a hitben egyek és csakis a műkifejezésekben (Terminis) és a szokatlan műkifejezési szólamokban (Terminis phrasibus) térnek el egymástól, mindkettőjüknek meghagyják, hogy jövöre praedicationjukban az olyanféle fogalmi meghatározásoktól, mint a milyen az »ideomák«-nak a realis és verbalis communicatioja (de reali et verbali idiomatum communicatione, az az: a Krisztus isteni és emberi sajátságainak, és az urvacsora jegyek anyagának sajátságaival való eszményi és valóságos egyesülése) és Krisztusnak, mint valóságos istennek és embernek az ő öröktől fogva való isteni léténél és az időben történt emberi születésénél fogva őt megillető felségéről, a miképp ezt Luther a Dávid utolsó versének (valószínűleg vagy a XVI-ik, vagy pedig a XLV-ik zsoltt.) magyarázatánál írja, végképpen tartozkodjanak, hogy ez által hallgatóikat a bosszuságtól megkíméljék; egymással testvériesen éljenek és tanításaikban a mesterek irataihoz tartsák magukat.

Közli: Dr. Kolosvári Sándor.

(Folytatása következik.)

Különfélék.

— **Fölvívjuk az esperes urak szives figyelmét,** hogy a közelebbi egyházkerületi közgyűlés alkalmával ünnepelesen kibocsátandó ifju lelkészeket utasítsák, hogy okmányaikat haladéktalanul adják be az esperesi hivatalhoz, honnan legalább tíz nappal a közgyűlés előtt beküldendők az Igazgató-Tanácsához. Az okmányok a következők: az absolutorium (így neveztük régen); az egyház kérése; az egyházmegyei tanács ajánlata. Egyszersmind, figyelmeztessék az ifju lelkészeket, hogy felavatásuk után diplomájukat, és okmányaikat az egyházkerületi jegyzőtől átvenni sziveskedjenek.

— **Szabó Aladár ur beváltotta a minap** hangoztatott fenyegetését: hogy majd egyenesen hozzánk fogja intézni szavát, mert hát a »Pror. Közl.« ajánlotta a Renán műveit. Nem ijedtünk volt meg nagyon tulságosan e fenyegetéstől, hanem annál csakugyan többet vártunk, mint amennyit a »Hajnal« legutóbbi száma hozott. Idéz Renánból egy néhány mondatot, a melyek legélesebb kifejezései a destruktív iránynak s aztán ránk fogja, hogy ajánlásunkkal a református egyházat elárultuk. Ez ellen védekezni, azt hisszük, felesleges; valamint nem tartjuk szükségesnek azt sem, hogy igazoljuk, minő célzattal ajánltuk mi Renán nem a »futkározó evangyelistáknak«, hanem megállapodott gondolkozásu, és szilárd hitű papoknak. Ellenlábainkat megismerni, tán nem

arulás. Mi elolvastuk Renánt, még sokkal előbb Strauss Dávidot is, és sem csekélyke tudásunknak nem ártott, sem erős hitünkben meg nem ingatott. Ellenkezőleg. Meg aztán, a protestantizmus nem ismert eddig »Index librorum prohibitorum«-ot, és dacára Szabó Aladár urnak, nem fog ismerni ez után sem. Nem is ezekért írta ez az ur ezeket a lappáliákat, hanem azért, hogy nagyzóldó védelmébe vegye az ő »szermes fiát«, Kecskeméthy urat, ki a Szabó Aladár ur budapesti nagy gyárának fiók-üzletét vezeti itt nálunk, és a kinek sikerült is Kolozsvárnak jó hírnevét alászállítani a becskereki, békési, stb. nazárenusok niveau-jáig. Meg aztán, elvádol bennünket, hogy mi pört akarunk akasztani az ő t. barátja nyakába, hogy mi inkuizitorok vagyunk, stb. Dehogy is akarunk perelni; dehogy is vagyunk inkuizitorok! Legyen nyugodt Szabó Aladár ur. Az ő kedves-barátjának, Kecskeméthy urnak az ő »szüzességi együletével«, mely hasonló a szerzetesi »votum castitatis«-hoz, és a mely botrány a pedagógia ellen, holott kiskoru gyermekeknek, és kamaszoknak figyelmét kelti föl oly bűnre, melyet azok előtt elfedezni kellene jó izlésű, és tanult embernek, különösen egy magas rendű intézet tanárának: mondjuk, ennek az urnak sikerült, magát oly alaposan nevetségessé tenni, hogy ennél megszégyenítőbb ítélet még soha sem ért egy theol. professzori kathedrát. Valóban nem csodálkozunk, hogy Ferenci Gyula, tanár, a debreceni prot. lapban felsóhajt és tán csodálkozik is, hogy »dr. Kecskeméthy István ur még mindig a kolozsvári ev. reform. theologia tanára.« Mikor már ilyen hangok emelkednek a közelben, és távolban, magán beszélgetések között, és a nyilvánosság előtt is: Kecskeméthy urnak többé nincs szüksége általunk soha megindítani nem szándékolt perre, hanem önbíralatra, öntudatra, és a lelkiismeret szavára egy oly intézettel szemben, mely ez idők szerint egyetlen a magyar imperiumban, és a melynek jövődjét egy emberért compromittálni, nem szabad.

— **A juniusi kerületi közgyűlésen** erdélyi kollégiumainknál több tanári tanszék kerül betöltésre. Pályázó bizonyára lesz elegendő számmal. Örömmel jegyezzük föl, hogy a nagyenyedi kollégium tanszékeit 1400 frt törzsfizetéssel s 200 frt. ötödéves pótlékokkal hirdette ki, sőt a más intézetektől pályázó tanerőknek is tíz évre terjedőleg szolgálatukat az ötödéves pótlékba beszámítja. Dicséretre méltó eljárás, melyet jövőben többi intézeteink is bátran követhetnek a nélkül, hogy az egyes tanári testületek ugynevezett seniori rendjét és jogát megcsorbítanak. Szerencsés utnak találjuk arra, hogy intézeteink állandó tanszékeikre szakképzett, tapasztalt tanerőket és ne kezdő embereket kapjanak. Az általános panaszban, hogy egyetemeink bölcsészeti és természettudományi karai sem tudós irányban, sem gyakorlati pályára nem nevelnek, a tanár-választásnál tényleg csak az egyénnek multja lehet irányadónk. Adja Isten, hogy nálunk, a hol még eddig középiskolai tanszékek betöltésénél sem pártfogás, sem rangosztály nem szerepeltek, most is igaz protestáns lelkületű munkások nyerjenek elhivatást, mert intézeteinknek, ha volt valaha, ugy ma van odaadó, buzgó támogatókra szüksége.

— **A kolozsvári ref. kollégium tanári kara,** mint az erdélyi ref. tanárok általános özv.-árvai alapjának kezelő testülete, miután a zilahi kollégium tanári kara ez évben rendes értekezletet egybehívni nem kíván, a kerületi közgyűlést megelőző napra, június 9-ére, az erdélyi ref. tanárokat rendkívüli értekezletre meghívta. Az értekezlet tárgya az alap 1896. évi számadásainak megvizsgálásán kívül, az alap végleges felosztása lesz. Igaz ugyan, hogy az úgy a nagyenyedi tanár-karnak a felosztást ellenző felebbezése folytán, most még az Igazgató Tanács előtt és döntése alatt áll, de hihetőleg a kitűzött időre elintéztést nyer és véglegesen tárgyalható lesz. Reméljük, hogy a testvéri egyetértés, mely harmincnégy évvel ezelőtt hét kollégiumunknak, erdélyi magyarságunk e hét várának tanárait egy magasatos eszme megvalósításában összekapcsolta, az alap felosztása után is élni fog, sőt erősödik öröme minden pro-

testánsnak, de mindenek előtt javára egyetemes magyar tanügyünknek.

— **Meghívó.** A marosi egyházmegye küküllői köre f. évi május hó 24-én, d. e. 9 órán kezdődőleg, Makfalván fogja megtartani gyermek-istentisztelettel egybekötött papi értekezletét, melyre a tiszt. tagokat, és a t. érdeklődő közönséget tisztelettel meghívom. Tárgysorozat: A gyermek-istentiszteleten imát mond t. Nagy József, erdő-szentgyörgyi pap aa. Egyházi beszédet tart t. Kócsi Dániel, vajai pap aa. Értekezéseket tartanak: tiszt. Gönci István, Kócsi Dániel, Simon Imre és Biró Géza aai. Előfordulható indítványok, és más közérdekű tárgyak. Makfalván, 1897. május 12. **Benedek Dénes,** értekezlet elnök.

— **Dombi Lajos, gyulai paptársunk,** ki a szilágy-szolnoki egyházmegyében kezdette meg pályáját, egyházkerületi közgyűlésünknek is tagja volt, míg a tiszántúli egyházkerületbe át nem költözött: most egy kötet költeményt ad ki 10—12 iven; ára 1 frt. mely a kiadóhoz, Gyulára küldendő. A kik még gyönyörködni tudnak egy őszinte szív megnyilatkozásában, ha szinte verses formában jelentkezik is, azoknak ajánljuk e jóakaratu füzet megszerzését. A metafizika igen szép tudomány, sok okos ember is irt már e tekintetben sok okos könyvet, de a végén is, a mint nem lehet megélni csak ananászszal, nem lehet megélni csak metafizikával sem. Könnyebb lektura is szükséges olykor olykor.

— **Muzsnai Miklós, zilahi ev. ref. segédlelkész,** egy esketési beszédecskét adott ki, mely nála, vagy Seres Samu nyomdásznál megrendelhető 16 krajcárért. A tiszta jövedelem a Szeretetház javára fordítatik. Igen örvendetes, hogy az ifju nemzedék az irodalmi téren is kezdi próbálgatni szárnyait, hogy mer. Csak előre. E beszéd is figyelmet érdemel. Természetesen, hiányzik belőle a tapasztalás közvetlensége. De kárpotol érte az ifjuság ábrándozása, melege, szárnyalása. Már a cél érdekében is megérdemli a támogatást.

Hivatalos rész.

481—1897.

KÖRLEVELÉL,

valamennyi erdélyrészi ev. ref. egyházmegye utiszt. Espereséhez és a püspöki vizsgálat alatt álló egyházközségek tiszt. lelkészeihez.

A »Protestáns Közlöny« mult évi 17. számában »Az erdélyi evi ref. egyházkerület összes lelkészpásztoraihoz« c. körlevelemben lelképásztortársaimat a millennáris esztendő méltó megünneplésére és emlékének megörökítésére szólítottam volt föl. Ez utóbbit illetőleg körlevelem 2. pontja alatt elrendeltem, hogy istentisztelet után közvetlenül egyházi közgyűlések tartassanak, s ezeknek napirendjére két tárgy tűzessék ki: egyik az ezeréves emlékünnap jegyzőkönyvi megörökítése, a másik, intézkedés arra nézve, hogy a helyi viszonyok tekintetbe vételével, minő módon lehetne valamely maradó alkotással a nemzeti ünnepet örökre emlékeztetéssé tenni?

A folyó évi június hó 10 én megnyitandó egyházkerületi közgyűlés előtt püspöki jelentésben felóhajtom sorolni azon alkotásokat, a melyekkel egyes egyházközségek erejükhez képest az ezeréves ünnepet emlékeztetéssé tették, minélfogva felhívom az egyházmegyék nt. espereseit, és a püspöki vizsgálat alatt álló egyházközségek tiszt. lelkészeit, hogy legkésőbb június hó 3-ikáig jelentést tegyenek hozzá, melyben pontosan mutassák ki, hogy az egyházmegyék területén levő, és a püspöki vizsgálat alatt álló egyházközségek minő intézkedéseket tettek a maradó alkotások létrehozásában, és az intézkedéseket mennyiben hajtották végre?

Kolozsvártt, 1897. máj. 18.

Szász Domokos,
erdélyi ev. ref. püspök.

Felelős szerkesztő és kiadó: **Szász Gerő.**

Protestáns Közlöny

Az erdélyi egyházkerület hivatalos közlönye.

XXVII. Évfolyam.

Kolozsvártt, 1897. Május. 27.

21. szám.

MEGJELENIK MINDEN CSÜTÖRTÖKÖN EGY IVEN.

Előfizetési ára: Egy évre 6 forint, félévre 3 forint, negyed-
évre 1 forint 50 kr.

Szerkesztőségi iroda, hová a kéziratok és előfizetések bérmentve
küldendők: *Külmagyarutca 9. sz.*

Konzervatív belmisszió.

(Válasz a »Nyilatkozatra«.)

I.

Mielőtt a felvetett kérdésben, hogy: kell-e nekünk belmisszió, vagy nem, nyilatkoznám, nem tehetem, hogy szerény véleményemet is el ne mondjam. Nem azért, mert a kérdés sokkal fontosabb, mintsem abban egyszerű »igen«-nel, vagy »nem«-mel lehetne felelni. Míg ellenben a kérdésnek egy kissé tüzetesebb fölfejtése, megvitatása, gondolom, a nézeteket is tisztázni fogja. Nem akarom azonban igénytelen nézetemet senkire oktroyálni, sőt függetlenséget kívánok mindenkitől, mert csak ez által munkálhatjuk anyaszentegyházunk fölvirágzását.

Hogy a kérdés rövid historikumára térjek, alig öt-hat éve, hogy hazánkban a protestáns, illetve a ref. egyház kebelében a belmisszió gyakorlatilag is a maihoz hasonló formában megindult. Addig, úgy szólván, csak az a kevés lelkész gyakorolta ilyformán, a ki a külföldi egyetemeket meglátogatta, s ottan ezen iránynyal jobban megismerkedve, ismereteit itthon is érvényesíteni kívánta. De nem tévedek, ha azt állítom, hogy a papság nagy része, s éppen a mostani generáció, csak a theológián, ha jól emlékszem, az enciklopédiával kapcsolatosan hallott valamit a bel- és külmisszióról; de hogy azt gyakorlatilag hogy kell csinálni, soha sem mutatták, legalább nekünk nem. Egészen a legújabb időkig tehát, a belmisszió apostolai, organuma, irodalma egyáltalában nem volt.

No, hát most van. Már nemcsak a theológián tanítanak elméletileg a belmisszióról, hanem inkább az elméletet is az életből, a gyakorlatból ismerhetjük meg, annyira felkapták. Az a kérdés merül föl e tulbuzgóság láttára, hogy vajjon a belmisszióra most nagyobb szükség van-e, mint régebben volt? Vajjon, a kálvinista

egyház viszonyai, helyzete, annyira megváltozott-e, hogy most minden embernek okvetlenül fel kell csapni misszionáriusnak; és az a kérdés: vajjon, az-e az egyedüli helyes út, melyen ezek az urak haladnak? A történelem igazolja, hogy közöny, hitelenség minden korban volt; s azt is ki mondhatjuk, hogy minden korban lesz, míg a gyarlóság, a rosszra való hajlandóság fajunkhoz lesz köttetve. Hogy más tényre ne hivatkozzam, a laodiceabeli gyülekezetet hozom fel, melyet János, a szeretet apostola megfedd: »Tudom a te dolgaidat, hogy te sem hideg, sem hév nem vagy; vajha, hideg volnál, vagy hév.« (Ján. Jel. III. 15.) Kitészik ez idézetből, hogy a ker. egyházban már a Jézus korában uralkodott a közöny, s akadt akkor is, a ki azt megfeddje, a miképpen ma is akadnia kell. De, hogy a mai kor vallás-erkölcsileg rosszabb volna, mint a régebbiek, hogy ma nem találhatnánk a hívő, kegyes és áldozatkész életnek fénylő példáira, azt határozottan tagadom, s velem együtt tagadni fogják sokan, s állításunkat igazolja a való élet is.

Azt nem értem tehát, hogy mire való a belmisszió apostolainak ama tulságos jajveszékelése; mire való a társadalmi, egyházi életet olyan sötét színben festeni; és mindenek felett, nem értem, mire való az összes protestáns papság ellen olyan kemény vádakkal fellépni, hogy ez nem csinál semmit, hogy az alszik; hogy az, mint egyik főgondnokunk egy világi folyóiratban (»Erdélyi Gazda« 1897. 4. sz.) mondja, lethárgiában szenved; hogy »a magyar lelkészek nagy része a kura pasztorális terén követi el a legtöbb mulasztást«.

Az arcomba szökellik a vér, mikor e kemény vádakat olvasom; mintha csak Kolonics és a jezsuiták itélnének gályarabságra, erkölcsileg, olyan kemény vádak ezek. Ha igazak volnának, palástunkat kellene elvenni, mert, a vádak ér-

telmében, nem vagyunk gondozói a vallás-erkölcsi életnek, nem ápoljuk édes hazánk zengzetes magyar nyelvét, nem ostorozzuk a bünt, nem küzdünk a nép anyagi jóllétéért; egy szóval, nem csinálunk semmit, csupán ingyen élünk.

Álljunk szembe. Igazak ezek a vádak? Hát a történelem megbélyegezte valaha a kálvinista papságot, hogy az nem állott hivatása magaslatán? Hát olvastuk valahol, hogy áruló volt a haza, a nemzet ellen; hogy nem áldozta véréért, életét hitéért, anyaszentegyházáért? Vagy talán ma mások vagyunk? Én legalább úgy érzem, úgy hiszem, hogy nem. Nohát, miért gyanusítanak akkor bennünket ország-világ előtt? Hogy magukat igazaknak, jóknak tüntessék fel velünk szemben? Óh, ha úgy van, én is felkiáltok: bocsásd meg uram nekik, mert nem tudják, mit cselekesznek!

A kálvinista papság azért, mert a multakban dicsekvő, belmissziói folyóiratai, közlönyei nem voltak, tessék elhinni bárkinek, kötelességét mindig teljesítette. Szegénysége mellett is vallásának, egyházának mindig hű öre volt. Hiszen, ha egyházi évkönyveinket átlapozzuk, azt látjuk, hogy népességünk mindig szaporodott; templomaink, iskoláink még a romok helyébe is ujonnan épültek; az egyház oltárára is, kinek, mint adák az istenek, áldozataikat lerakták; a képét is itt-ott megváltották, s tán még az urvacsorával élők száma is szaporodott némileg. (Mindezeket szükség esetén statisztikailag is igazolni tudnám.)

Ama kemény vádakkal szemben, méltán hivatkozhatunk tehát arra, hogy ez is tán valamelyes belmisszió és kura pásztorális; hogy e tényekben van valami érdeme annak a gúnyolt, annak a lenézett kálvinista papságnak is, mely midőn egyik kezével anyaszentegyházáért küzdött, másikkal a megélhetés nehéz igáját tolta.

Most tehát azzal lépni föl ellenünk, hogy semmit sem teszünk, hogy kötelességeinket elhanyagoljuk: egy kissé kemény vádak, melyeket nemcsak önérzettel kell visszautasítanunk, hanem a vádlókat és az egész közvéleményt meg kell győznünk az igazságról, s anyaszentegyházunk eddigi erős fundamentumát nem hogy aláásnunk, de még erősebbé tennünk.

Szó sincs tehát arról, hogy a kálvinista papság úgy a multban, mint a jelenben pozitív és negatív ne lett volna a belmisszió harcosa, s hogy egyháza, vallása érdekében mindent meg ne tett volna. Csakhogy az a belmisszió igazi

belmisszió volt, míg a mostani külmisszióvá változott, az egyház kebelében is.

Miben is állott csak a mi belmissziónk? Abban, hogy erős, vagy mint mondani szokták, vastag nyaku kálvinistákat képezzünk; hogy hiveink egyházunknak élő kövei legyenek; hogy szívükbe nemességet, elméjükbe felvilágosodást csepegtessünk; hogy megtanítsuk őket arra, hogy egy a szükséges dolog, és ez: az istennek félelme, ugyanazért, az ő szent házat buzgó áhitattal kell látogatni; hitünket az uri szent vacsorában meg kell pecsételni; s az életben felebarátainkon segítenünk kell. Egy szóval, a mi belmissziónk is oda irányult, hogy a vallás-erkölcsi életet megerősítsük, a ránk bízott nyáját megtartsuk, s az a nyáj legyen jó kálvinista és jó hazafi.

S minő eszközökkel, minő módon szolgáltuk e szent célt? Elsőbben is prédikáltuk az igét alkalmas és alkalmatlan időben; gondoskodtunk, hogy iskoláinkban a vallás-tanítás a maga módja és rendje szerint folyjon, legtöbbször éppen magunk tanítottuk azt; előkészítettük a serdülő ifjúságot a konfirmációra; temettünk, kereszteltünk és eskettünk; itt és ott magunk is megjelentünk egyik keresztelőben, vagy lakodalomban, s együtt vigadtunk hiveinkkel; majd ismét a viszálykodó házasségeket békitettük ki; a paráznákat fedettük meg szigorúan, hogy az ekkleziában mindenek ékesen és szép rendben legyenek; mikor a mezőn jártunk, hogy kánonikánk termését megnézzük, találkoztunk egyik-másik hívünkkel, kit a templomban ritkán látunk, s közben megmondtuk neki: ritkán látjuk egymást, szomszéd; mért nem jár a templomba? És így tovább.

Valami ilyesforma volt a mi belmissziónk; egy zajtalan, csendes munka, de a melynek áldása, hatása el nem maradt. Hiveink soha sem fenyegettek azzal, hogy kilépnek az egyházból, hogy baptisták, vagy éppen felekezetenküliek lesznek.

Tulajdonképpen, a mennyire én a helyzetet ismerem és a viszonyokat mérlegelni tudom, ha most nagyobb szükség van belmisszióra, mint csak ezelőtt pár évtizeddel is volt, annak oka nem abban rejlik, mert a nép rosabb, erkölctelenebb lett, hanem abban, mert a viszonyok gyökeresen megváltoztak; új ég és új föld lett, s ebben az új világban csak a kálvinista egyház, annak intézményei, szokásai maradtak a

régiek melyek pedig nem illenek belé az újidők alkotásaiba. E régi intézmények pedig a kepe-rendszer, az egyházi rovat, azoknak felhajtása, a papi fizetések rendezetlensége, az egyházi terheknek a hivek által való aránytalan viselése; a papságnak a néptől való függési viszonya, stb.

Ezeket a dolgokat belmisszióval eligazítani, nem lehet; itt gyökeres orvoslásra van szükség. A belmisszió ama nagy mérvű terheket, melyeket hiveink hordoznak, meg nem szünteti, vállaikról le nem veszi. Tévednek tehát a belmisszió hivei, vagy nem ismerik eléggé a helyzetet, mikor arra akarnak vállalkozni, hogy emez állapotokat a belmisszióval megorvosolják. Annyi belmisszió, annyi kura pasztorális, mennyit eddig a papság jó lelkiismerettel végzett, úgy vélem, most is tökéletesen elég volna a vallás-erkölcsi bajok szánálására; ezt a belmissziót nevezhetjük konzervatív belmissziónak, szemben a mostani divatos áramlattal, mely, hogy nem épít, hanem rombol, gyöngíti az egyház erősségét, azt a következő cikkben igyekszem kimutatni.

Vajda Ferenc.

Az egyházkerületi özvegy-árva gyámintézet jogi természete.

(Néhány megjegyzés a Szóts-Bartók-féle véleményre.)

Ellenezni mindent, a mi nem tőlünk ered, sőt megtagadni saját nézetünket is, ha azt a hatalom magáévá teszi: jól ismert ellenzéki elv, melynek védelmezésére háládatos eszközként kínálkozik a hangulatkeltés, hogy ne mondjuk, siránkozás.

Ez elvet látjuk következetesen keresztülvive a vajda-hunyadi egyházmegye véleményeként nyilvánosságra bocsátott röpiratban, melyet lealcázása óta közönségesen Szóts-Bartók-féle javaslatként szoktak említeni.

És a hangulatkeltés művészetében is otthonosak a véleményezők.

Ugyan, kire volna hatástalan »a szegénységgel küzdő özvegy papnék szívében támadt mély megdöbbenés és keserűség«, vagy, kit ne győzne meg »a lapok hasábjain világot látott bírálatok tekintélyesebb részében ellenállhatatlan erővel és tiszteletreméltó őszinteséggel megnyilatkozott« protestáció, mely szerint az Ig.-Tanács javaslata: »nem is jogos, nem is helyes, a lelkész kar jogát és érdekeit egyiránt sértő«.

De ne kezdjük oly magas hangon, atyánkfiai! Mert tulajdonképpen miről is van szó? Elmondjuk, ha szivesek lesznek, meghallgatni.

A megelőző évek egyik közgyűlésén föláll Nagy Domokos aa. és közvetlen egyszerűséggel, de szívből fakadó óhajattal előterjeszti indítványát, hogy állítsák föl az erdélyi papi árvák számára egy Szeretetház.

A közgyűlés egyhangulag helyesli a fölvetett esz-

mét, s határozott utasítást ad az Ig.-Tanácsnak, hogy keressen utat-módot az életre való eszme megtestesítéséhez.

Es az Ig.-Tanács gondolkozott és dolgozott. Fáradhatatlan elnöke felkutatott, és a létesítendő intézmény javára értékesített minden segély-forrást; meghálálhatatlan buzgósággal és kitartással szerezte meg a sorsjátéki koncessziót, nyerte meg az egyetemes konvent hozzájárulását, s midőn a megalapítás küszöbén, az intézmény jövőjének minden oldalról való biztosítása, és fejlődési alapjainak lerakása céljából, nem is saját kezdeményezése, hanem az egyházmegyék példája alapján, az özvegy-árva alap fölszabaduló jövedelmeinek e célra való rendelkezését javasolja: a téves fölfogáson alapuló röpirat hatása folytán, nem remélt ellenzésre tálál.

A Szóts-Bartók-féle javaslat ugyanis, mely nagyon is szóvá tehető módon, egyik vezér-egyházmegyénk indítványa képpen terjesztetett szét az összes érdekelték között, kétségtelenül tetszetős formában, de határozottan téves alapokon világítja meg az egyházkerületi özvegy-árva gyámalap kérdését, s mert apokrif volt a csak később vált köztudomásúvá, az egyházmegyék nagy része által, gondolom, már csak azért is elfogadtatott, mert egyik egyházkerületi főhivatalnoknak, a generális direktornak nevét látták aláírva.

Téves alapon áll pedig a szóban forgó javaslat azért, mert az egyházkerületi gyámintézetet egy közönséges betéti-, vagy részvénytársaságnak véli, mely a részvényesek közös jogainak és kötelességeinek megszabása mellett, a társaság vagyonának tulajdonjogát is a részvényesekre ruházza.

Ebből a hibás fölfogásból keletkeztek azután az intézet föntartása mellett fölhozott összes indokok, melyek különben sok változatban, tulajdonképpen csakis azt hangoztatják, hogy a papok évi részvény-dijakkal járultak hozzá az intézet alapjainak létrehozásához, tehát semmiféle hatalomnak sem áll jogában azt más célokra fordítani.

De lássuk csak közelebről ezeket az indokokat.

Mindjárt az intézet címéből (>Az erd. ev. ref. egyh. ker. lelkészek és lelkész özvegy-árva gyámintézete<) elvitathatatlan tulajdonjogot vindikált a »vélemény« a lelkészek részére az alap vagyonához; pedig hát a véleményező urak igen jól tudják maguk is, hogy az intézetek címei nem a tulajdonjog kitüntetésére, hanem csak az intézmény céljainak jelzésére vonatkoznak s a mennyiben a szóban forgó hosszabb címben a tulajdonjogra vonatkozólag is utalást keresnénk: azt bizonyára nem a lelkészek javára, hanem az egyházkerület részére találtnok fentartottnak. Vajjon, eszébe jutna-e a véleményezőknak »Az erdélyi ev. ref. egyh. ker. theol. fakultása«, vagy »Az erd. ev. ref. egyházkerület papi árváinak Szeretetháza« címeiből a theologusok, avagy a papi árvák részére magánjogokat vindikálni?

Meg nem állhat a »vélemény« amaz állítása sem, hogy a tulajdonjog kérdése már a közgyűlés azon intézkedésével is a lelkészek javára volna eldöntve, mely szerint az alap kezelésével a püspöki szék bízott meg. E tény, köztudomás szerint, abban leli indokát, hogy a

traktusbeli özvegyeket közelebből ismerő esperesek közvetlenül befolyhassanak a segélyosztásba s így az alap jövedelmének igazságos és méltányos kiosztása biztosítva legyen, de az alap kezelését tulajdonjogainál fogva a kerület magának tartotta fenn.

Végül, legnagyobb tévedésnek az egyházkerületi gyámintézet részvénytársasági jellegének merev vitatását s az ebből levont konzekvenciákat tartjuk, mert hát a legemibb jogfölfogás szerint is, azonnal szembetűnik annak közalapi jellege.

Keletkezik a generális-kasszából, tehát az egyházkerület egyetemének tulajdonát képező közalaptól; gyorszik az egyházkerület által időnkint erre destinált összegekből, (énekes-könyv jövedelmének hányadai; garasos pénztár kamatai; biztosító-társasági jutalék, szóval, mind az egyházkerület közalapjaiból és jövedelmeiből), kegyes alapítványokból és végül, az egyházkerület autonóm testülete által az összes egyházközségekre és papokra kivetett adóból, valamint a házassági válóperek feleire és az esketett párokra kirovott illetékekből.

Tehát, nem részvény-dijakról, vagy tagdíj-illetékekről van itt szó, hanem adóról és illetékről, a mi pedig lényegesen különbözik az előbbiektől. Tagdíjakat szed a részvény-társaság, vagy szövetség a kitűzött közös cél munkálhatása céljából, föltétlenül oly kötelezettséggel, hogy a megszerzendő előnyökben és vagyonban az összes tagok részesülhessenek, s ahhoz elvitázhatatlan tulajdonjoggal birjanak; de adót vet ki az állam, vagy más adókvetésre jogosított testület magának az egész intézménynek fentartatása és a rendkívül sokféle szükségletek kielégítése végett, valamint illetékeket szed, bizonyos állami megbízásból teljesített hivatalnoki funkciók alkalmából, ugyancsak az említett célokra. És így tett egyházkerületünk is. Autonóm hatáskörében létesített egy közalapot a papi özvegyek segélyezésére s rendelkezésére bocsátotta annak a lehető vagyont, valamint adókvétési jogával is élt a cél sikeresebb és gyorsabb megvalósíthatása érdekében.

Vajjon, mit szólna a közvélemény ahhoz, ha egyik adózó állampolgár, a bár speciális címen kivetett, de arra a célra egészben fel nem használt adó-maradványból, mondjuk, a közutak főtartására rendelt alap évi fölöslegéből, befizetett utadója arányában, részt követelne, vagy pláne e fölösleghez oly követeléseket fűzne, hogy azt az állam más célokra föl ne használhassa.

Nem létezhetik a világon oly fölfogás, mely a jogos alapon kivetett és beszédett adó és illeték fizetését magánjogok szerzésére alkalmas cselekvénynek tekintené s a közhatalom által e címen bevett összegekhez tulajdonjogot formálhatna. Az államhatalom legsarkalatosabb jogai volnának az ily fölfogás által megtámadva, valamint egyházkerületünk közgyűlésének soha kétségbe nem vont önrendelkezési joga van a »vélemény«-ben lefektetett elvek által kérdésessé téve, és az egyházkerület, vagy kollégiumok és egyházak összes közalapjaira vonatkozólag van oly veszélyes magánjogi elv felállítva, meynél fogva azok bármikor megtámadhatók és a hozzájárult egyesek között szétoszthatók volnának.

Kétségtelen, azonban, hogy közjogi szempontból maguknak az adózóknak is van bizonyos joguk az adó-

ból befolyó jövedelmek fölhasználása tekintetében, de e jog csak annyira terjed, hogy azok tényleg közcélokra fordíttassanak. Így az egyházkerület intéző közegeitől is jogosan megkövetelhető, hogy a közalapok, tehát az egyházkerület egyetemének tulajdonát képező, s határozott célra rendelt vagyonszösszeségek jövedelme általában közcélra, s ha az egyes esetekben kitűzött speciális cél elérve van: lehetőleg rokon-célokra használhassanak föl; de ily alapon nincs értelme a »vélemény« tiltakozásának, mert az Ig.-Tanács nem akar egyebet, mint éppen egy más oldalról kellőleg fedezett szükségletre rendelt közjövödelemnek a legszorosabb értelemben vett rokon-célra való fölhasználását.

Hiszen, elismerjük magunk részéről is, hogy az egyetemes gyámalap évi 250 frt. és családonként 2—2 árváért számítva, évi 350 frt. segélye, nem oly magas összeg, melynél kedvezőbb ellátást várnunk ne lehetne, de viszont elvitázhatatlan, hogy a szóban forgó, épp oly magas rendű és sürgős kielégítést váró érdek előnyére e mellett már könnyen lemondhatunk, a jövedelmi források tekintélyesebb részének eleste miatt, továbbra úgy sem emelkedő, sőt az özvegyek számának szaporodtával bizonyára csökkenő évi húsz frt. segélyről, annál is inkább, mert azok részére, kik az egyetemes gyámalap áldásaiban még nem részesülhetnek, érintetlenül főtartatik az addigi segélyezés.

Az egyházmegyék megszüntették özvegy-árvai gyámalapjaikat, vagyonuk egy részét a jelenleg szolgálatban álló lelkészek országos gyámintézeti járulékaik fedezésére, tehát, még csak nem is közcélra, hanem egyéni terhek könnyítésére, fordították. Az egyházkerületi tanári özvegy-árva alap egészen felosztott az állami nyug- és gyámintézet felállításával és a szerzett jogok, tehát a jelenlegi özvegyek ellátásának biztosítása mellett, a kollégiumok vagyonához fog az alap csatoltni, tehát csak maga az egyházkerület ne volna jogosítva egyik közalapja fölött, a változott helyzetnek megfelelően intézkedni?

Éppen így határozott vajda-hunyadi egyházmegyénk is, az egyházmegyei gyámalapot zárt intézetté tevén, s a már igényt szerzett özvegyek jogainak biztosítása után fönmaradó tőkéjét a jelenleg élő papok országos gyámintézeti járulékaik fedezésére, tehát egy sokkal távolabbi célra fordítván. Ugy tudjuk, hogy az ismertetett határozat alapját képező javaslat egyik szerzője éppen Szóts Sándor ur volt, de már arról nincs tudomásunk, hogy dr. Bartók György ur azzal szemben ellenvéleményt jelentett volna be.

Végül, még a »vélemény«-nek csak arra a passzusára kívánunk rövid megjegyzést tenni, mely ugyan nem kifejezetten, de mellékesen arra is gondol, hogy az egyházkerületi gyámalap nyugdíjintézeté alakíttassék át. Teljesen elfogadnók ez álláspontot, ha tőle sikert remélni lehetne, de éppen gyámalapunk erőtelensége bizonyítja, hogy 500 pap részére nyugdíjintézetet alapítani: egyházkerületünk erejét messze túlhaladja. Örülnünk kell, hogy a zsinat ez eszmét magáévá tette s létesítésére nézve kilátást nyújtott. Azt hisszük, hogy senki sem melengette inkább szíven a nyugdíjintézet sorsát sem, mint éppen a mi főpásztorunk, ki a gyámintézet meg-

alkotása rendjén is kemény harcokat vivott meg mellette, de, sajnos, még nincs eléggé megérve az eszme s különösen vagyoni erőnk oly parányi, hogy türelemmel kell várunk e nagy feladat megoldása tekintetében az idők teljességét.

Nem késünk tehát bevallani, hogy a kérdés ilyen fölfogása mellett, az Ig.-Tanácsnak főt. püspök aa. javaslatára alapján készült tervezetét egészen célszerűnek, üdvösnek, s a »vélemény«-ben hangoztatott elvek dacára is, jogosultnak tartjuk, s reméljük is a főt. egyházkerületi közgyűléstől, hogy annak idején, e javaslat elfogadásával az alapítás küszöbén álló Szeretetház nagyra fejlődésének biztos alapjait le fogja rakni.

Dr. Kádár János.

Tanügy.

A vallás-erkölcsi és hazafias nevelésről.

(Felolvasott az országos középiskolai tanár-egyesület ujonnan alakult sz.-udvarhelyi körének 1897. ápr. 1-én tartott első gyűlésén.)

Midőn a közös elhivatás, és az egy téren munkálás testvéri érzete által áthatva, s megértve korunk intő szövegét is, városunk s talán a vidék tanárainak egyesülése immár a megvalósulás stádiumába jutott: örömmel ragadom meg az alkalmat, hogy szeretettel köszöntsem, és őszinte kénszorítással üdvözljem a tisztelt kartársakat egyen-egyen, és jó szándéku munkánkra istennek áldását kérem.

Kerületi körünk működését, az országos középiskolai tanáregyesület égisze alatt, kedvező auspiciumokkal kezdte meg, és így remélni lehet, hogy jó vég fogja kötni munkánk koszorúját.

Tisztelt pályatársak! Minden kornak, és minden nemzetnek voltak, vannak és lesznek bizonyos propagált eszméi, a melyeknek megvalósításáért a legjobbak, legnemesebbek szoktak lelkiesedni, és versenyre kelni. Volt idő, midőn leginkább a vallás ügyét karolták fel nem csak egyesek. hanem a felekezetek, sőt a nemzetek, és az egész társadalom is.

És manapság is a magyar nemzet három színű zászlójának legtündöklőbb jelszavai a lelkiismeretbeli és az alkotmányos szabadság, és nemzeti függetlenség, melynek megszerzése s biztosítása végett olykor kemény tusára kelnek legjobbjaink.

De, nekem úgy tetszik, hogy most nem csak az a jelszó: »nemzeti függetlenség, vallás-erkölcsi és lelkiismeretbeli szabadság, alkotmányos szabad államban«, hanem e mellett ott van még egy másik is, és ez a vallás-erkölcsi alapon nyugvó nemzeti nevelés-oktatás magasztos jelszava.

Rég meg van írva, hogy »elvéssz a nép, a mely tudomány nélkül való«, és ma már nem is tagadja senki, hogy korunk egyik legnagyobb hatalmassága: a tudomány. Ám, de nemzeti óda-költőnk szerint: »minden ország támasza, talpköve a tiszta erkölcs, mely ha megvesz, Róma ledől s rabigába görnyed.«

És ez igaz, mert úgy az egyesek, és a társadalom, valamint a nemzetek, és az államok emelkedése, vagy hanyatlása azoknak vallás-erkölcsi életétől, és tudományos műveltségétől függ. Ezért van az, hogy nem csak egyesek, és családok, hanem a vallásfelekezetek, nem-

zetiségek, és a legműveltebb államok is elsőrendű, és legmagasabb elhivatásuknak tekintik a nevelés-oktatás ügyének fölkarolását, előmozdítását.

És e tekintetben már ez előtt évszázakkal megtörték az utat, és magasztos példaadással jartak előttünk éppen itt, az erdélyi részekben is, áldott emlékü dicső nemzeti fejedelmeink és főuraink, kik az igazi vallásosság, és a tudomány elválaszthatatlan kapcsolatát nem csak szóval hirdették, hanem kiknek azt fentartani s minél szilárdabbá tenni, legnemesebb törekvésük volt.

Igy keletkeztek aztán mindenütt az egyház mellett és azzal szerves kapcsolatban az alsó, közép és felsőbb iskolák, és azok a kor kivánalmái szerint fejedelmi bőkezűséggel dotáltattak.

És mi is, itt a szép székely föld e vidékén működő tanárok, éppen azért óhajtunk egyesülni, hogy a dicső elődök, vagy a magyar állam által alapított, és eddig fentartott s gyarapított iskolák magasrendű érdekeit, előmenetelét szívünken hordozva, ha már pénzzel, vagyonnal segíteni nem tudjuk, mert aranyunk és ezüstünk nincsen; de legalább szellem által támogassuk, tanácsot tartván koronkint a nevelés, és oktatás ügyének azon kérdései fölött, melyek napirenden vannak, és a melyeknek helyes megoldásától, elintézésétől függ ezen iskoláknak, a magyar nemzet ezen évszázak viharaival diadalmasan megküzdött erős várainak, védő bástyáinak, világító őrtornyainak jövőbeli nagysága és fölvirágzása.

És a nevelés szent ügye többé nem is csupán a szakférfiak dolga, hanem a családot, egyházaink és hazánk minden hű fiát, és az egész társadalmat egyiránt érdekel.

Az pedig egészen természetese, hogy mint mindenütt, úgy a nevelés, és oktatás terén is folytonos élet, tevékenység, fejlődés és változás mutatkozik, és éppen azért kell gyakrabban érintkezni, eszméket cserélni, hogy így »mindeneket megvizsgálván, a mi jó, azt megtartsuk«, kövessük, és ez által lépést tartsunk a haladó kornal.

Tisztelt kartársak! Hanyatló századunk utolsó negyede, általában véve, nem csak a magyar nemzet életének, és művelődésének történetében mutat fel korszakos alkotásokat, hanem az iskolák fejlődésére nézve is kitörülhetetlen betűkkel lesz följegyezve, s az elmúlt millennárius évben a közoktatási csarnok is maradandó alkotásokat mutatott be a művelt világnak, és ha a 17. század hazánkban az alapítás, úgy századunk utolsó negyede méltán tekinthető, az iskolákra nézve is, a megújulás korszakának, midőn a már megkezdődött új ezredév számára megifjodott, s új intézeteinkben az új idők új emberei vetették munkára kezeiket.

Azonban, előre haladott modern korunk ifju s megtisztult ábrázatán is, hol joggal, hol jogtalanul, föl szoktak fedezni egy-egy sötét pontot. Ilyen sötét pont, némelyek szerint, a vallás iránt való közönyösség, és ezzel együtt az erkölcsi élet hanyatlása. És valljuk meg, hogy ezt a bélyeget nem is mindig ok nélkül sűtik rá korunkra.

Hiszzen, nem mondom én, hogy századunk fölvilágosodás felé törekvő szelleme éppen a vallástalanság terjedésének volna melegágya; de tagadhatatlan, hogy vannak olyan századvégi divatos gavallérok, modern

stréberek, sőt lehetnek talán még a szó rideg értelmében vett tudósok is, kik a nemesebb vallás-erkölcsi érzés hiányába helyezik az előkelőséget, és a fölvilágosodást, kik előtt a finom társalgási módor többet ér a jellemzilárdságnál, a becsületézésnél, és azt tartják legnagyobb életfilozófusnak, ki saját énjét szereti legjobban s éppen azért minden tettének rugója a kapzsi haszonlesés; szerintük aztán az a legderekabb ember, a ki legjobb üzletet csinál, és legkényelmesebben tud élni.

Az ilyen világba termelt emberek előtt minden eszményi és magasabb erkölcsi életelv csak lomtárba való, és csömörletes, elavult frazis.

Mínthogy pedig manapság, a politikai élet módjára, és mintájára mindenütt bűn-bakot keresnek: korunk némely fiainak ilyen gondolkozásmódjáért, vagy olykor az erkölcsi élet hanyatlásáért, mondjuk, a vallástalanság terjedéséért is a legtöbben a legkényelmesebb dolognak tartják, az iskolai nevelést vonni felelősségre, és hibáztatják a tanárt s a tanítás egész rendszerét.

Pedig a mai rangfokozatos világban, a különben sem nagyon rózsás tanári pályának éppen ezek az alaptalanul oda dobott vádak, és méltatlan hibáztatások szoktak legszúrósabb tövisei lenni. Bod Károly.

(Vége következik.)

Igazgató-Tanácsunk üléséből.

Kolozsvár, 1897. május 19.

Elnökölt: főtiszt. Szász Domokos, püspök aa. Jelen voltak: Simó Lajos, egyházkerületi főgondnok, Bartha Lajos, gen. direktor, Szász Dénes, dr. Vályi Gábor, Parádi Kálmán, Deésy Gyula, Kenessey Béla, Gyarmathy Miklós, ig. tanácsosok, Márkus János, titkár, dr. Deák Albert, ügyvéd, Maksay János, számvevő, Deák József, pénztárnok, és dr. Kádár János, s.-titkár.

Az ülés megnyitása, és az időközben elnököleg elintéztett ügydarabokban tett intézkedések jóváhagyó tunomásul vétele után, főtiszt. püspök aa. terjesztette elő kimerítő szóbeli jelentését amaz előkészítő munkálatookról, melyeket a Szeretetház, és szegény theologusok segélyezésére rendelt sorsjáték ügyében eddigelő végzett.

Mindenekelőtt, jelzi püspök aa. hogy a koncesszió megnyerése után, kötelességének ismerte a sorsjátéktervezetet szakértő egyénnel elkészíttetni s a miniszteriumhoz bemutatni, mely is ott elfogadásra talált, s így a műveletnek ez évben leendő végrehajtása engedélyeztetett.

A jóváhagyott tervezet szerint 500,000 drb. 1 firtos sorsjegy fog az említett jótékony célokra kibocsáttatni s a jövő év február, és március havában tartandó két rendbeli huzás összes nyereménytárgyainak értéke 80,000 firtban van megállapítva.

Lépéseket tett főtiszt. püspök aa. a kereskedelmi miniszter urnál az iránt is, hogy a sorsjegyek szétküldésére nézve portómentességben részesüljön kerületünk, de az e tekintetben fennálló megszorításokra tekintettel, csak annyi kedvezményt nyertünk, hogy 5000 drb. 5 kros bélyegjegy bocsáttatott ingyen rendelkezésünkre, és megígértetett, hogy a szétküldött, de el nem fogadott sorsjegyek portókölsége egyházkerületünknek meg fog téríttetni.

Jelzi továbbá főtiszt. püspök aa. hogy ajánlatokat kért és kapott több budapesti pénzüintézettől a sorsjáték-engedély átvétele tárgyában, de ezen ajánlatok, a pénzpiac jelenlegi nyomott helyzetére való tekintettel, oly kedvezőtlenek, hogy indítatva érzi magát, a sorsjátéknak keblbi keresztülvitelét javasolni, remélve, hogy ez uton tekintélyes nyereség lesz a szóban forgó jótékonycélokra biztosítható. Ennélfogva, előkészítette a keblbi végrehajtásra szükséges lépéseket is, a mennyiben a nyomtatványok elkészítésére nézve kilenc budapesti nyomdától, és a nyereménytárgyak szállítására nézve hét elsőrendű budapesti ékszerész-cégtől vett be ajánlatot, melyek közül, szakértők véleményének meghallgatása után, a Légrádi-testvérek nyomdai ajánlatát, és Löw Sándor, ékszerész-gyárosnak a nyereménytárgyak szállítására vonatkozó, igen kedvező ajánlatát javasolja elfogadásra, melyeknek alapul vétele mellett a sorsjátéki művelet egész költségvetése akkint alakul, hogy 72,000 drb. sorsjegy eladásából az összes szükséglet fedeztetik, míg az ezen felül eladandó összes sorsjegyek ára a vállalat tiszta nyereségét fogja képezni.

Mínthogy végül az ügylet lebonyolítására egész irodát kell szervezni: gondosan utána járt főtiszt. püspök aa. az erre alkalmas, és képes személyeknek is, és ez alapon Zákó Sándort irodavezetőül, és Müller Józsefet könyvelőül, fölvetetni ajánlja, kik a szükséghez képest fölveendő díjnokokkal fogják végezni az egész műveletet.

Igazgató-Tanácsunk főt. püspök aa. javaslatát tudomásul vette és elfogadta, mély köszönetet mondván az ügy előkészítésével járó fáradozásaiért, és annak értelmében határozatilag kimondotta, hogy a sorsjáték keblbi keresztülvitelére szükséges irodát szervezi, annak élére Zákó Sandor budapesti lakost, havi 150 firt. és Müller József budapesti lakost, havi 75 firt fizetés és a sorsjáték tiszta nyereményéből kettőjük között $\frac{2}{3}$ és $\frac{1}{3}$ arányban megoszló 5%-nyi jutalék kilátásba helyezése mellett fölveszi; a nyomtatványok szállítására nézve a Légrádi-testvéreknek s az értéktárgyak szállítására nézve Löw Sándornak ajánlatát elfogadja s útasítja a sorsjáték rendezésével megbizott bizottságot, hogy nevezettekkel a szerződést kösse meg. Egyuttal köszönetet mondott Ig. Tanácsunk főt. püspök aának ama szivességéért, hogy a sorsjegy-iroda részére a Biasini-szállodában két szobát bocsáttott rendelkezésére, nemkülönben Szathmáry Elek, kolozsvári ékszerész aának ama szivességéért, hogy az ékszerészek ajánlatait felülvizsgálni s az egész sorsjátéki művelet idejére szolgálatait, mint szakértő fölajánlani kegyeskedett.

(Vége következik.)

r. s.

TÁRCA.

Egyháztörténelmi adalékok.

(Folytatás.)

Hogy ennek a meghagyásnak mind ketten engedelmeskedni fognak, azt a testvéreknek, és a tiszteletre méltó városok összes küldötteinak nyujtott kézadás mellett, nem csak szóval megígérték, hanem magukat saját kezű írásukkal (a mely örök emlékezetnek okáért megörzendő) köte-

lezték is, oly hozzáadással, hogy ha közülök egyik, vagy a másik az egyházban újból viszálykodást, és egyenetlenséget támasztana, ezért rendes felsőbbbségétől komoly büntetését vegye; tovább folytatás esetén pedig egyházi szolgálatától fosztassék meg.

Erre Eberhardt Mátyás mester, mint az ez idő szerint való szenior uram, mind a mellett is, hogy a fent említett Frölich Tamás, az isten ígéjére alapított saját hitéről eléggé világos, és tiszta vallomást tett, nem minden ok nélkül még is indítatva érezte magát arra, hogy a Krisztusra célozva, a többször említett Frölich uramhoz, egyebek között, kérdést intézzen az iránt, hogy a Máté 28 ik részének eme kifejezésében: »data est mihi omnis potestas in coelo et in terra« (teljes hatalom adott nekem mennyen és földön. Máté XXVIII. 18.) minő hatalom értendő?

Eme kérdésre Frölich Tamás, a nyilvános és alattomos sacramentariusok (így nevezték a kálvinistákat.) tévelygéseinek cáfolatára nyíltan kijelentette, hogy az alatt nem egyebet, mint azt az öröktől fogva való hatalmat lehet és kell érteni, a melyet Krisztus az ő megaláztatásának (értsd: földre alászállásának.) idején istentől, az ő mennyi atyjától vett és nyert, a midőn Máriának a szüziestiszta testében a szentlélek-istennek megárnnyékolása következtében szeplőtlenül emberi alakot öltött; nem mint istennek fia, mert mint ilyennek a hatalma az atyáéval, meg a szentlélekével együtt öröktől fogva való, hanem mint Máriának a fia, azaz: mint igazi ember, hogy egy személyben, és önmagában külön választhatlanul, egy Krisztus legyen és maradjon mind örökkön örökké!

Eme kijelentésre aztán, ugy a tiszteletre méltó papság is, egyértelműleg megnyugodott.

Mínthogy pedig a tiszteletre méltó hét bányavárosnak megvan a maga helyesen, és jó szerkesztésben megirt hitvallása és egyházi tana, a melyhez oly sok éven, mind ez ideig álhatalatosan ragaszkodtak, és a melyet annak idején első Ferdinánd és második Miksa császároknak, meg a néhai boldog emlékü Oláh Miklós esztergomi érseknek is bemutatnak, és mínthogy az említett császároktól komoly intést is nyertek arra nézve, hogy a mellett megmaradjanak, ennél fogva elhatározták, és eme bányavárosok összes egyházi szolgálóinak kötelességüké tették, hogy kizárólag ezt a hitvallást kövessék, és az Andreae Jakab előbb említett könyvének, a már jelzett hivatal vesztés büntetése alatt alá ne írjanak.

Ezt követőleg az említett bányavárosok tiszteletre méltó küldöttei, és egyházi szolgálói az 1558. évi, meg az 1559. 1560. és 1577. évi hitvallásokat egybevetvén, felujtván és értelmezvén, nyilvánosan felolvasták, és az egybegyűlt papsággal együttesen némely, különösen az egyházi szertartásokra vonatkozó hitcikkelyeket barátságos megbeszélés tárgyává tettek, és egyhangu megállapodásra jutottak.

Nevezetesen, hogy a hét bányaváros prédikátorai, és egyházi szolgálói az önbevallást, vagy is a fülbegyónást, az abból eredő többféle lelki haszonért, ezutánra mindenik egyházban szorgalmasan megtartsák, és az általános gyónatással fölhagyjanak.

Ezzel kapcsolatban, a besztercebányai egyházi szolgálóknak azt a kifogását, hogy a bányáknál, és falukön lakó

különböző nyelvű népség a gyónás nagybecsű sacramentumához csak a nagyobb ünnepeken szokott járulni, az 1577. évben kelt határozattal kimondott cikkelyre támaszkodva, elvetik és visszautasítják; kötelességüké tevén, hogy a gyóntatás tekintetében tartsák magukat eme határozathoz.

Hasonlóképpen, hogy urvacSORA alkalmával a Krisztus testének és vérének nagybecsű sacramentuma kiosztásánál is tartsák magukat az 1577. évi határozathoz, és az urvacSORÁT kinek-kinek az állásához, és életkorához képest szép és ékes rendben osszák ki.

Előfordulván továbbá, hogy a mostani gyűlésen jelenlevők némelyeket, s ezek között a zólyomi lelkipásztor és iskolatanító uraimékat is, Zwinglianusoknak és Kálvinista-képzeltgöknök piszkoltak, és efféle tévelygéssel vádoltak; miután ez a két személy magát kellőleg tisztázta: Nestoryt és a többi összes sacramentarius tévelygőket, a kik az oltár nagybecsű sacramentumában a Krisztus testének és vérének a jelenlételet kétségbe vonják, és tagadják eme gonosz tévelygésükért kárhozatalá vetetnek.

A gyermekek kereszteleését, és a menyasszonynak, meg a gyermekágyasnak a bevezetését illetőleg elhatározták, hogy ez a szertartás jövőre ne a templom előcsarnokában történjék, a miképp eddig történt, hanem benn a templomban, hogy az a panasz, mint ha a menyasszony, és a gyermekágyas asszony a templomba bemenésre méltatlan volna, elessék; mert isten előtt abban az állapotban, és hivatásban is éppen oly kedvesek, mint mások, és a templomban papi bevezetés nélkül is megjelenhetnek, a hol értük az imádságot is ajtatosabban lehet elmondani.

(Vége következik.) Közli: Dr. Kolosvári Sándor.

Különfélék.

= Május havi pályacikkeink a következők:

A múlt hónapról ájtött: Az ember erkölcsi természete. Kontemplációk. Sugarak a templomban. Tarthatatlan állapotok.

Szívesen kérjük olvasóinkat, hogy e cikkelyek valamelyikére szavazatukat jun. 10-ig beküldeni sziveskedjenek.

= Megrendítő csapás érte kolozsvári kollégiumunk buzgó, munkás igazgatóját, és egyházm. algonodnokot, dr. Sárkány Lajos. 11 évi boldog házasság után, alig 34 éves korában, ifju neje, Bacó Irma elhalálozott. A szerető feleséget, a gondos anyát és a jó barátnét, már egy éve influenzával kapcsolatos tüdőbaj támadta meg, és az orvosi tudomány minden segédesszközének felhasználása mellett sem volt megmenthető. Temetésén, mely szombaton délután ment végbe, nagy számmal vettek részt ref. egyházunk s városunk társadalmának kitünőségei, az Igazgató-Tanács, helyi presbiteriumunk tagjai, a kollégium előjárósága, tanárai s tanulói, különböző intézetek és társulatok képviselői. A koszorúkkal és élővirágokkal elhalmozott ravatalt a tekintélyes család tagjain kívül, legjobb barátnői, a tanárok feleségei vették körül, s gyászbeszédet Herepei Gergely ref. lelkész mondott, mély hatást téve a jelenlevőkre. Legyen a hant az oly korán tovaköltözött fölött könnyű, legyen alma boldog, a minő volt élete. A lesujtott szülőknek és férjnek pedig nyujtsa szívére a gyógybalzsamot a megnyugvás isten akaratában, s mindnyájunknak igaz részvéte, őszinte fájdalma.

= Tóth Sámuel, debreceni theol. tanár, a tiszántúli egyházkerületnek majdnem harminc év óta főjegyzője, közszeretben, és általános tiszteletben működött állandó jegyzője az ez idő alatt lejárt nagy fontosságú

egyetemes két zsinatnak, és az egyetemes konventeknek: a legközelebbi közgyűlésen beadta lemondását, egészségi okokból. A kerület nem térhetett ki e vesztes elől, és az indok súlyánál csak a halás elismerés volt nagyobb, melylyel fogadta ez oszlop-embernek visszavonulását, ki hű volt mindig a rábizottakban, fáradhatatlan a munkában, erős a puritán karakterben, és minden tekintetben méltó arra az általános tiszteletre, mely a nyugalomba kíséri. És midőn pihenésre vonuló kedves barátunknak még hosszú életet kívánva, ime, elparentáljuk, és gratulálunk az egyházkerületre részéről tapasztalt őszinte megtiszteltetésén: akaratlanul is magunkra gondolunk, kik negyven esztendő óta szolgálunk szerényebb tehetségekkel ugyan, de hasonló buzgósággal és lelkesedéssel, és jutalmunk sár, szenny és piszok, melyet büntetlenül dob becsületben megráncosodott arcunkba egy ember, ki állásának méltóságáról és a férfi büszkeségéről fogalommal sem bír; mert ha ez utolsóval bírna, egy pillanatig sem alázná meg az elsőt nevetségessé vált személyében.

= **A »Prot. Irodalmi Társaság«** első vándor-gyűlése programmszerűleg, meleg érdeklődés mellett, és mindvégig emelkedett hangulatban, folyt le Pápán, folyó hó 19-én. Szép számmal jelentek meg a társaság tagjai, különösen a közelebbi vidékekről. A mi egyházkerületünk nem volt képviselve; teljességgel nem a nem-akarásból, hanem valószínűleg azon a távolságon, mely édes hazánk legszélsőbb keleti és legszélsőbb nyugati része közt fekszik. Azonban, a távolságokat legyőzi a betű, és majd ha megkapjuk a határozatokat a Szemlében, értesíteni fogjuk olvasóinkat.

= **Kolozsvári ref. kollégiumunkban** a vizsgálatok már kezdetüket vették. Most folynak az érettségi írásbeli vizsgálatok, a melyre 21 rendes és két magántanuló jelentkezett; a magántanulók Genersich Margit és Weisz Margit. A rendes osztályvizsgák jun. 14-én kezdődnek s 23-án nyerne befejezést. A szóbeli érettségi vizsgálat június 28. és 29. napjain fog lefolyni dr. Szádeczky Lajos kormányképviselő jelenlétében, Gyarmathy Miklós főgondnok elnöke alatt.

= **Muzsnai egyházunk e hó 2-án örömmünnepet** ült. Ekkor foglalta el új állomását Sándor Andras, volt patakfalvi paptársunk. Az egyhangu meghívásnak méltó kifolyása volt e nap is. A vidéki és helybeli közönség zűfolásig megtöltötte a templomot. Menyhárt András, esperes szép beiktatója után, az elhívott új pásztor tartotta meg lelkes székfoglalóját, hiveinek teljes meglegedésére. Hisszük, hogy e sok taléntummal bíró barátunk, e meglehetősen kényes ponton megállja helyét.

= **Mátisfalvi kicsiny lelkes egyházunk** ismét új papot választott. De, mint mindig, most is szerencsével járt. Megmutatta ezt az elhívott új pásztor, kis-solymosi volt lelkes, Mester János, ki a vidéki közönség és saját hivei teljes meglegedése között foglalta el e hó 16-án helyét. Reméljük, hogy ez ifjú lelkes barátunk is igyekeznék fog teljesen megfelelni a hozzá tűzött várakozásnak.

= **Halálozás.** Sepsi-martonosi lelkipásztor, Bod Mózes, papságának 54-ik, életének 81-ik évében, folyó hó 10-én meghalt. Az öreg szolga pihenése legyen nyugodt, emlékezete legyen áldott.

= **Csák Emil, pelei. és Csák Aladár peéri** lelkészek, az 1898-ik, és esetleg a következő évekre «Zsebnaptár» szerkesztenek, melyet, Hornyánszky ad ki Budapesten. Tartalmát fogják tenni az egyházi törvények dióhéjba foglalt kivonata; a lelkészeket különösen érdeklő állami törvények ismertetése; a felekezeti és állami iskolák egymáshoz való viszonya; tisztii cím, és névtár; valamint, minden vasárnapra egy-egy, a három nagy innepre két textus, vagy rövidke vázlat. Előfizetési ár 1 frt. 20 kr. mely május végéig a kiadóhoz küldendő Budapestre. Kétségen kívül igen hasznos, és szükséges, úgy nevezett »Vademecum« könyvecske lesz, melyet paptársaink figyelmébe melegen ajánlunk.

Szerkesztői nyiltposta.

= **K. Zs. urnak. Feketehegyen.** Honnan hallotta ön, hogy az az ur lemondott? Hallott e valaha hírt patkányról, mely lemondott volna a hajóról, mi előtt az süllyedni kezdett? Majd, ha süllyedni kezd, akkor menekülni fog. De míg a hajó kényeret, és személyének biztonságát ad: legyen nyugodt a felől, hogy maradni fog az élet legvégső határáig, ha csak ki nem dobják.

Hivatalos rész.

468—1897.

PÁLYÁZAT.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerületben, a sepsi ev. ref. egyházmegyébe kebelezett szemerjai énekvezér-organistái állásra pályázat hirdettetik.

Javadalom: 1. Új lakás, gazdasági épületekkel, kerttel; 2. 36 kal. őszgabona, ugyanannyi zab; 3. Kepeváltság és oszpora, mintegy: 30 frt., 4. 8 hold 649 ööl szántó és kaszáló haszonélvezete; 5. Az egyházközség erdejéből 30 km. tűzifa, melyet saját költségén vágat; 6. Stola. Javadalom összes pénzértéke, lakáson kívül, 245 frtra számítva.

Kötelessége: az énekvezéri teendők végzése, az iskolában énektanítás.

Folyamodványok 1897. jun. 15-ig nt Vén Mihály esperes aához, Bikfalvára küldendők.

Kolozsvártt, 1897. május 17.

Szász Domokos,
erdélyi ev. ref. püspök.

494—1897.

PÁLYÁZAT.

A romániai missói egyházmegyébe kebelezett bukaresti egyházközség segédlelkész tanítói állomására ezennel pályázat nyitattik.

Javadalom: a központi pénztárból évenként 300 frt évnegyedi utólagos részletekben; a bukaresti egyház pénztárból évenként 720 frank havi utólagos részletekben; a végzendő szolgálatokért járó stola; egy bútorozott (ágynemű nélkül) szobából álló lakás.

Kötelesség: a népiskolában heti 20—25 órán át tanítás a készített terv szerint; rendes lelkész akadályoztatása esetén öt helyettesíteni és minden előforduló teendőt végezni; az esperesnek az irodai munkálatokban segídekezni.

Pályázati határnap: 1897. jun. 30. Folyamodványok az ev. ref. püspöki hivatalhoz küldendők, Kolozsvárra.

Kolozsvártt, 1897. május 22.

Szász Domokos,
erdélyi ev. ref. püspök.

493—1897.

PÁLYÁZAT.

A gyulafehérvári egyházmegyébe kebelezett krakkói ev. ref. egyházközség ujonnan szervezett kántor-tanítói állomására pályázat nyitattik.

Javadalom: készpénz 205 frt. szántó: 5 hold 629 ööl; kaszáló: 2 hold 1058 ööl; kert: 599 ööl; szőlő: 2 hold 899 ööl; 4 hold erdő évi haszonbérce; tűzifa: 15 köbméter, melyből az iskolahelyiség is fűtendő; végül lakás és kert. A javadalom pénzértéke 426 frt. ötödikes 50 frt. korpótlékkal egybekötve.

Kötelessége: a tanítói és kántori teendők teljesítése.

Pályázati határidő: 1897. július 1. Az állás elfoglalásának határnapja 1897. szeptember 1. Fölszerelt kérvények nt. Elekes Viktor aához küldendők, Gyulafehérvárra.

Kolozsvártt, 1897. május 22.

Szász Domokos,
erdélyi ev. ref. püspök.

480—1897.

PÁLYÁZAT.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerületben, a szilágy-szolnoki egyházmegyébe kebelezett somlyó-ujlaki ev. ref. kántortanítói állomásra ezennel pályázat hirdettetik.

Javadalom: tisztességes lakás kerttel, 254 frtra becsült kepe, és kanonika-porcio haszonélvezete, 146 frt. államségely; összesen 400 frt. Kötelessége: az egyházi törvényekben előírt kötelességek pontos teljesítése.

Pályázati határidő: 1897. június 10. Oklevéllel is fölszerelt kérvények nagytiszteletű Viski Pál, esperes aához küldendők, Zoványra.

Kolozsvártt, 1897. május 25.

Szász Domokos,
erdélyi ev. ref. püspök.

Felelős szerkesztő és kiadó: **Szász Gerő.**